

2001/36-11

~~2001~~
300.5
§ 805§10

Evaluering av tilstanden for arkeologiske kulturminner innenfor områder regulert til spesialområde bevaring

-Rogaland fylke-

Bauta på røys, Falnes kirke i bakgrunnen. Karmøy k.

Forprosjekt finansiert av Riksantikvaren, utført av Rogaland fylkeskommune.

Stavanger 2002

ROGALAND FYLKESKOMMUNE

REGIONALUTVIKLINGSAVDELINGEN

KULTURSEKSJONEN

FORORD

Rogaland fylkeskommune, kulturseksjonen har gjennomført forprosjektet: "Evaluering av tilstanden for arkeologiske kulturminner innenfor områder regulert til spesialområde bevaring". Vi takker Riksantikvaren som har finansiert forprosjektet.

Rogaland fylkeskommune hadde idéen til prosjektet og fylkeskommunen har trukket konklusjonene i prosjektet slik de er presentert i denne rapporten. Prosjektleder sine kollegaer ved fylkeskommunen, men også styringsgruppen og kollegaer ved Arkeologisk museum i Stavanger, skal ha takk for inspirerende diskusjoner og konkrete forslag til bruk for konklusjonene.

Forprosjektet har vært organisert med en styringsgruppe bestående av to representanter fra Riksantikvaren (Isa Trøim og Elin Dalen), en representant fra Rogaland fylkeskommune (Jan G. Auestad) og en representant fra Arkeologisk museum i Stavanger (Olle Hemdorff). Jens Flemming Krøger fra Rogaland fylkeskommune har vært prosjektleder og sekretær for styringsgruppen.

Prosjektleder vil med dette gjerne takke styringsgruppens medlemmer for en god og iherdig innsats i forbindelse med gjennomføringen av forprosjektet - ikke minst i f.h.t. språk og layout på rapporten. Samtidig skal kulturseksjonen ha takk for å ha gitt meg muligheten til å konsentrere meg om denne oppgaven gjennom flere måneder i en ellers travel hverdag ved kontoret.

SAMMENDRAG

Hva har vært undersøkt?

Herværende arbeid er et forprosjekt som har hatt til hensikt å undersøke *hvordan* tilstanden til automatisk fredete arkeologiske kulturminner (heretter kalt fornminner) i områder regulert til spesialområde bevaring egentlig er. Dessuten er det via diverse analyser forsøkt å finne ut *hvorfor* tilstanden er som den er. Endelig er det skissert mulige supplerende virkemidler til regulering/arealdisponering for om nødvendig å bedre situasjonen.

Innenfor en ramme på ca. 5 måneders arbeid er 72 lokaliteter med fornminner innenfor spesialområde bevaring blitt undersøkt i 7 av de 27 kommuner i Rogaland. følgende kommuner har vært med i undersøkelsen: Stavanger, Klepp, Time, Lund, Strand, Hjelmeland og Karmøy.

Kommunene er utvalgt med henblikk på å være representative for fylket m.h.t. landskap, demografi, geografisk plassering og graden av press på utnyttelse av arealene i kommunen. De 72 lokalitetene utgjør alle de spesialområder med fornminner som via arkivsøk ble registrert i de 7 kommunene.

Det har vært undersøkt om fornminnene etter reguleringen til spesialområde bevaring har vært utsatt for skade, tildekking, slitasje eller utilbørlig skjemming. Dessuten er graden av gjengroing blitt undersøkt. Iakttakelsene av de fire første typer (menneskeskapte) påvirkning på fornminnene er blitt omsatt til et mål for graden av negativ påvirkning på fornminnene.

Hovedresultat - Status

Undersøkelsen viser at så mange som 57% av de aktuelle fornminnene har blitt utsatt for en uakseptabel høy grad av negativ påvirkning. 37,5% av fornminnene er direkte fysisk skadet. 30,5% av fornminnene er enten mye skadet (inkluderer delvis fjerning) eller noe (vesentlig) skadet. Til sammenligning er "kun" 13,5% av alle fornminner i Gjesdal kommune (ikke med i undersøkelsen) fjernet/skadet i perioden fra 1966/74 til 1999 (Haavaldsen, Per 1999).

Vi må derfor dessverre konkludere at virkemidlet med å regulere til spesialområde bevaring ikke i seg selv virker etter hensikten. Det må suppleres med andre virkemidler og/eller man må endre måten man anvender det på.

Delresultat – Mulige årsaker

Materialet utpeker ikke noen bestemt aktør (for eksempel boligbygging, landbruk etc.) som påvirker fornminner mer negativt enn andre. Den eneste klare tendensen som ses kvantitativt er at det ikke synes som noen stor risikofaktor å skilte eller tilrettelegge fornminner for publikum.

Det er heller ikke mulig å skille mellom graden av påvirkning på hhv. markante fornminner og mer anonyme/de som ligger under markoverflaten.

I f.h.t. fordeling i tid, rom og sfære synes det å være en fordel for et fornminne å ligge i et byområde framfor på landet, og i områder med offentlig ferdsel framfor i mer privatiserte områder.

Det har derimot lite å si når reguleringen har funnet sted. I herværende materiale og med de analyser som har vært foretatt ser det heller ikke ut til at det går bedre med fornminner i planer med mer detaljerte reguleringsbestemmelser. Her må man imidlertid ta noe forbehold da en erfaring fra dette forprosjektet er at registreringen og analysene kunne ha vært mer detaljert m.h.t. denne problemstillingen.

Det synes derimot å være en fordel å regulere store områder. Da de største spesialområdene klarer seg litt bedre enn resten. Her kan man imidlertid også med fordel raffinere registrering og analyse ved et evt. senere prosjektarbeid.

Det synes derimot som om oppfølging hjelper, den eneste form for oppfølging som har vært (kunnet) registrert i herværende arbeid er skilting. Det er få av de fornminnene som er skiltet som har lidt vesentlig overlast.

En av de klareste sammenhenger er for øvrig at 71,5% av de tilfellene hvor man har akseptert endring av et allerede regulert spesialområde har dette ført til en uakseptabel negativ påvirkning.

Forslag til løsninger på problemet

Man må prøve via *tidlig dialog i planleggingsfasen* å få plassert store utbygginger lengst mulig vekk fra fornminner. Ligger først fornminner nær utbygde områder må det en høyere grad av *oppfølging i form av formidling* til for å skape et *lokalt engasjement* for fornminnene. Kulturminneforvaltningen må ta en mer aktiv kontakt med velforeninger, boligbyggelag, turistforeningen og andre friluftsansjasjoner, historielag, grunneiere og for eksempel utbygger. Informasjonen kan i tillegg til skilting være brosjyrer, artikler i tidsskrift, foredrag, ekskursjoner etc.

Formidling mot skoler bør også være prioritert høyt. Reform 97 legger jo opp til at elevene skal ut av klasserommet for å undervises. Forsøk med å la klassetrinn/skoleklasser "adoptere" fornminner for å drive skjøtsel på dem er et eksempel. Vi bør kunne utnytte "Den kulturelle skolesekken" til å gi elevene et forhold til sine lokale fornminner.

I f.h.t. landbruket må egne virkemidler tas i bruk.

Da det er de største områdene som klarer seg best kunne det kanskje være en idé å gjenoppta de statlige oppkjøp av større områder med svært vesentlige fornminner (ett av de fornminnene i undersøkelsen som klarer seg best er nettopp et slikt område).

Nødvendige endringer for å få til løsningene?

Alle disse gode virkemidlene og hensiktene nevnt ovenfor krever imidlertid en del endringer av dagens situasjon. Internt i kulturminneforvaltningen må vi foreta ganske vesentlige omprioriteringer for å iverksette dem. Vi må jobbe mer med skjøtsel og formidling. Dette vil nødvendigvis gå utover lovpålagte oppgaver som for eksempel planbehandlingen (men som undersøkelsen viser synes planbehandlingen alene heller ikke i høy nok grad å føre til sitt mål om å verne fornminner mot inngrep).

Dessuten kan virkemidlene faktisk ikke gjennomføres uten en viss tilførsel av ressurser (personell som skal ha lønn). Dette gjelder uansett om man opprettholder dagens ansvarsfordeling eller legger mer ansvar for fornminner over til kommunene. Selv om man kanskje med fordel kunne legge mer av skjøtelsansvaret til kommunene.

Det kan også foreslås evt. å anvende dagens lovverk på en annen måte enn i dag. En måte kan - for noen utvalgte fornminner - være å kreve at hvis man skal ha lov til å bygge massivt ut i nærheten av disse må man kort og godt forplikte seg til å lage en plan for skjøtsel og formidling av dem (dette er man i gang med i Norwich).

De fornminner vi i dag får regulert til spesialområde bevaring er jo bare et utvalg. En del blir jo i stedet fjernet. Når man ser hvor dårlig det likevel går med det utvalg vi får vernet er det likevel ikke utenkelig at vi må velge ut enda færre som vi krever vernet og så heller satse tungt på å følge dem opp. Det krever imidlertid en langt bedre oversikt - som bygger på en syntese - over hvilke fornminner vi har, hvor de ligger tett, hvor de er å betrakte som "rødlistearter", hvilke som er spesielt gode representanter for typen etc.

Den oversikten vi har i dag er i langt høyere grad en registrering av hvor mange fornminner vi har og hvor de ligger. Den gir ikke tilstrekkelig grunnlag for å ta beslutningen om en enda tøffere utvelgelse av hvilke fornminner som skal bli de som skal representere hele gruppen i framtiden.

Behov for landsdekkende hovedprosjekt

I f.h.t. status er materialet i herværende forprosjekt stort nok til å slå fast at det står dårlig til med fornminner i spesialområde for bevaring i Rogaland. Imidlertid er det for spinkelt til at årsakene til problemet trer tydelig nok fram. Når det er tendenser i materialet blir dette svekket av at de ikke er statistisk holdbare. Her er det klart bruk for et større materiale for at vi kan slå fast hvorfor situasjonen er som den er.

Enkelte av de ovenfor foreslåtte virkemidler krever også så vesentlige endringer av vår forvaltning at det helt klart er nødvendig med et mer statistisk holdbart materiale som grunnlag for evt. å sette dem i verk. For å unngå at forholdene i bare ett fylke ligger til grunn for vår oppfatning av tingenes tilstand, og hvilke løsninger som må til, er det altså klart å anbefale en lignende undersøkelse som er mer landsdekkende (for eksempel et representativt utvalg av kommunene i 10-12 fylker).

En mer landsdekkende undersøkelse vil også gi kulturminneforvaltning et veldig godt redskap i forbindelse med de daglige problemstillingene vi står overfor. Med et større håndfast materiale som viser hvordan det faktisk går med fornminnene i spesialområdene (og hvorfor det går slik) vil man stå langt bedre rustet i vanligvis vanskelige forhandlinger med sterke motparter. Det vil bli enklere å argumentere for større spesialområder rundt fornminnene, nekte inngrep i eksisterende spesialområder etc..

Et eventuelt hovedprosjekt bør også omfatte nyere tids kulturminner. Kanskje etter først å ha gjennomført et forprosjekt for å finne den beste formen på hovedprosjektet i f.h.t denne gruppen kulturminner.

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD	2
SAMMENDRAG	3
INNHALDSFORTEGNELSE	6
1 INNLEDNING	8
2 METODE	10
2.1 Kartlegging av spesialområder med fornminner i Rogaland	10
2.2 Utvalg av kommuner	11
2.3 Arkivundersøkelser	13
2.4 Befaring av lokalitetene	14
2.5 "Ikke-synlige" inngrep	14
2.6 Tilstanden for fornminner i de regulerte områdene	15
2.7 Sammenligning av status for fornminner i de regulerte områdene med status generelt	17
2.8 Analyse av situasjonen	18
3 STATUSDEL	20
3.1 Skade	20
3.2 Slitasje	24
3.3 Tildekking	25
3.4 Gjengroing	26
3.5 Visuell skjemming	28
3.6 Graden av total negativ påvirkning	30
3.6.1 Mye påvirket	31
3.6.2 Noe påvirket	31
3.6.3 Uakseptabelt påvirket	31
3.6.4 Litt påvirket	32
3.6.5 Urørt	32
3.6.6 Akseptabelt påvirket	32
3.7 Spesialområde bevaring sett i f.h.t. andre reguleringsformål med hensikt å bevare	33
3.8 Oppsummering av status	33
4 SAMMENLIGNING AV STATUS FOR FORNMINNER I SPESIALOMRÅDER MED FORNMINNER GENERELT	35
5 KVANTITATIV ANALYSE AV HVORFOR STATUS ER SOM DEN ER	36
5.1 Fornminnets karakter sett i f.h.t. påvirkning	37
5.2 Land, by eller tettsted i f.h.t. grad av påvirkning	40
5.3 Reguleringsstidspunkt i f.h.t. grad av påvirkning	41
5.4 Eierforhold i f.h.t. grad av påvirkning	44
5.4.1 Grad av påvirkning i f.h.t. grad av offentlig tilgang	45
5.5 Deloppsummering	47
5.6 Påvirkning p.g.a. reguleringsendringer og dispensasjoner fra plan	47
5.7 Detaljerte reguleringsbestemmelser i spesialområder	48
5.8 Skilting av fornminner	50
5.9 Størrelsen på arealet som er regulert til spesialområde	51
5.10 Type skadeårsaker	53
5.10.1 Boliger med tilhørende aktiviteter	55
5.10.2 Friluftsliv	56
5.10.3 Hytter	56

5.10.4 Landbruk.....	57
5.10.5 Tilrettelegging/Turisme	57
5.10.6 Skole/Idrett og Industri.....	57
5.11 Oppsummering av kvantitativ analyse.....	58
6 KVALITATIV ANALYSE AV MATERIALET	60
6.1 Tilstrekkelig rom rundt fornminner i spesialområder - landskapssammenheng.....	60
6.2 Fysiske inngrep p.g.a. økonomi eller andre praktiske forhold.....	64
6.3 Dispensasjoner gir ofte uheldige virkninger.....	68
6.4 Ødeleggelse, Slitasje og Skjemming ved skoler og boligfelt	72
6.5 Fornminner under markoverflaten.....	76
6.6 Gjengroing, hvem skal drive skjøtsel?.....	78
6.7 Friluftslivstiltak	81
6.8 Paradoksale eksempler	84
6.9 Dispensasjon med krav om utgraving.....	86
6.10 Flotte eksempler på at det kan nytte	86
7 KONKLUSJON.....	91
7.1 Hovedkonklusjon - Status.....	91
7.2 Delkonklusjoner – Mulige årsaker til status	91
7.3 Veien videre –Supplerende virkemidler	92
7.3.1 Tidlig dialog i planleggingsfasen.....	92
7.3.2 Formidling generelt	92
7.3.3 Formidling mot utbygger.....	92
7.3.4 Formidling mot skoler	92
7.3.5 Egne tiltak i f.h.t. landbruket	93
7.3.6 Bedre samarbeid med friluftslivsinteressene	93
7.3.7 Skape lokalt engasjement	93
7.3.8 Eierskapets betydning – Flere statlige oppkjøp?	93
7.4 Nødvendige endringer for å få til de foreslåtte virkemidlene?	94
7.4.1 Interne omprioriteringer.....	94
7.4.2 Annen ansvarsfordeling?	95
7.4.3 Endring av lovverket – Endret bruk av dagens lovverk?.....	95
7.4.4 Statlig støtteordning for skjøtsel av fornminner i spesialområde bevaring	96
7.4.5 Verne færre objekter, men satse mer på dem?.....	96
7.4.6 Hvordan velge blant kulturminnene – bedre oversikt via dypere syntese avregistrene.....	96
7.5 Behovet for et mer landsdekkende hovedprosjekt.....	97
LISTE OVER VEDLEGG.....	100

1 INNLEDNING

I vårt daglige virke med reguleringsplaner er vi i den regionale kulturminneforvaltningen i Rogaland blitt oppmerksom på en problemstilling knyttet til forvaltningen av før-reformatoriske automatisk fredete kulturminner (fornminner). Vi har, uten å kunne belegge det i form av en systematisk gjennomgang, iaktatt at mange fornminner tross regulering til spesialområde med formål bevaring (i det videre bare kalt spesialområde) likevel blir utsatt for prosesser som svekker vernet av dem. Vi iakttok mest menneskeskapte fysiske inngrep i og ved fornminnene.

Disse iakttakelsene knytter seg særlig til *fornminner under markoverflaten*. De påvirkningene vi iakttok var mest skade og slitasje. Inngrep som primært er en fare for de aktuelle fornminner sin kunnskapsverdi. Det er viktig å understreke at dette ikke er noen uvesentlig trussel. Fornminner er den viktigste kilden som finnes til å beskrive vår forhistorie. I tillegg til skade og slitasje ble imidlertid også en del skjemming og tildekking observert. Her er det altså tale om påvirkning av både kunnskapsverdien og den opplevelsesmessige verdien.

Fornminner er etter Kulturminneloven (Lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50) automatisk fredet. Dette betyr bl.a. at det ikke uten tillatelse fra vedkommende myndighet er tillatt å sette igang tiltak som er egnet til å: "skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredete kulturminner eller fremkalle fare for at dette kan skje".

Kulturminneloven åpner imidlertid i § 8 opp for at det kan dispenseres fra den automatiske fredningen (kml §§8, 14). I arealplansaker der automatisk fredete kulturminner blir berørt gis det evt. dispensasjon fra fredningen gjennom planvedtak.

For å sjekke om et aktuelt tiltak kommer i konflikt med fornminner har tiltakshaver en såkalt undersøkelsesplikt. Denne framgår også av Kulturminneloven (§ 9). Normalt foregår denne undersøkelsesplikten ved at de aktuelle planene sendes vedkommende myndighet for uttalelse. Litt forenklet kan man si at vedkommende myndighet (p.t. fylkeskommunen) da har mulighet til å påtale evt. konflikt mellom planen og fornminner før planen vedtas. Man kan også be om at tiltakshaver foretar de nødvendige endringene i planen for å sikre de aktuelle fornminner for framtiden.

På denne måten søker man gjennom arbeidet med arealplaner å opprettholde fornminnenes lovvern tross behovet for annen arealutnyttelse. I dette arbeid er regulering til spesialområde klart et av kulturminneforvaltningens vesentligste virkemidler slik vi opererer i dag. Hvis verdien av fornminner i spesialområdene likevel langsomt men sikkert uthules av ikke-klarerte inngrep kan det stilles spørsmål ved verdien av dette sentrale virkemiddelet. Det kan i den forbindelsen også nevnes at regulering av større områder til spesialområde ofte kan medføre konflikt mellom utbygger og verneinteresser.

For å kunne be- eller avkrefte fornemmelsen av at regulering til spesialområde ofte ikke har hatt den ønskede effekten må man kjenne status for disse områdene. Man må med andre ord foreta en *systematisk* registrering av tilstanden til de spesialområder med fornminner som finnes for å få klarlagt dagens status.

Hvis status viser at det foregår en kraftig negativ påvirkning av spesialområde må man også forsøke å finne årsakene til denne påvirkning. Denne analysen kan da danne grunnlaget for forslag til hvordan man om nødvendig kan bedre situasjonen. Hvordan kan man ved behov gjøre regulering til spesialområde til et bedre virkemiddel, eller hvilke andre midler skal man erstatte eller kanskje heller supplere reguleringen med?

Herværende forprosjekt er som nevnt i tittelen en evaluering. Første mål med forprosjektet er via systematisk registrering å klargjøre *status* for tilstanden til fornminner i spesialområde. Det vil også bli forsøkt å analysere *hvorfor* tilstanden er som den er. Forslagene til *bedring av situasjonen* vil derimot i dette forprosjektet - med en ramme på 5 måneder - bare bli berørt/skissert. Det nå gjennomførte forprosjektet bør og kan derimot danne grunnlaget for et evt. videre prosjektarbeid om spesialområder (et hovedprosjekt).

I et evt. hovedprosjekt bør man ta sikte på å vise status for fornminner i spesialområder på landsplan. Med dette får man et større (og dermed statistisk holdbart) materiale å foreta analysene av situasjonen på. Utfra analysen av et større materiale vil man da også kunne arbeide grundig med å vurdere/utvikle flere virkemidler til supplement for regulering til spesialområde, med det formål i praksis å verne mer av vår felles kulturarv.

Både herværende forprosjekt og et evt. hovedprosjekt har derfor relevans for den pågående revisjon av Plan- og bygningsloven. Slik en del av konklusjonene i dette forprosjektet vil vise har det også relevans for eller relasjon til arbeidet med "NOU 2002:1 – Fortid former framtid" samt arbeidet med en ny oppgavefordeling mellom de ulike forvaltningsnivå. Det siste ikke minst fordi forprosjektet viser at det har stor betydning hvordan fylkeskommunene og kommunene ivaretar og følger opp planer der automatisk fredete kulturminner er regulert til spesialområde bevaring.

2 METODE

Arbeidet med forprosjektet kan deles inn i 6 aktiviteter til hvilke det knytter seg metodiske problemstillinger. Disse er:

Aktivitet 1: Kartlegging/arkivgjennomgang av spesialområder med fornminner

Aktivitet 2: Befaring av de kartlagte områdene for å sjekke deres nåværende tilstand

Aktivitet 3: Sjekk av inngrep som ikke lenger synes på overflaten og dermed ikke lar seg observere ved befaring (f.eks. el, vann, tlf.). Denne typen inngrep er kun aktuelle i noen av områdene.

Aktivitet 4: På grunnlag av de innsamlede opplysningene gjøre opp *status* over tilstanden for fornminner i de undersøkte, regulerte områdene.

Aktivitet 5: Sammenligne status for tilstanden til fornminner i de her undersøkte regulerte områdene med status for tilstanden til fornminner generelt.

Aktivitet 6: Utfra de innsamlede opplysningene forsøke å analysere hvorfor den automatiske fredningen er enten styrket eller svekket i spesialområdene

I det følgende vil det bli gjennomgått hvilke metodiske overveielser som ligger bak den praktiske gjennomføringen av hver enkelt av de ovenfor nevnte 6 aktivitetene.

2.1 Kartlegging av spesialområder med fornminner i Rogaland.

Før man kan finne ut noe om tilstanden til fornminner i spesialområder må man få kartlagt hvor disse spesialområdene befinner seg. Til bruk for analysen må man også hente annen informasjon om spesialområdene fra arkivene i den regionale kulturminneforvaltningen

Ideelt sett skulle man kartlegge spesialområder med fornminner i alle 27 kommuner i Rogaland. Dette for å få best mulig grunnlag med henblikk på status og ikke minst analysen.

I praksis ville en arkivgjennomgang av alle kommunene i Rogaland ligge langt utenfor rammene for dette forprosjektet. Det er lite hensiktsmessig å be kommunene opplyse om hvor de har spesialområder med fornminner og få dette tilsendt som (digitale) kart

- 1) fordi status på og organisering av kartmaterialet er vidt forskjellig fra kommune til kommune
- 2) fordi man ikke kan forvente at kommunene kommer med disse innspill på veldig kort varsel
- 3) fordi man likevel ikke i et slik materiale ville finne alle de opplysningene man ville ha bruk for i analysen (jfr. skjema for arkivgjennomgang, vedlegg nr. 1).

Faktisk viste det seg ved en rundspørring til enkelte av kommunene at de ikke hadde noen oversikt over hvilke fornminner de hadde og langt mindre hvilke fornminner som var regulert til spesialområde. Det sistnevnte har man heller ikke oversikten over på det regionale nivået.

Man må altså uansett gjennom de topografiske arkivene i kulturminneforvaltningen. Endelig ville en etterfølgende befaring av alle de aktuelle spesialområder i 27 kommuner i seg selv sprengte rammene for forprosjektet.

2.2 Utvalg av kommuner

For å få en rimelig bra og representativ dekning via et utvalg av kommuner, og samtidig kunne utføre oppgaven innenfor tidsrammen, ble det vurdert at 7 kommuner (litt mer enn en fjerdedel av fylkets kommuner) ville være et overkommelig antall å undersøke innenfor forprosjektets rammer.

Kommunene ble valgt utfra at de skulle ha spesialområder og at de var forskjellige demografisk (land-, by- og tettstedskommuner). I tillegg må de være geografisk fordelt slik at forskjellige deler av fylket er representert. Det er også viktig at de representerer områder med ulik grad av press på arealene (i f.h.t. utbygging eller annen lignende aktivitet) (se kart s. 7)

Det ble utfra de nevnte kriteriene besluttet å gjennomgå følgende kommuner (tall for befolkning og areal fra 1995):

Stavanger: Bykommune ca 103.000 innbyggere, stort press på arealene (70 km²), kun få ubebygde områder. Sentral i fylkets folkerikeste del - Jæren. Her kan spesielt nevnes at deler av selve Stavanger sentrum er ett stort fornminne i form av middelalderbyen. I dette forprosjektet er imidlertid middelalderbyen utelatt av praktiske årsaker. Dermed har Stavanger 15 spesialområder med fornminner.

Klepp: Kommune med 12.500 innbyggere på 115 km². Stort press på arealene i form av krav om stadig nye utbyggingsområder. Kommunen har ett større tettsted og en del landområder med intensivt jordbruk Ligger på Jæren. Klepp har 9 spesialområder med fornminner.

Time: Kommune med 12.500 innbyggere på 182 km². Stort press på arealene i form av krav om stadig nye utbyggingsområder. Kommunen har ett større tettsted og en del landområder med intensivt jordbruk Ligger på Jæren. Time har 6 spesialområder med fornminner.

Karmøy: Kommune med 36.000 innbyggere på 228 km². Stort press på arealene i form av krav om stadig nye utbyggingsområder. Kommunen har flere større tettsteder. Ligger i Nord-Rogaland. Karmøy har 13 spesialområder med fornminner.

Strand: Kommune med ca. 10.000 innbyggere på 215 km². Foreløpig ikke noe voldsomt press på arealene, men dette forventes å øke i fremtiden med tunnelforbindelse til Stavanger. Ett større tettsted. Ligger i Ryfylke. Strand kommune har 17 spesialområder med fornminner.

Hjelmeland: Kommune med 2750 innbyggere på 1092 km². Lite press på arealene. Ingen større tettsteder. Ligger i Ryfylke. Hjelmeland har 11 spesialområder med fornminner.

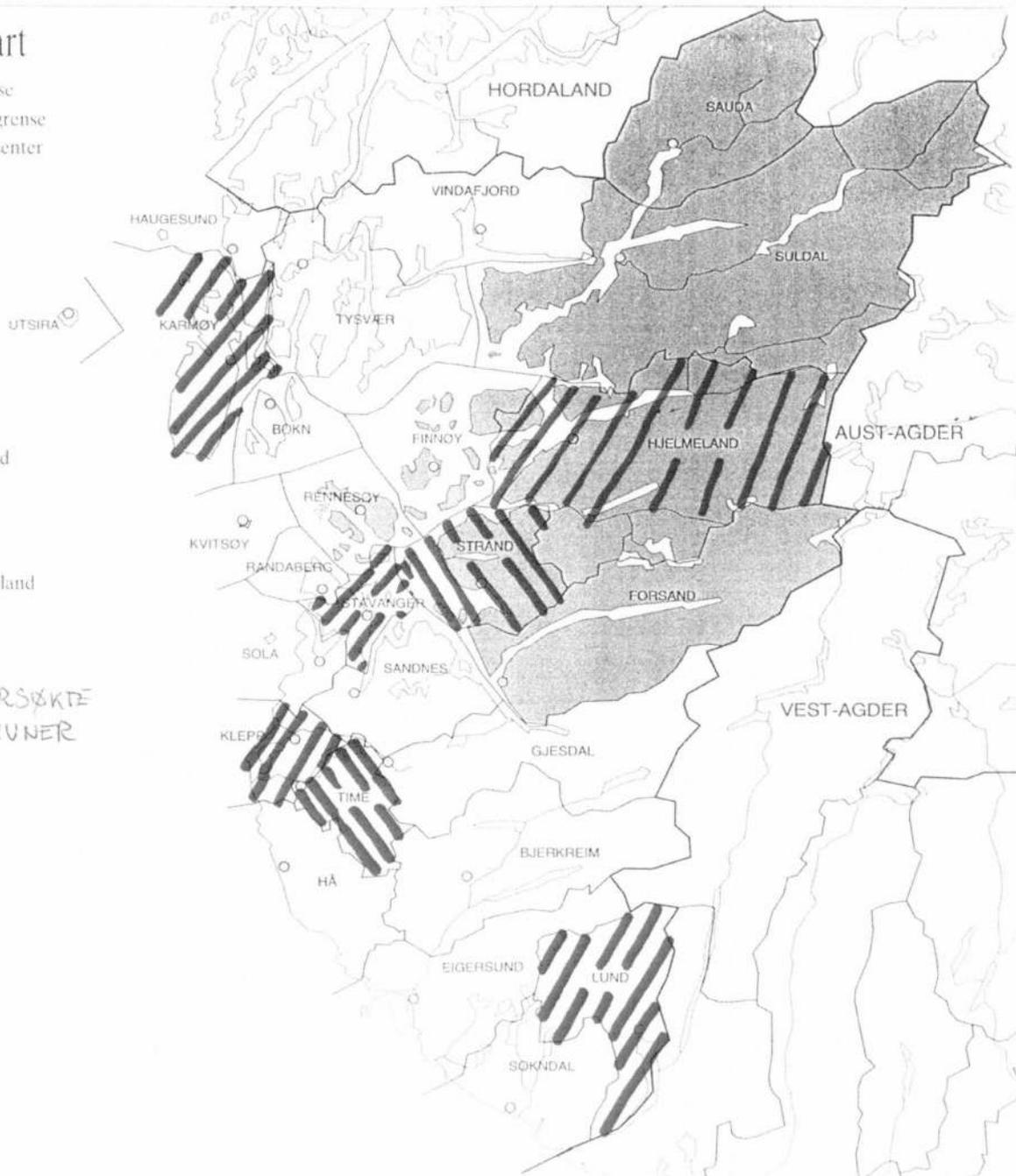
Lund: Kommune med ca. 3000 innbyggere på 414 km². Lite press på arealene. Ingen større tettsteder. Ligger i Dalane. Lund har 1 spesialområde med fornminner.

Oversiktskart

- Fylkesgrense
- Kommunegrense
- Kommunesenter

Regioner i Rogaland

- Dalane
- Jæren
- Nord-Rogaland
- Ryfylke
- UNDERSØKTE KOMMUNER

Rogaland fylke med regionene Dalane, Ryfylke, Jæren og Nord-Rogaland. De undersøkte kommuner markert med skravering.

Vi har med dette utvalget fått en del kommuner i de mest opplagte pressområder i fylket samt noen i områder med lite eller moderat press. De valgte kommunene dekker 2.316 av Rogaland fylke sine 9.141 km² tilsvarende 25%. Dette tilsvarer også deres andel av antall kommuner i fylket (7 av 27 = 26%).

Samtidig bor det 179.750 av fylkets 354.447 innbyggere i de valgte kommunene, altså ca. halvdel.

2.3 Arkivundersøkelser

I forbindelse med gjennomgangen av plansakarkivene for de 7 utvalgte kommunene ble en rekke opplysninger med relevans for analysene registrert. Disse opplysningene ble notert i skjemaform (se vedlegg nr. 1).

Plansakarkivet ved Arkeologisk museum i Stavanger (AmS) og Rogaland fylkeskommune ble gjennomgått. Begge arkivene måtte gjennomgås for å få tilstrekkelige opplysninger for perioden før og etter 1990.

Opplysningene som ble registrert var:

- Navn på plan og dato for egengodkjenning eller stadfesting
- Type fornminne(r)
- Størrelse på reguleringsområdet
- Utsjekking av eierskap - offentlig eller privat
- Fornminnets tilstand ved reguleringsstidspunktet eller ved siste ØK-registrering.
- Reguleringsformål og aktivitetsområder som grenser til området.
- Om områder med fornminner var tatt ut av planen
- Reguleringsbestemmelser for spesialområde (eller i gamle planer tilsvarende område)
- Reguleringsbestemmelser for tilgrensende områder med relevans for de aktuelle spesialområder/fornminner

Det eneste metodisk vanskelige ved dette var iblant å fastslå tilstanden for de aktuelle fornminner på reguleringsstidspunktet, da de ikke alltid ble befart i forbindelse med planprosessen. Under alle omstendigheter ble tilstanden ved seneste ØK-registrering notert. Slik kan man ved befaringen notere seg om tilstanden har endret seg vesentlig siden denne registreringen ble foretatt. Ofte var fornminnet allerede sterkt påvirket ved ØK-registreringen. I enkelte tilfeller har det vært vanskelig å vurdere om skader etter ØK-registreringen er inntruffet før eller etter reguleringsstidspunktet. Det har da vært utøvd skjønn utfra iakttagelser (se nedenfor).

Arkivgjennomgangen avslørte for øvrig en forskjell i praksis før og etter 1990. Man foretok før 1990 ikke noen *konsekvent* registrering etter fornminner i friområder da disse ikke ble oppfattet som byggeområder. Dette avspeiler seg også i en forskjell i materialet hvor man i de eldre planene ofte finner områder med fornminner som er regulert til friområde, men med reguleringsbestemmelser som omtaler/sikrer fornminnene.

I herværende arbeid er derfor *både* fornminner i spesialområder *og* fornminner som via planbestemmelsene er søkt sikret innenfor andre typer reguleringsområder tatt med (i diagrammer og tekst i Statuskapitlet og kapitlet om Kvantitativ analyse kalt "Annen

regulering" eller "andre reguleringsområder"). Dette gir også en mulighet for å sjekke om det har noen praktisk betydning hvilket reguleringsformål som er benyttet, eller om det heller er andre forhold som bestemmer hvor godt kulturminnene sikres.

2.4 Befaring av lokalitetene

Denne aktiviteten besto i at alle lokalitetene ble befart for å registrere ulike typer inngrep. Kulturminnenes nåværende tilstand ble sammenlignet med sist registrerte tilstand (ved regulering eller ØK-registrering). I tilfelle av inngrep/påvirkning ble det forsøkt vurdert når dette hadde skjedd. For eksempel vil ferske spor, som nylig utrast masse, friske greiner oppå fornminnet etc. vise nye inngrep/påvirkninger.

Til bruk for befaringen ble det laget et skjema som ble fylt ut for hånd på lokaliteten. Skjemaet inneholdt rubrikker for følgende opplysninger:

- Lokalitetsnavn
- Beskrivelse av dagens situasjon
- Inngrep etter gjennomført regulering
- Skjemming
- Tildekking
- Gjengroing
- Type landskap/vegetasjon
- Skilting/annen tilrettelegging
- Inngjerding -initiert av kulturminnemyndighetene
- Skjøtselsplan
- Annen oppfølging fra AmS/Rogaland fylkeskommune

Et vesentlig element i forbindelse med befaringen var fotodokumentasjon av lokalitetene.

Det kan umiddelbart observeres om et fornminne er tildekket, gjengrodd, slitt eller skadet. Om det er utsatt for utilbørlig skjemming er basert på et faglig skjønn. Et annet forhold som hviler på et faglig skjønn er i hvilken **grad** et aktuelt fornminne er påvirket av skade, slitasje, utilbørlig skjemming, gjengroing eller tildekking. Det er i herværende arbeid operert med 4 grader av påvirkning:

1. Sterkt/Mye
2. Noe
3. Litt/Lite
4. Urørt.

Som en del av forprosjektet gjennomførte styringsgruppen en befaring av utvalgte spesialområder. Befaringene fungerte bl.a. som en kvalitetssikring av utført arbeid. Styringsgruppens medlemmer var enige i det faglige skjønn som var utøvd.

2.5 "Ikke-synlige" inngrep

Ved befaringene kan man sjekke hvordan overflatetilstanden er. Inngrep i bakken som ikke nylig er foretatt kan derimot være vanskelige å iakttå. I en rekke tilfeller har vi allerede opplysninger om tiltak/inngrep i bakken og kan ta hensyn til dette i vurderingen av

fornminnets tilstand. I en rekke andre tilfeller vil "ikke-synlige" inngrep ikke være en aktuell problemstilling (f.eks. når det aktuelle fornnminnet er en røys på et svaberg)

Typiske tiltak er f.eks. elledninger, vann- og avløp samt telefonkabler. Aktuelle instanser er blitt forespurt om type tiltak som er gjennomført i grunnen innenfor den delen av de regulerte områder der det overhodet kan være aktuelt.

2.6 Tilstanden for fornminner i de regulerte områdene

Ved å sammenholde opplysningene fra arkivene med iakttakelsene i felt kan man enkelt få ut tall som forteller noe om hvor mange lokaliteter som etter reguleringen er blitt skadet, tildekket, utsatt for slitasje, gjengrodd og utsatt for skjemming. Man kan også relativt enkelt komme frem til tall for hvor mange av lokalitetene som er hhv. Mye, Noe og Lite skadet, skjemmet, gjengrodd, tildekket og slitt.

Disse tallene er svært relevante for å si noe om tilstanden for fornminner i spesialområder eller områder med tilsvarende hensikt med reguleringen (eldre planer). Man kan med disse tall også se om det går bedre for fornminner i spesialområder enn for de fornminner som ligger i områder som via eldre reguleringsplaner er blitt søkt ivarettatt på annen vis.

Det er imidlertid slik at den samme lokalitet ofte er **både** skadet, utsatt for slitasje og skjemming på samme tid. Dette fremgår da også av tallene i tabellen over tilstanden for fornminner (vedlegg nr. 3). Hvis man bare legger tallene for lokaliteter som har vært utsatt for gjengroing, skjemming, skade etc. sammen kommer man frem til et tall som er mye større enn de 72 undersøkte lokalitetene som totalt har vært undersøkt. Med andre ord vil noen av lokalitetene "telle med" i statistikken mer enn en gang.

Dette kan illustreres med et tenkt eksempel:

Anta at man har fire epler. Tre av de fire eplene (75%) har mørke merker etter støt (er skadet), to av disse tre eplene (altså 50% av alle fire) har i tillegg mugg rundt skaden (er tildekket) mens et eple (25%) er helt uten synlige spor (urørt). Det er relevant å iakttå alle disse typene påvirkning for å kunne se hvor mange prosent av eplene som er utsatt for hver enkelt type påvirkning. At så mange som 75% av eplene har skade kan f.eks. si noe om at transportforholdene bør endres. Men på fire epler får man ved å se isolert på hver type påvirkning seks treff = 150%.

For å kunne si noe generelt om hvordan tilstanden er for fornminner i spesialområder må man unngå at lokalitetene akkumulerer på denne måten. Man må derfor *skape* kategorier for grad av påvirkning - til bruk for prosentberegninger - hvor hver enkelt lokalitet kun opptrer én gang. Man må bruke de konkrete iakttakelsene om de enkelte *typer* påvirkning til å skape disse nye kategorier.

Materialet er derfor delt opp i fire kategorier:

- 1) Urørt
- 2) Lite påvirket
- 3) Noe påvirket
- 4) Mye påvirket

I eksemplet med eplene vil man nå i tillegg til å kunne si noe om hver enkelt type påvirknings innflytelse på kvaliteten også kunne regne ut prosentvis hvordan det *generelt* står til med eplenes kvalitet. I dette eksemplet vil 50% være Mye påvirket (både skadet og mugne), 25% vil være Noe påvirket (bare skadet) og 25% vil være urørt.

"Urørt":

Lokaliteter som enten ikke er påvirket av noen av de fem typer påvirkning, samt lokaliteter som kun er påvirket av gjengroing. Dette valget skyldes ikke et ønske om å neglisjere det vesentlige problemet gjengroing er. Ofte vil også objekter som er gjengrodd i vesentlig grad komme i en av de andre kategoriene fordi de samtidig er påvirket av en annen faktor. At områder som *bare* er gjengrodd kommer i kategorien "Urørt" skyldes at gjengroing *ikke* er en *aktiv* menneskeskapt påvirkning, men ofte nettopp skyldes at området ligger urørt av mennesker.

"Lite påvirket":

Lokaliteter som er utsatt for litt tildekking *og/eller* litt skjemming *og/eller* er påført lite slitasje. De må derimot *ikke* være utsatt for dyperegående fysisk *skade*. Dette skyldes at dyperegående fysisk skade (som i grove tilfeller er en delvis fjerning) i dette arbeid betraktes som mer direkte truende enn de andre typer påvirkning.

"Noe påvirket":

Dekker lokaliteter som er utsatt for noe skjemming, *og/eller* noe tildekking, *og/eller* noe slitasje. En annen vesentlig forskjell i f.h.t. lokaliteter som er lite påvirket er at i "Noe påvirket" kan lokalitetene være utsatt for enten *litt* eller *noe* dyperegående fysisk skade p.g.a. denne påvirkning sin grove karakter.

"Mye påvirket":

Omfatter lokaliteter som er sterkt skadet/delvis fjernet, *og/eller* utsatt for mye slitasje, *og/eller* mye tildekking *og/eller* mye skjemming.

Med denne fordelingen av grad og type påvirkning innenfor kategoriene vil "Mye påvirket" omfatte de lokalitetene hvis tilstand er meget dårlig, i gruppen "Noe påvirket" finner vi de lokalitetene som i en lett eller moderat grad er direkte skadet eller på annen måte vesentlig påvirket. I kategorien "Lite påvirket" finner vi de lokalitetene som ikke er direkte fysisk skadet, men likevel utsatt for påvirkning (slik de ikke burde være etter reguleringsformålet spesialområde). Gruppen "Urørt" er ikke berørt, verken direkte eller indirekte.

Man kan med disse kategoriene få et relativt differensiert bilde av hvordan det går med fornminner i spesialområder. Det er viktig å få fram denne differensieringen. De fornminnene i spesialområde som er "Mye påvirket" står det faktisk dårligere til med enn de som er "Noe påvirket" osv.

Imidlertid kan det for bruk i analysedelen, hvor de absolutte tallene for de enkelte gruppene blir ganske små, være nyttig med en oppdeling i bare to grupper. Slik at man nøyes med å sette en skillelinje mellom på den ene siden "Mye + Noe påvirket" og på den andre siden "Litt påvirket + Urørt".

På denne måten får man på den ene siden et tall for hvor mange fornminner i regulerte områder som klart er "Uakseptabelt påvirket" og på den annen side et tall for hvor mange som enten er så lite påvirket at de klarer seg "akseptabelt" eller er helt urørte (samlet kalt "Akseptabelt påvirket" på tross av at det vanligvis er et krav at spesialområde bevaring skal være upåvirket).

2.7 Sammenligning av status for fornminner i de regulerte områdene med status generelt

Formålet med dette forprosjektet er å evaluere reguleringsformålet spesialområde – virker det eller virker det ikke? Isolert sett kan man derfor godt nøye seg med å se på tallene som fremkommer i tabellen for status over fornminner i regulerte områder (vedlegg nr. 3). Det er imidlertid likevel vesentlig å ha en "kontrollgruppe" for å evaluere virkemiddelet regulering til spesialområde. Derfor må man sammenligne tilstanden for fornminner innenfor spesialområde med tilstanden for fornminner generelt (jfr. referansematerialet).

Dette kan illustreres med et tenkt eksempel: Vi antar at vår undersøkelse har vist at 20% av fornminner i spesialområde er mye påvirket, 30% er noe påvirket, 20% er litt påvirket mens 30% er urørt. Dermed er 50% uakseptabelt påvirket. Isolert sett virker det altså ikke etter hensikten å regulere til spesialområde bevaring i det tenkte eksempel.

Hvis tilstanden for fornminner i uregulerte områder ved en sammenligning viser seg å være verre enn tilstanden for fornminner i spesialområde (for eksempel 70% uakseptabelt påvirkede i det tenkte eksempel) må man si at virkemidlet med regulering til spesialområde eller lignende har virket bra tross de isolert sett dystre tallene. Ligger prosenten av uakseptabel påvirkning av alle fornminner på det samme nivå eller enda moderat under de tenkte 50% for fornminner i spesialområde kan man *også* påstå at reguleringen til spesialområde har virket.

Dette skyldes det faktum at fornminner i regulerte områder må antas å være utsatt for et noe større press enn fornminner generelt. Årsaken til at man går til en lang og iblant krevende/dyr reguleringsprosess er nemlig oftest at det er vesentlige interesser for bruk av det aktuelle området. Spesialområder er oftest blitt laget rundt fornminner i forbindelse med at det har vært aktuelt å foreta en større regulering i et område. Tallene for fornminner i spesialområder vil derfor i sakens natur nesten alltid omhandle fornminner som ligger i regulerte områder.

Hvis derimot tilstanden til fornminner i uregulerte områder er *mye* bedre enn for fornminner i spesialområde kan man med en viss tyngde hevde at virkemidlet med regulering til spesialområde ikke har virket. Ganske visst er disse fornminner utsatt for betydelig mer press enn fornminner generelt, men reguleringen til spesialområde har ikke klart å demme opp for dette. Om virkemidlet da skal forkastes eller suppleres med andre typer virkemidler er et spørsmål.

Hva som gjør seg gjeldende er det imidlertid vanskelig å si noe om før vi har sjekket med kontrollgruppen.

Som kontrollgruppe hadde det vært idéelt å ha hatt alle fornminner innenfor en eller flere av de utvalgte kommuner i undersøkelsen. Dette ville imidlertid ha vært en for stor oppgave innenfor den gitte ressursrammen for dette forprosjektet. I regi av Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) er det imidlertid foretatt en status for alle fornminner i Gjesdal kommune (Haavaldsen 1999).

Gjesdal er ikke helt lik noen av de 7 kommuner i denne undersøkelsen, men i f.h.t. befolkningstall (8148 innbyggere), at den har ett større tettsted og i f.h.t. topografi (med derav følgende næringsgrunnlag) er den ikke helt ulik Strand kommune. I f.h.t. til press på utbygging inngår den i gruppen av kommuner nær Stavanger og Sandnes med et visst press på arealene, slik som Klepp og Time gjør (gjelder for den vestligste delen av kommunen). De østlige (og største) deler av kommunen (som er på i alt 609 km²) kan m.h.t. landskap og mangel på press på arealene sammenlignes med deler av Hjelmeland.

Det synes på denne bakgrunnen ikke urimelig å bruke tilstanden for alle fornminner i Gjesdal som kontrollgruppe i f.h.t. resultatene i vår undersøkelse. For øvrig nevnes det i den aktuelle oppdragsmeldingen fra NIKU (Haavaldsen 1999) at Gjesdal er valgt i den sammenheng "fordi den er representativ for utviklingen i de øvrige kommunene på Nordjæren" (Haavaldsen 1999, s. 5). Det heter her videre: "I tillegg er fornminnebestanden i Gjesdal kommune representativ for de fornminnetyper som ellers forekommer i Jærkommunene" (op.cit.).

For øvrig opererer man med fjerning og skade på fornminner og ikke med de øvrige kategorier i vår undersøkelse. Det gjør det derfor bare relevant å sammenligne med tallene for skade i vår undersøkelse.

NIKU har i undersøkelsen i Gjesdal registrert på 113 lokaliteter med i alt 1396 enkeltobjekter. I herværende undersøkelse er 72 lokaliteter registrert, men antall enkeltobjekter er ikke oppregnet. I NIKU sin registrering opererer man med skade på enkeltobjekter og ikke med lokaliteter. Dette vanskeliggjør selvfølgelig sammenligningen da det er uvisst på hvor stor prosentdel av lokalitetene de skadete enkeltobjekter fordeler seg. Men sammenligningen må forventes likevel å gi en viss pekepinn om forholdstallet mellom skade på fornminner generelt og i regulerte områder.

NIKU-undersøkelsen omfatter skader påført fornminner i perioden fra ca. 1965 til 1999 altså 34 år. I herværende undersøkelse er den eldste planen fra 1953 og den yngste fra 2001, altså 47 år, men med en tyngde av planer (70%) fra 1980 til 2001. Sammenligningsgrunnlaget er altså heller ikke urimelig i f.h.t. til fordeling i tid.

2.8 Analyse av situasjonen

Etter å ha gjort opp status for tilstanden for fornminner i spesialområde er det vesentlig å forsøke å analysere hvorfor det er gått som det er gått. Hvorfor viser de generelle tallene det de gjør? Og: Hvorfor er situasjonen i de enkelte tilfeller blitt som den er? Analysen er viktig for om mulig å kunne gi noen svar på hva vi kan gjøre for om nødvendig å bedre situasjonen i fremtiden.

Forholdene som er blitt analysert i f.h.t. tilstanden for fornminner omfatter de spørsmålene som prosjektgruppen i utgangspunktet fant det relevant å stille i f.h.t. hva som påvirker fornminner i spesialområde. Det er også disse forhold/spørsmålene som i utgangspunktet avspeiler seg i skjemaene som ble brukt ved arkivgjennomgang og befaring. Med hensyn til enkelte forhold som er analysert er det imidlertid slik at relevansen av å vurdere dem er blitt tydelig underveis i arbeidet.

Det er blitt forsøkt å se sammenhengen mellom tilstanden for fornminner og følgende forhold:

- Regulert til spesialområde eller annet formål (eldre planer)
- Skilting og/eller annen tilrettelegging
- Grad av synlighet/forståelighet av de aktuelle fornminner
- Type skadevolder(f.eks. "Landbruk", "Hyttfelt", "Bolig" etc.) både i f.h.t. grad og type av påvirkning.
- Størrelsen på området (også sett i f.h.t. grad av skade isolert)
- Kommunevis fordeling
- Detaljeringsgraden av reguleringsbestemmelsene
- Reguleringstidspunkt (også sett i f.h.t. grad av skade isolert)
- Dispensasjoner/reguleringsendringer
- Privat eller offentlig eiendom
- Offentlig bruk eller privatisert område

Det er i analysedelen av forprosjektet først blitt sett på den mulige sammenhengen mellom en rekke forhold og *graden* av påvirkning på fornminner. For noen forhold – særlig i f.h.t. "Type skadevolder" - har det også vært relevant i tillegg å se på evt. sammenheng mellom *type* påvirkning og disse forhold.

Med alle de ovenfor nevnte forholdene analysert får man undersøkt kvantitativt hvordan forhold som angår tid, rom, eierforhold, reguleringsforhold, karakter av fornminnene og karakter av type påvirkningsfaktor - påvirker tilstanden til fornminner i spesialområder. Det må kraftig understrekes at i en del tilfeller (hvor det er mange faktorer) blir tallmaterialet ganske beskjedent og prosenttallene må tas med et visst forbehold.

Sannsynligvis viser den kvantitative analysen langt fra hele bildet. Tallene kan skjule mange forhold ved det enkelte fornminne sin skjebne. Hver lokalitet har sin bakgrunnshistori

For om mulig å kunne komme med forslag til en evt. ønskelig bedring av situasjonen må man derfor også forsøke å gå bakom tallene. Det vil i dette forprosjektet bli forsøkt ved å trekke frem en rekke problemstillinger som har vist seg ved befaringsene og belyse disse nærmere ved representative eksempler fra materialet. Altså en mer kvalitativ tilnærming.

De problemstillingene eller tema som vil bli presentert og belyst ved eksempler er:

- Tema 1): Få til rom/luft rundt fornminnene – eksempler med gravrøyser.
- Tema 2): Fysisk ødeleggelse/delvis fjerning p.g.a. økonomiske eller praktiske forhold
- Tema 3): Dispensasjoner/reguleringsendringer
- Tema 4): Innvirkning fra "Boligfelt" og "Skoleområder"
- Tema 5): Steinalderlokaliteter under markoverfleten/store flater med fornminner under markoverflaten.
- Tema 6): Gjengroing
- Tema 7): Friluftslivstiltak
- Tema 8): Spesielle (?) tilfeller
- Tema 9): Skade i påvente av frigivingsbetinget utgravning
- Tema 10): Informasjon og tilstrekkelig "verneareal"

3 STATUSDEL

I forbindelse med status for fornminner i spesialområder har det blitt sjekket om de var skadet, slitt, tildekket, utsatt for skjemming eller gjengroing. I dette kapitlet vil det, i form av diagrammer med tilhørende forklaring, bli presentert hvordan tilstanden for fornminner i spesialområde er i f.h.t. hver av disse typer påvirkning. Det vil herunder med bilder bli vist eksempler på hva det menes når man opererer med forskjellig grad av de enkelte typer påvirkning (f. eks. om et fornminne er "Lite, Noe eller Mye skadet").

Som nevnt i metodekapitlet er det skapt kategorier for den totale grad av påvirkning på fornminner i spesialområder (av en eller flere typer påvirkning samtidig). Resultatet av anvendelsen av disse kategoriene på materialet (altså et mål for hvor kraftig påvirket fornminner i spesialområder faktisk er i Rogaland) vil bli presentert i form av diagrammer med tilhørende forklaring.

Ved denne kombinasjonen av å presentere hver enkelt påvirkningstype og den totale påvirkningen på fornminnene, kommer man fram til en presentasjon av i hvor høy grad fornminner i spesialområder er "Akseptabelt" eller "Uakseptabelt påvirket". Eller med andre ord, man får vist status for tilstanden til fornminner som ligger i områder regulert til spesialområde.

3.1 Skade

Bilde 1: Eksempel på "Mye skadet - delvis fjernet" lokalitet. Nausttuft og liten haug. Kvernevik i Stavanger k.

Skadetilstand for de undersøkte forminner, fordelt på type regulering

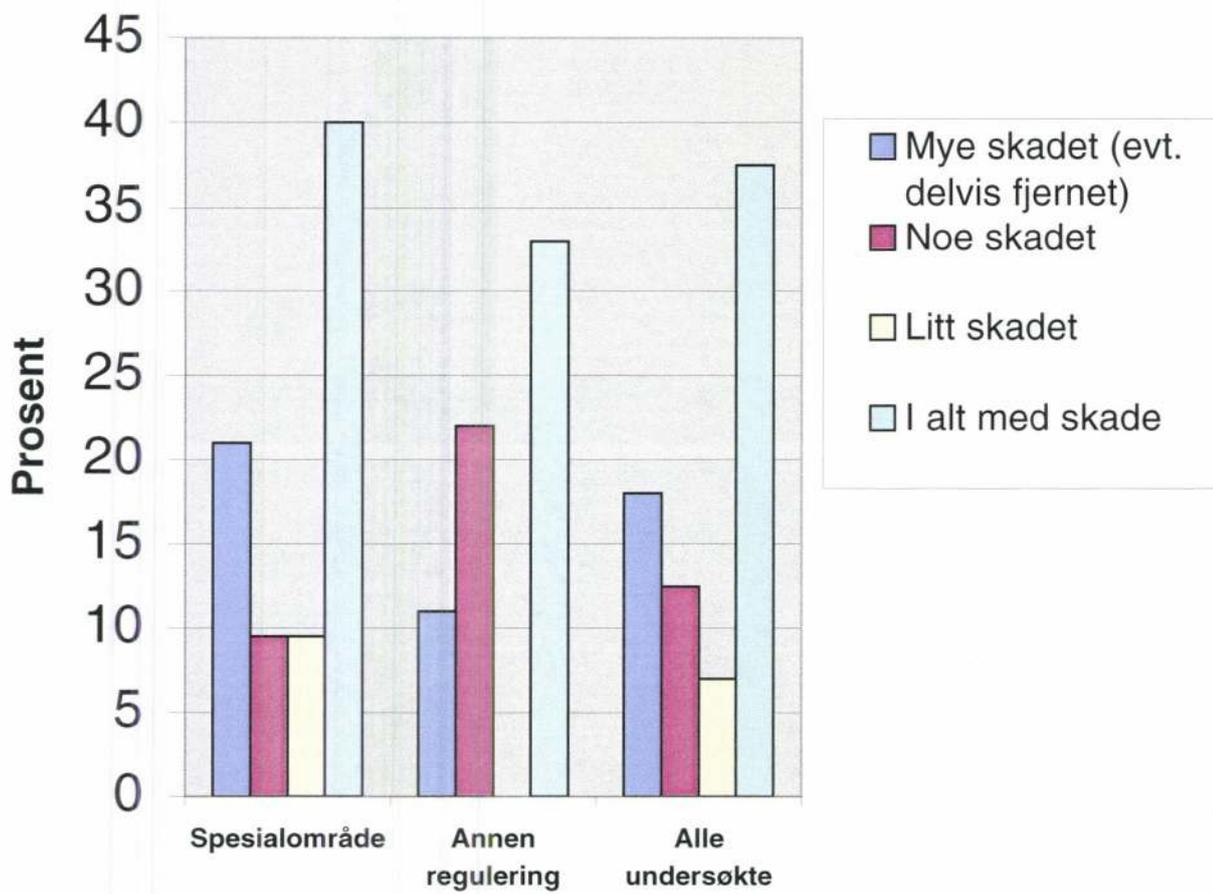

Diagram 1

Som det framgår av diagram nr. 1 er godt over en tredjedel (37,5%) av alle undersøkte lokaliteter blitt skadet etter reguleringen, og ca. en femtedel (18%) av alle lokalitetene er sterkt skadet eller delvis fjernet!

Utfra diagram 1 må man altså konkludere at graden av skade er uakseptabelt høy. Fornminner i spesialområder er heller ikke kommet bedre ut enn fornminner hvor vernet er søkt opprettholdt innenfor andre typer reguleringsområder (se metodeavsnitt for forklaring av type område).

Bilde 2:Eksempel på "Noe skadet" lokalitet. Orstadbakken-Ormadalen. Klepp k.

Bilde 3 : Eksempel på Litt skadet lokalitet. Felt med rydningsrøyser ved gardsanlegg. Søre Kalberg Time k.

Bilde 4: Eksempel på Mye slitasje. Gardfar ved Godeset skole, Stavanger k.

3.2 Slitasje

Av alle lokalitetene er ca. en femtedel (22,5%) blitt utsatt for slitasje. Dette er en aktivitet som i langt de fleste tilfeller har foregått både før og etter reguleringen. Imidlertid er det en meget liten del som er utsatt for Mye slitasje (3%) mens hovedvekten ligger på Litt slitasje (12,5%) (se diagram 2).

I.f.h.t. slitasje er situasjonen altså betydelig bedre enn m.h.t. skade.

De undersøkte fornminners slitasjetilstand, fordelt på type regulering

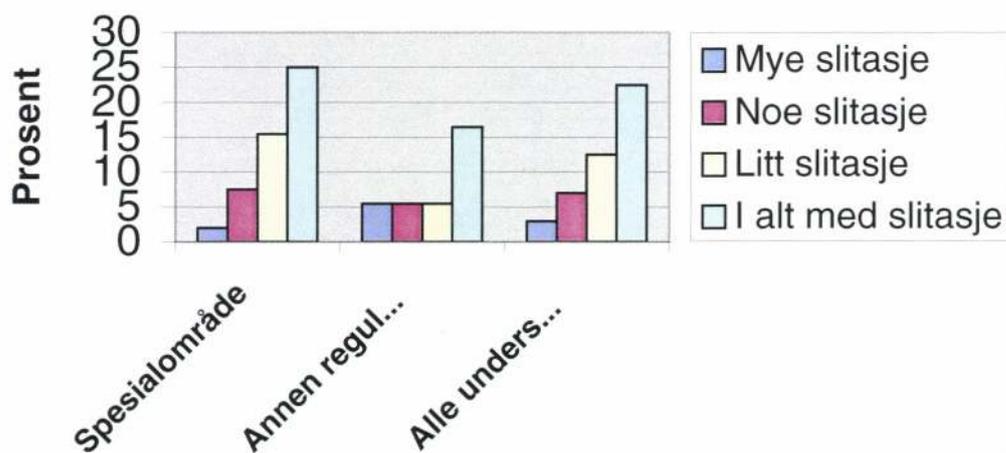

Diagram 2

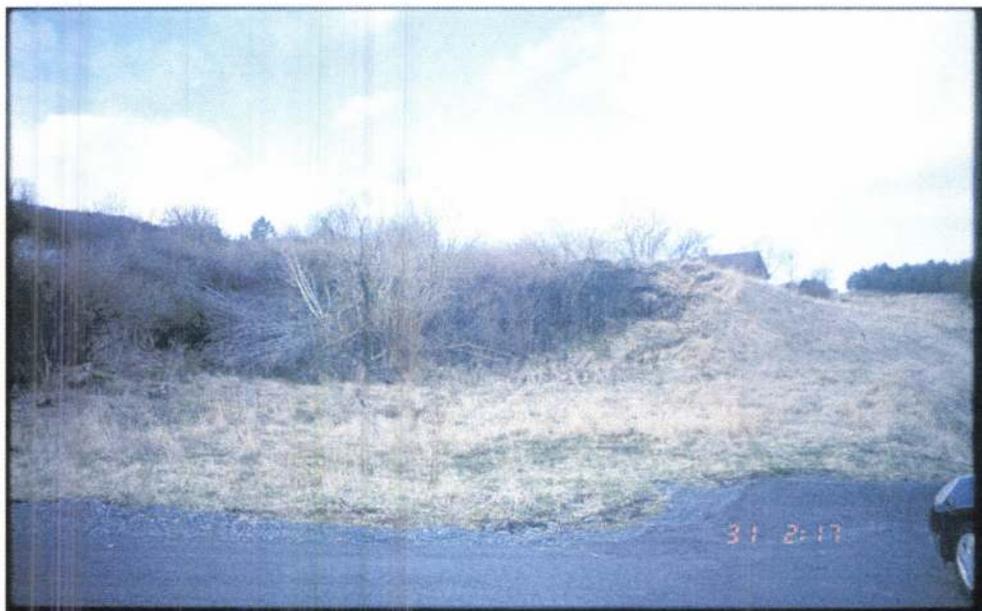

Bilde 5: Eksempel på Litt slitasje. Gravfelt, Mælsøyrane i Hjelmeland k.

3.3 Tildekking

To femtedeler (39%) av alle lokalitetene er mer eller mindre tildekket. Dette er en uakseptabel høy andel. Rundt halvdelen av de tildekkede lokalitetene er "Noe" eller "Mye tildekket" og halvdelen kun "Lite tildekket". (se diagram 3 neste side)

Situasjonen er altså litt bedre enn for omfanget av skade, men verre enn for omfanget av slitasje.

Bilde 6: Eksempel på mye tildekket lokalitet. Avaldsnes 86-67, Karmøy k.

Bilde 7: Eksempel på lite tildekket lokalitet. Ullandhaug, Stavanger k.

I de fleste tilfeller er lokalitetene imidlertid dekket av materialer som lett lar seg flytte (byggematerialer, greiner etc) men også søppel. Dette gjør denne problemstillingen enklere å løse. Det er også enkelte tilfeller av masser (f.eks. jord, grus eller stein) lagt opp på fornminner. Masser er et større problem enn de andre materialer da det er større risiko for å skade fornminnet når de evt. skal fjernes igjen.

De undersøkte fornminners tilstand i f.h.t. tildekking, fordelt på type regulering

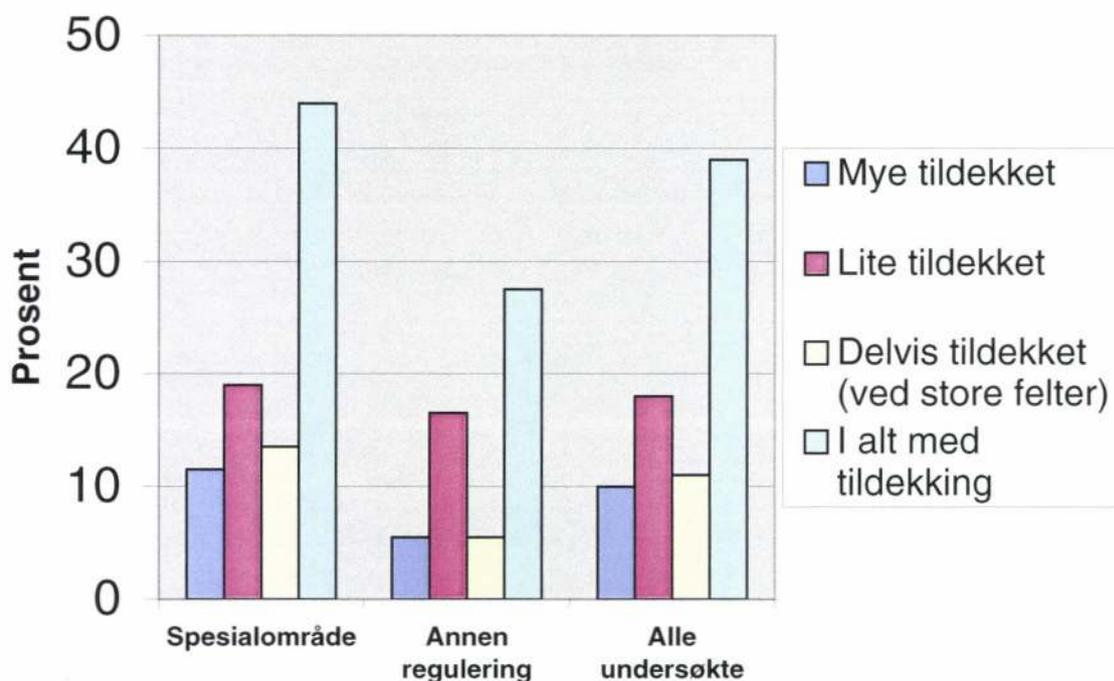

Diagram 3

3.4 Gjengroing

Ut fra diagram nr. 4 på neste sideses at litt under halvdel av lokalitetene er utsatt for en eller annen form for gjengroing, og at litt over en fjerdedel av lokalitetene har en viss eller høy grad av gjengroing.

En så stor grad av gjengroing er et vesentlig problem da det svekker mulighetene til å forstå og oppleve fornminnene. På sikt reduseres/svekkes fornminnernes status fordi ingen ser dem og ingen synes å bry seg om dem.

De undersøkte fornminners tilstand i f.h.t. gjengroing, fordelt på reguleringstype

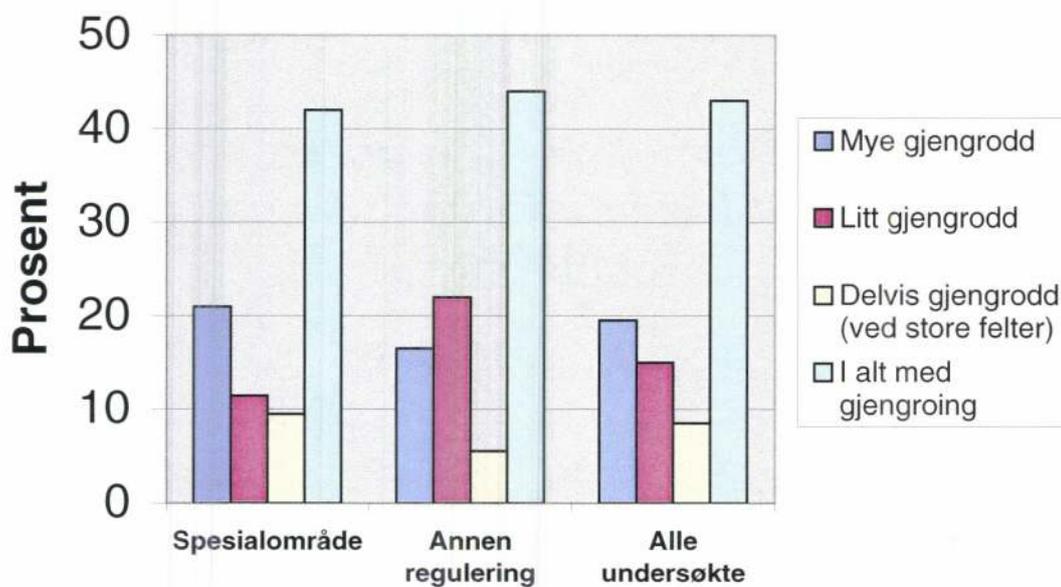
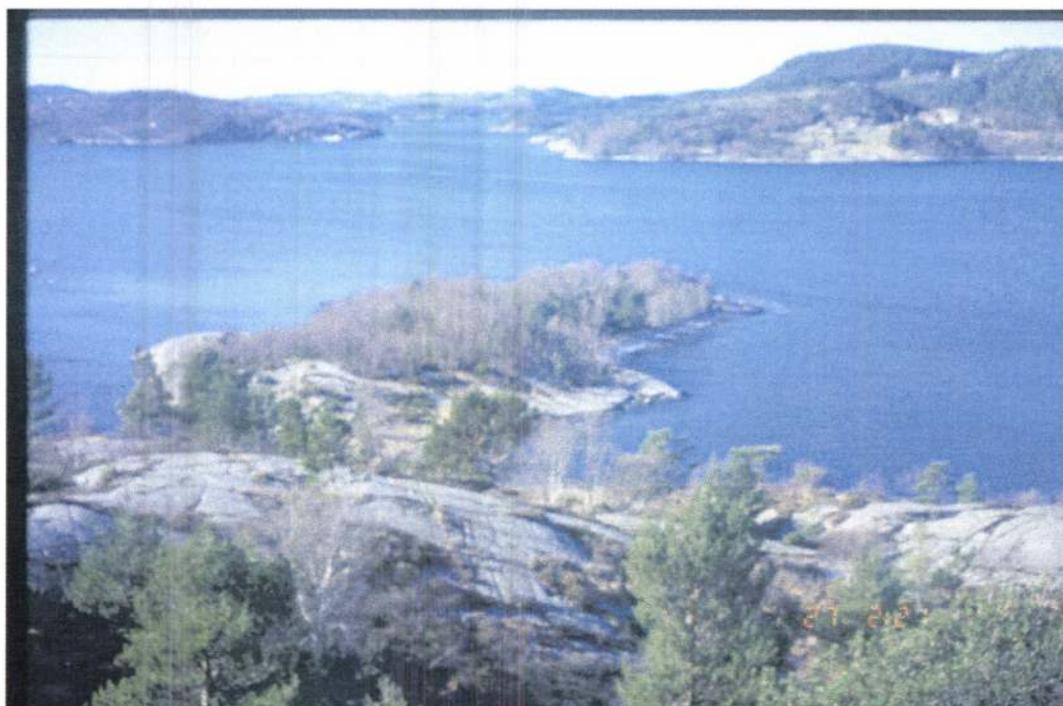

Diagram 4

Bilde 8: Eksempel på mye gjengrodd lokalitet. Røysfelt på Skåreneset i Strand k.

Bilde 9: Eksempel på delvis gjengrodd lokalitet. Fornminner under markoverflaten på Husabø, Stavanger k.

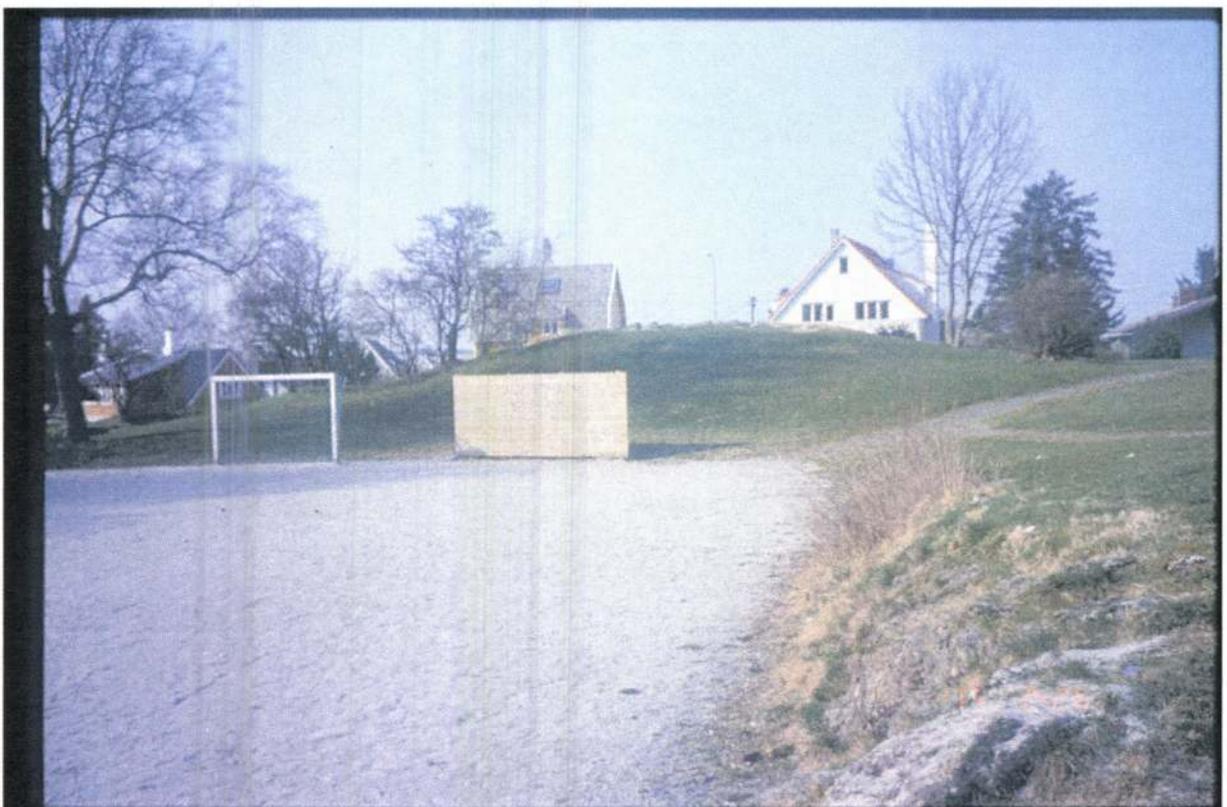
3.5 Visuell skjemming

Litt over halvdelene av alle lokalitetene (55,5%) er utsatt for en eller annen grad av skjemming. Ca. en femtedel er utsatt for høy grad av skjemming og det samme gjelder i f.h.t. noen grad av skjemming (se diagram 5 nedenfor).

Dette er altså den klart kraftigste kilden til påvirkning. Skjemming er ikke noen direkte fysisk påvirkning av et fornminne, men kan likevel være ganske ødeleggende for opplevelsen av det. Høy og noen grad av skjemming må således sies å være en "Uakseptabel påvirkning" av et fornminne. At så mange som 37,5% av de undersøkte fornminner er "Mye" eller "Noe skjemmet" er derfor svært betenkelig.

Bilde 10: Eksempel på sterk grad av skjemming. Orstadbakken-Ormadalen Klepp k. Tre små gravrøyser ligger på toppen av kunstig haug i skolegården der personen står.

Bilde 11: Eksempel på lite skjemming. Storhaugmarka i Stavanger k. NB: Kun stien til høyre og ballveggen er anlagt etter regulering.

De undersøkte fornminners tilstand i f.h.t. skjemming, fordelt på type regulering

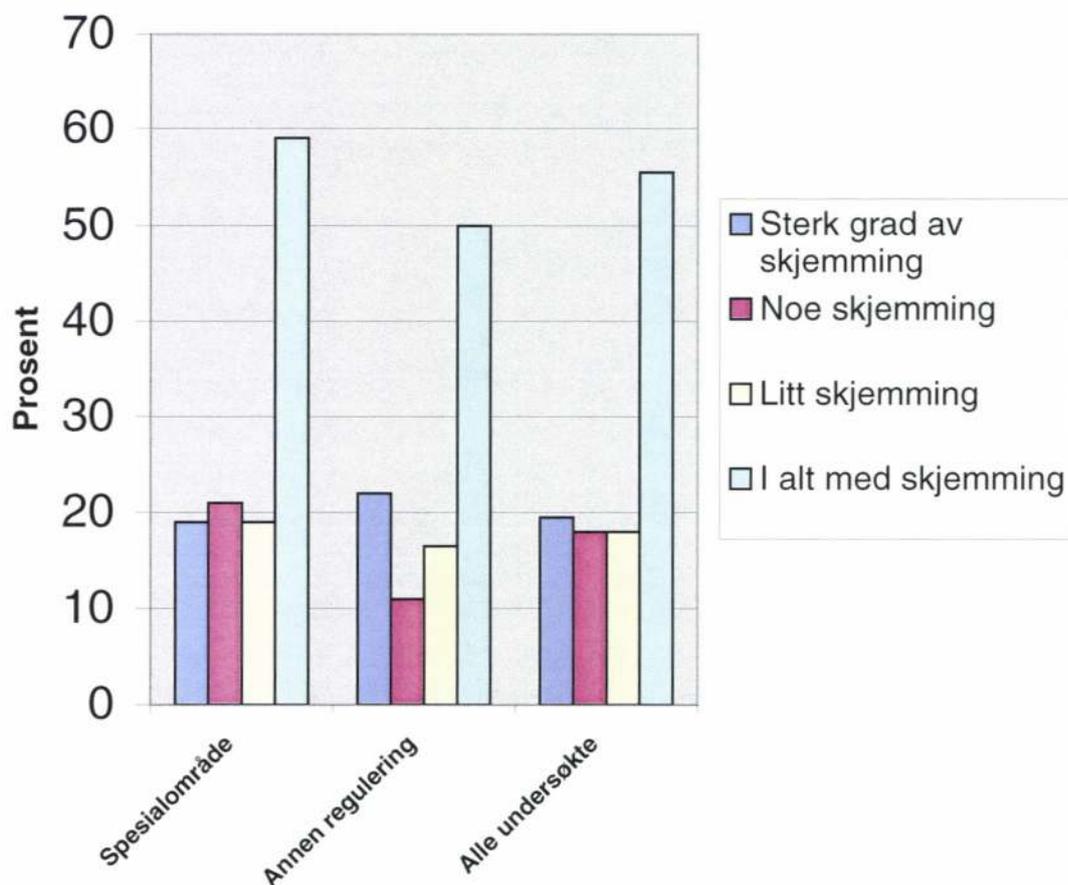

Diagram 5

3.6 Graden av total negativ påvirkning

Det ovenfor behandlede materialet viser at fornminnene i undersøkelsen er under ganske sterkt press fra flere forskjellige typer påvirkning. Dette er i seg selv en nyttig informasjon.

Det er imidlertid slik at den samme lokalitet ofte er **både** skadet, utsatt for slitasje og skjemming på samme tid. Dette fremgår da også av tallene i tabellen over tilstanden for fornminner (vedlegg nr. 3). Hvis man bare legger sammen tallene for lokaliteter som har vært utsatt for gjengroing, skjemming, skade etc. kommer man frem til et tall som er mye større enn de 72 undersøkte lokalitetene som totalt har vært undersøkt. Med andre ord vil noen av lokalitetene "telle med" i statistikken mer enn en gang.

For å kunne si noe *generelt* om hvordan tilstanden er for fornminner i spesialområder må man unngå at lokalitetene akkumulerer på denne måten. Til bruk for prosentberegninger må man

derfor *skape* kategorier for *grad* av påvirkning hvor hver enkelt lokalitet kun opptrer én gang. Man må bruke de konkrete iakttakelsene om de enkelte *typer* påvirkning til å skape disse nye kategorier (se mer om prinsippene bak disse kategoriene i avsnittet om metode).

Kategoriene er; "Mye påvirket", "Noe påvirket", "Litt påvirket" og "Urørt" (den sistnevnte kategorien inkluderer også lokaliteter med bare gjengroing):

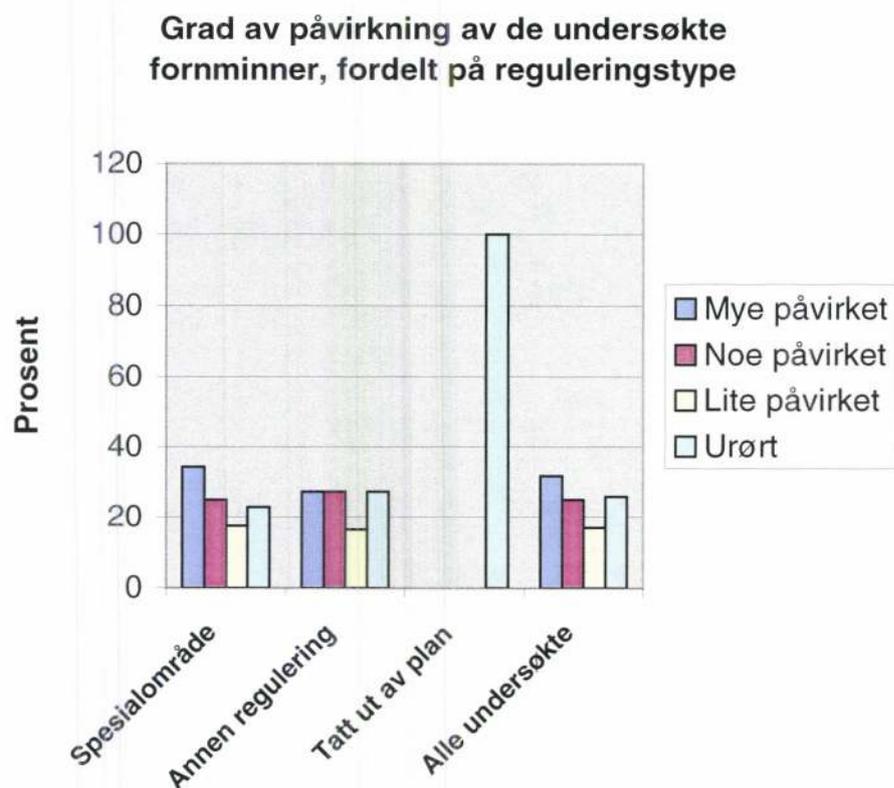

Diagram 6

3.6.1 Mye påvirket

Utfra gjennomgangen av lokalitetene kan det ses at på 23 av dem (32%) har fornminner vært utsatt for Mye påvirkning.

3.6.2 Noe påvirket

Det er 18 lokaliteter (25%) som faller innunder denne kategorien.

3.6.3 Uakseptabelt påvirket

De her aktuelle kulturminnene er enten direkte fysisk skadet, ganske slitt, utsatt for betydelig skjemming eller i vesentlig grad tildekket (eller en kombinasjon). Påvirkningen har derfor vært ødeleggende for kunnskaps- og/eller opplevelsesverdien av kulturminnene.

Med andre ord (se også avsnitt om metode) kan de lokalitetene (41 stk = 57%), som inngår i de to ovenfor nevnte kategoriene sies å være "Uakseptabelt påvirket".

3.6.4 Litt påvirket

12 lokaliteter (17%) viste seg å bare være litt påvirket i etterkant av reguleringen. Dette er ikke i tråd med reguleringsformålet, men påvirkningen har p.g.a. sin begrensede grad ikke vært spesielt truende eller ødeleggende for kunnskaps- og/eller opplevelsesverdiene.

3.6.5 Urørt

I denne kategorien finner vi 19 (26%) av de behandlede lokalitetene. Av disse er 6 lokaliteter kraftig gjengrodd slik at det kan være vanskelig å finne eller forstå fornminnene. Dette er imidlertid ikke noen direkte menneskelig påvirkning. Derfor er disse tatt med i kategorien urørt. Likevel er det - i f.h.t. formålet med reguleringen - et problem at man knapt kan finne eller forstå de aktuelle fornminner p.g.a. at de er overgrodde.

3.6.6 Akseptabelt påvirket

Imidlertid ser man av tallene at 43% av de undersøkte lokalitetene ligger i de to kategoriene hvor forholdene enten er helt i tråd med reguleringsformålet eller i hvert fall ikke direkte truende for de aktuelle fornminner. Disse kan sies å være "Akseptabelt påvirket".

Grad av uakseptabel og akseptabel påvirkning, fordelt på type regulering

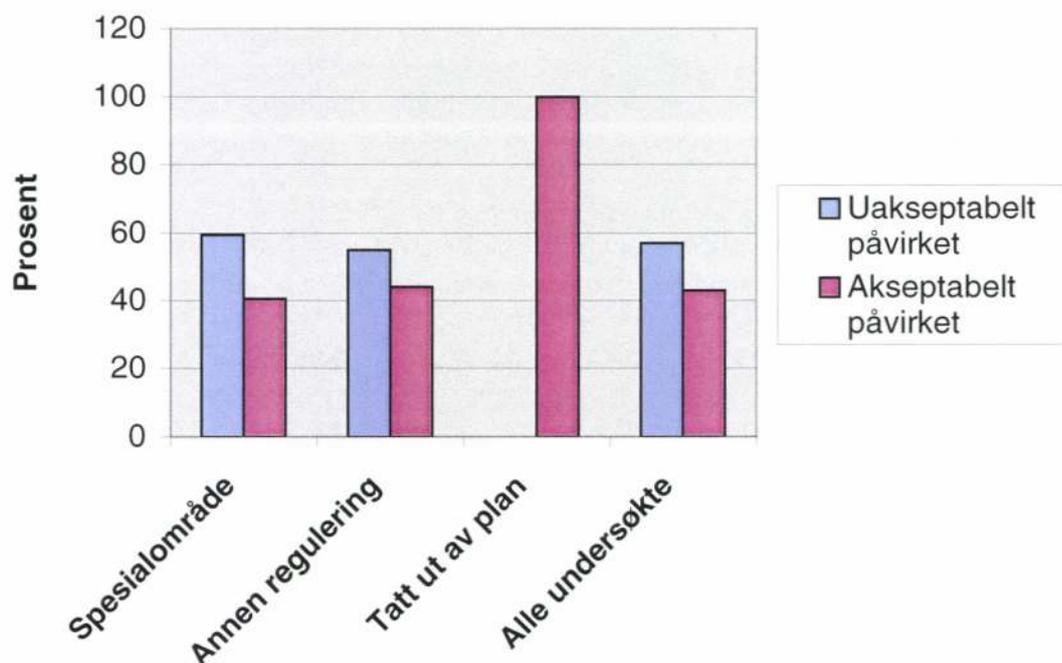

Diagram 7

Det må betraktes som klart utilfredsstillende at en så stor del som 57% av de fornminner, som via regulering skulle ha fått opprettholdt det automatiske vernet som Lov om kulturminner gir

dem, likevel er utsatt for påvirkning som ødelegger enten kunnskapsverdien (ca. 8%) eller den opplevelsesmessige verdien (24%) av dem eller **begge** verdier (25%).

Derimot ble det ikke i noen av de 15 områder som ble sjekket for ikke-synlige inngrep (altså områder hvor det ikke lenger var synlige inngrep i/på markoverflaten) rapportert om slike. Dette kan ses på som litt oppløftende.

3.7 Spesialområde bevaring sett i f.h.t. andre reguleringsformål med hensikt å bevare

I undersøkelsen er tatt med en del lokaliteter hvor vernet av fornminnene som ligger innenfor det regulerte område er søkt opprettholdt på annen vis enn via spesialområde bevaring. Dette er primært en eldre måte å søke å sikre vernet på (se også avsnitt om arkivundersøkelser i kapitlet om Metode). Man har i disse planene i langt de fleste tilfeller operert med reguleringsformålet friområde eller friluftsområde. Innenfor disse områdene på plankartet er de aktuelle fornminner da ofte markert og det er via bestemmelsene i planen gitt begrensninger på hva man kan gjøre i de markerte områder med fornminner.

Et relevant tema å undersøke er da om det har gått bedre eller verre med fornminner innenfor disse områdene som ikke er regulert til spesialområde, men hvor vernet er søkt opprettholdt ved andre virkemidler. Utfra tallene i diagrammene ovenfor ser man at disse områdene faktisk bare i f.h.t. gjengroing ligger dårlige an enn spesialområdene. For alle de andre påvirkningstyper er det tale om at spesialområdene kommer dårligere ut. Dette mønster gjelder også for kategorien *grad* av påvirkning.

Det må bemerkes at det i f.h.t. kategorien grad av påvirkning er tale om ganske små utslag på tallene for spesialområder, tallene for områdene med forsøk på vern via annen regulering og tallene for det totale antall undersøkte lokaliteter. Imidlertid har det ikke gått verre med områdene med andre typer regulering for å sikre fornminnene enn med de som er regulert til spesialområde.

En type områder som skiller seg klart ut er de områdene med fornminner som er tatt ut av plan men som stadig ligger som nabo til utbyggingsområder. I disse områdene er det 100% i kategorien Urørt. Dette må imidlertid ikke forlede oss til å tro at det beste bare vil være å ta områder med fornminner ut av planene. Det er i absolutte tall bare tale om to områder og det ene er vedtatt regulert for under ½ år siden og har således knapt nådd og bli utsatt for noen form for påvirkning. Det andre er nabo til et område med en ganske begrenset utbygging av bolighus.

3.8 Oppsummering av status

Det må betraktes som klart utilfredsstillende at en så stor del som nesten 60% av de fornminner, som via regulering skulle ha fått opprettholdt det automatiske vernet, likevel er utsatt for påvirkning som ødelegger enten kunnskaps- og/eller opplevelsesverdien.

Det synes heller ikke å være noen vesentlig forskjell på om vernet av områdene har vært forsøkt opprettholdt via regulering til spesialområde eller via en annen type regulering med spesielle merknader om fornminner. I den grad det kan sies å være en forskjell går den faktisk i disfavør av regulering til spesialområde.

Isolert sett synes det derfor tydelig at regulering til spesialområde for å opprettholde den automatiske fredningen **ikke** virker etter hensikten. Regulering til spesialområde er i dag et av våre vesentligste virkemidler for å hindre at fornminner i eller nær ved utbyggingsområder ødelegges. Det er tydelig at skal dette ha noe for seg må dette virkemiddel forbedres og/eller suppleres.

Med andre ord: Det nytter ikke bare å regulere et område til spesialområde og da regne med at "den hellige graven er vel bevart".

4 SAMMENLIGNING AV STATUS FOR FORNMINNER I SPESIALOMRÅDER MED FORNMINNER GENERELT

Isolert sett skulle det altså være klart at vern av fornminner innenfor planområder via regulering til spesialområder ikke virker etter hensikten. Men man må også forsøke å vurdere hvordan dette ser ut sammenlignet med tilstanden for fornminner generelt. Hvis tallene for påvirkning av fornminner generelt er enda verre, har virkemidlet med regulering til spesialområde kanskje likevel virket etter hensikten.

Resultatene fra vår undersøkelse har derfor vært sammenlignet med resultatene fra NIKU sin undersøkelse av tilstanden for alle fornminner i Gjesdal kommune (Haavaldsen 1999). I sistnevnte undersøkelse er det en noe annen tilnærming til materialet enn i vår undersøkelse. Det er derfor kun relevant å sammenligne tallene for skade

Man må også ta forbehold for at fornminner i planområder ligger i områder hvor andre bruksinteresser øver press på arealene. Derfor kan virkemiddelet med regulering til spesialområde også sies å virke selvom tallene for skade på fornminnene i vår undersøkelse skulle være litt verre enn for fornminner generelt (se for øvrig Metodekapitlet).

I vår undersøkelse var 37,5 % av de undersøkte fornminner skadet. Av disse er 30,5% Mye skadet (inkluderer delvis fjerning) eller Noe skadet.

I undersøkelsen for Gjesdal var 13,5% enten skadet eller fjernet.

Det fremgår altså at nesten tre ganger så mange fornminner er skadet innenfor de regulerte områdene i vår undersøkelse enn det som er tilfellet for fornminner generelt i Gjesdal. Og prosenten av sterkt skadede fornminner i vår undersøkelse er mer enn dobbelt så høy som antallet skadede/fjernede fornminner generelt i Gjesdal.

Det er så store forskjeller på tallene, at også etter en sammenligning med kontrollgruppen, må det konkluderes med at virkemiddelet regulering til spesialområde for å opprettholde den automatiske fredningen ikke virker etter hensikten. Forskjellen på tallene er så store at virkemidlet ikke kan sies å demme opp for den omstendigheten at fornminner i vår undersøkelse ligger innenfor pressområder. Er det andre vesentlige bruksinteresser i et område med fornminner synes tallene altså å vise at fornminnene lider under dette uansett forsøket på å opprettholde vernet via regulering.

5 KVANTITATIV ANALYSE AV HVORFOR STATUS ER SOM DEN ER

Etter å ha konstatert at tilstanden for fornminner i regulerte områder er alt annet enn tilfredsstillende må man forsøke å analysere *hvorfor* det er slik. Dette for om mulig å finne ut hvilke andre virkemidler man skal bør iverksette som supplement for regulering til spesialområde. Omtalen av hvilke supplerende virkemidler man bør sette i verk vil (primært) bli tatt under konklusjonen.

Analysene er foretatt i f.h.t. følgende hovedlinjer i materialet:

1) Egenskaper ved de aktuelle fornminner:

Her er det blitt sett på hvordan påvirkningsgraden er for hhv.

"Synlige og tydelige fornminner" (markante, spektakulære)

"Synlige men mer anonyme" fornminner

"Fornminner under markoverflaten

Hvilke av disse kategoriene er mest utsatt for påvirkninger?

2) Fordeling i rom:

I hvilke områder er fornminnene mest utsatt for de omtalte påvirkningene:

Jordbruksareal – tettsted – byer.

3) Reguleringstidspunkt:

Det er også blitt sett på om tidlig eller sen regulering har hatt betydning for hvordan tilstanden til kulturminnene har utviklet seg.

4) Eierskap:

Har ulike former for eierskap betydning for vernet? Er det offentlige en bedre forvalter enn for eksempel private? Som en videreutvikling av dette spørsmålet, er det blitt sett på om det gagnar eller skader fornminner at det er offentlig ferdsel/bruk av dem eller om de har det bedre i mer privatiserte områder.

5) Reguleringsendringer og dispensasjon fra plan:

Hvilke virkninger gir dispensasjon fra plan eller reguleringsendringer for kulturminnene i etablerte spesialområder?

6) Hvilke virkemidler har effekt?:

Her blir det sett på om større områder, detaljerte planbestemmelser, skilting og annen skjøtsel gir bedre vern.

7) Faktorene som har negativ påvirkning i f.h.t. vern:

Det innsamlede materialet er også blitt analysert med henblikk på å finne ut *hvilke* faktorer som påvirker fornminner mest. Er en eller flere faktorer overrepresentert som skadeårsak? Det har herunder også vært sett på *hvordan* de enkelte faktorer påvirker fornminner (skade, slitasje etc.). Dette for å få et bilde av karakteren av den enkelte faktor sin påvirkning på fornminner ikke bare dens kvantitative tilstedeværelse.

Det må understrekes at i et så begrenset materiale som dette vil tallene som opptrer i de enkelte delanalysene som her er skissert bli ganske små. Resultatet må altså tas med store forbehold. Imidlertid kan det gi en pekepinn om hvorvidt det for eksempel er én årsak som peker seg ut i f.h.t. andre typer påvirkninger.

5.1 Fornminnets karakter sett i f.h.t. påvirkning

Umiddelbart kan man forestille seg at anonyme fornminner inklusive fornminner under markoverflaten vil være mer utsatt for påvirkninger enn store, tydelige og "lett forståelige" fornminner. Dette var da også en av konklusjonene i NIKU sin undersøkelse (Haavaldsen 1999, s. 11).

I herværende undersøkelse har det vært forsøkt å dele de aktuelle fornminner opp etter graden av synlighet/forståelighet. Dette kan illustreres ved at for eksempel vil et felt med store og tydelige gravhauger rubriseres som "Synlig og tydelig".

Bilde 12: Eksempel på synlig og tydelig fornminne. Gravfeltet Mælsøyrane i Hjelmeland k.

Et felt eller en enkeltforekomst av små røyser rubriseres som "Synlig men anonym" og endelig er det kulturminner under markoverflaten.

I f.h.t. til de to kategoriene av synlige fornminner må det understrekes at dette er fagpersonens vurdering. Langt fra alle fornminner som fagfolk ser som tydelige, synlige og lett forståelige erkjennes av legfolk. Som eksempel kan nevnes at langt fra alle legfolk umiddelbart ser at haugen på Storhaugmarka er en gravhaug (se bilde 11 og 14). Dette framstår ellers som et klart "Synlig og tydelig" eksempel for fagfolk.

Bilde 13: Eksempel på synlig men anonymt fornminne. Gravfeltet Kirkhus-Bøen i Hjelmeland k.

Fornminnenes grad av synlighet/forståelighet i f.h.t. grad av påvirkning

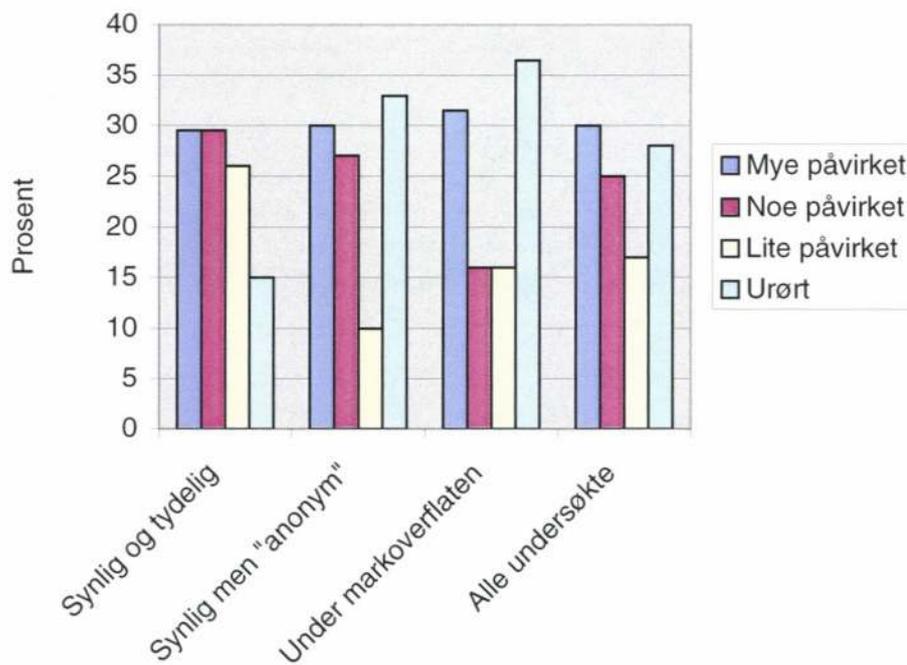

Diagram 8

Diagram nr. 8 viser at det ikke er avgjørende for skadeomfang om kulturminnet er lett synlig og forståelig eller ikke. Tvert imot er kun en liten del av de mest synlige og markante fornminner urørte. Mens de urørte er den største gruppen blant de helt usynlige fornminner.

Ved å slå sammen kategoriene "Mye påvirket" og "Noe påvirket" på den ene siden og "Lite påvirket" + "Urørt" på den andre siden får man frem de objektene som er blitt "Uakseptabelt påvirket" kontra de som er "Akseptabelt påvirket" (se også avsnitt om metode).

Fornminnenes grad av synlighet/forståelighet sett i f.h.t. uakseptabel eller akseptabel påvirkning

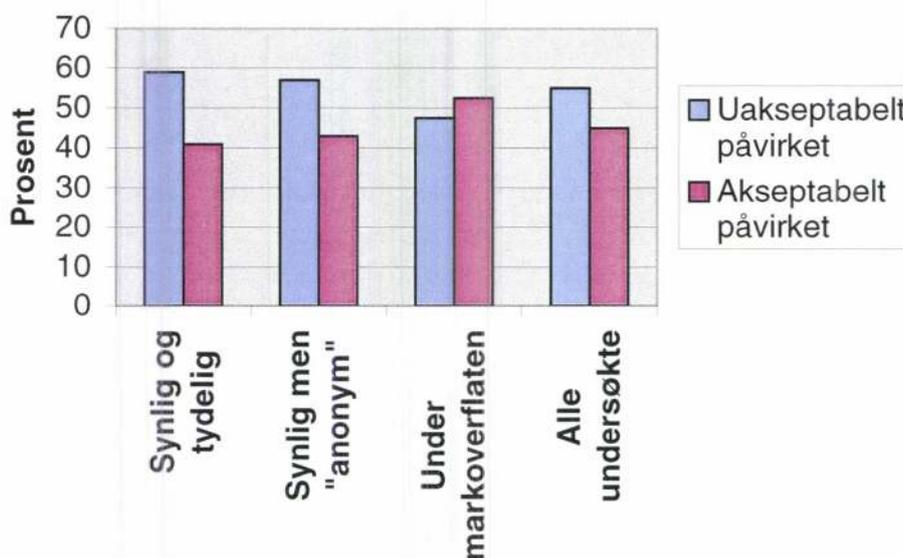

Diagram 9

Diagram nr. 9 viser i forbindelse med denne analysen at de ikke-synlige fornminner er blant de som klarer seg bra (med 52,5% Akseptabelt påvirket imot 43% for alle undersøkte lokaliteter).

Ut fra vårt materiale kan man konkludere at det betyr lite hvor synlig og tydelig et fornminne er i f.h.t. om det blir påvirket. Imidlertid kan tallene skjule viktige sider av problemstillingen. I to tilfeller av kraftig påvirkning innenfor gruppen "Synlig og tydelig fornminne" (Eikjehaugen og Tu-Frøylandsvatnet) er det for eksempel slik at deler av et felt er fjernet. Feltet som sådan er "Synlig og tydelig", men det er de minst markante enkeltelementene som er fjernet. Ved en analyse bygget på enkeltelement (som i Gjesdal) ville disse altså ha figurert i rubrikken "Synlige men anonyme".

Innenfor regulerte områder synes hovedinntrykket likevel å være at det i forhold til påvirkningsgraden har liten betydning om et fornminne er markant, lite synlig eller ikke-synlig på markoverflaten.

5.2 Land, by eller tettsted i f.h.t. grad av påvirkning

Graden av påvirkning sett i forhold til lokalisering på landet, i byen eller i tettstedskommunene kan være interessant å se på. Umiddelbart må man forvente at områder med stort press også har mange fornminner som er utsatt for påvirkninger.

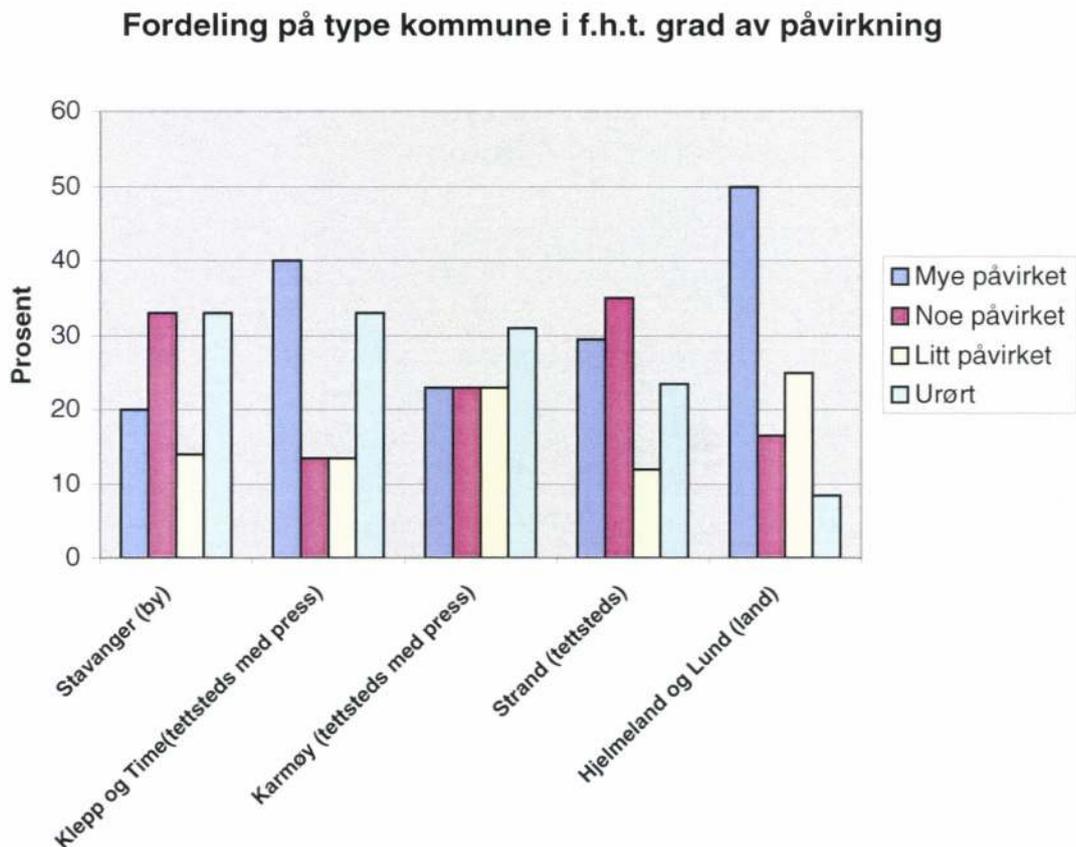

Diagram 10

Ut fra diagram nr. 10 ser man at i f.h.t. kategorien "Mye påvirkning" har fornminner det noe bedre i bykommunen Stavanger (20% "Mye påvirket") enn i de øvrige. Det er også en betydelig bedre situasjon i tettstedskommunene med fra 23% til 40% "Mye påvirkede" fornminner, enn det er i landkommunene Hjelmeland og Lund med hele 50% fornminner som er Mye påvirket. Karmøy skiller seg positivt ut blant tettstedskommunene med press med 23% "Mye påvirkede" fornminner.

Resultatet kan umiddelbart virke overraskende jfr. det store presset på arealer i nettopp Stavanger. Kanskje kan dette skyldes at stor befolkningstetthet gjør at det er flere folk som vet om de aktuelle fornminnene. På den måten blir kulturminnene mer synlige og derved vanskeligere å skade. Imidlertid må man ikke glemme det faktum at nettopp i Stavanger har kulturminneforvaltningen gitt tillatelse til mange utgravninger p.g.a. konflikt med utbyggingsinteresser. Dette kan jo ha lettet presset noe på de resterende fornminner.

Bildet jevner seg litt ut når man ser på "Uakseptabel" eller "Akseptabel påvirkning". Da er det 53% av kulturminnene i Stavanger og 53,5% i tettstedskommunene med press på Nord-Jæren

som er "Uakseptabelt påvirket". Framdeles står det imidlertid bedre til i Karmøy med 46% selvom dette må regnes som et område med press på arealene. Strand som er en tettstedskommune med mindre press på arealene har derimot så mange som 64,5% "Uakseptabelt påvirkede" fornminner i spesialområder. Landkommunene Hjelmeland og Lund kommer framdeles dårligst ut med 67%.

Man må konkludere at det er en svak tendens til at det er en større grad av negativ påvirkning på fornminnene i de regulerte områdene i landkommunene.

Fordeling på kommunetype i f.h.t uakseptabel eller akseptabel påvirkning

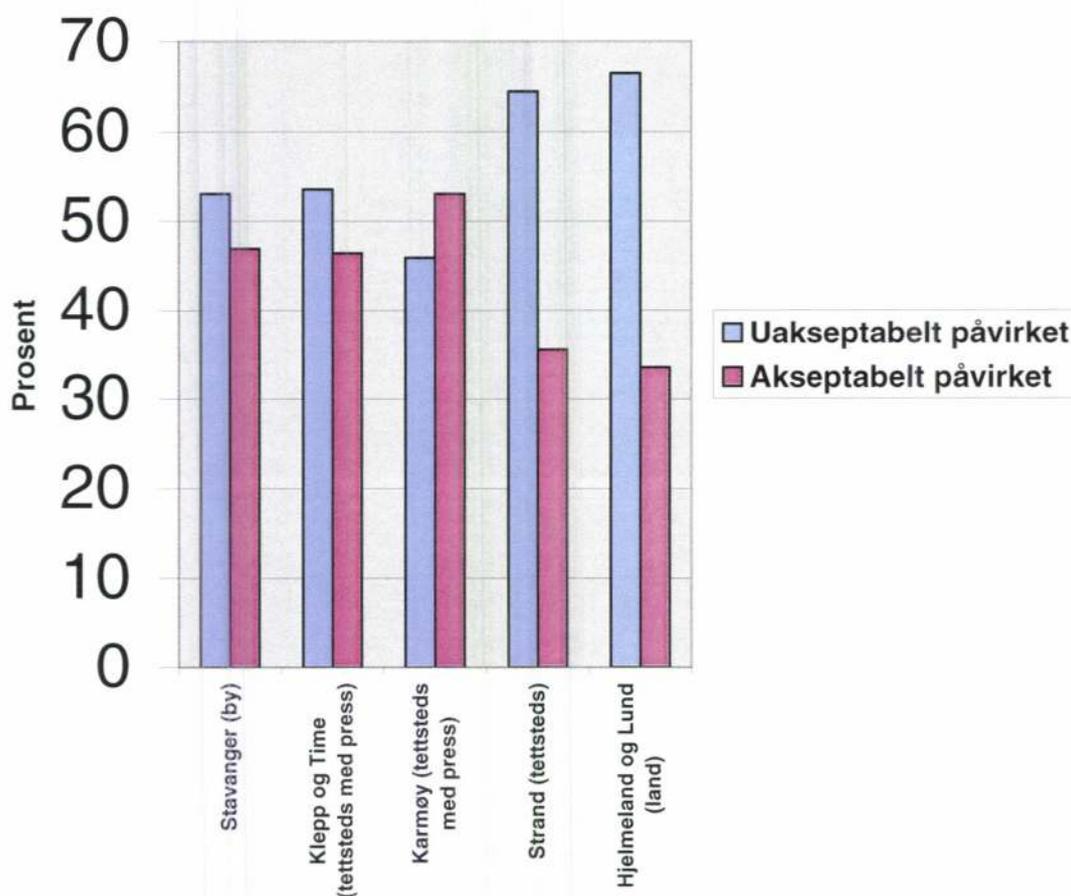

Diagram 11

5.3 Reguleringsstidspunkt i f.h.t. grad av påvirkning

Det kan være interessant å se på om det primært er eldre planer eller nyere planer som er påvirket. Dels utfra at det er i de eldre planene at man ikke brukte begrepet spesialområde, men fant andre reguleringsformål for å ivareta vernet av fornminner. Fra og med 1990 ble fylkeskommunen delegert ansvaret for å ivareta kulturminneinteressene i forhold til planlegging etter Plan- og bygningsloven.

I diagramform ser graden av påvirkning av fornminner i f.h.t. reguleringstidspunkt før eller etter 1990 ut som følger:

Reguleringstidspunkt i f.h.t. grad av påvirkning

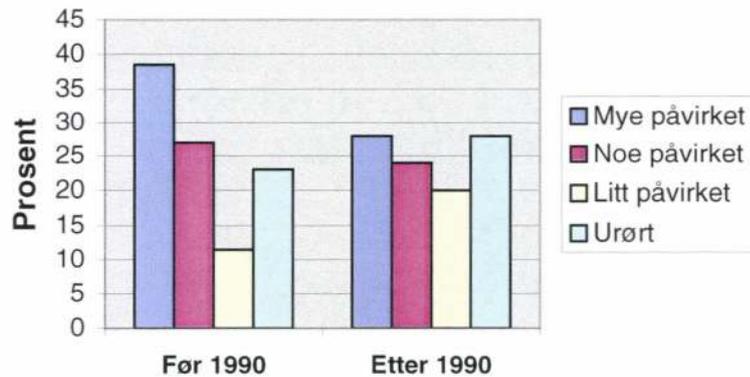

Diagram 12

Ser man på om fornminner er blitt mye påvirket kan det umiddelbart se ut som om situasjonen har bedret seg etter 1990. Deler man materialet opp på 10-årsperioder viser det seg at så ikke er tilfellet. Saken er at 43,5% av planene innenfor perioden etter 1990 faktisk er vedtatt fra år 2000 og frem. Disse planene har eksistert i så kort tid at mange av de aktuelle fornminner etter reguleringen til spesialområde bevaring ikke har rukket å bli utsatt særlig for påvirkning (de har altså i f.h.t. vårt undersøkelsestema en veldig kort eksponeringstid).

Grad av påvirkning i f.h.t. reguleringstidspunkt oppdelt i tiår

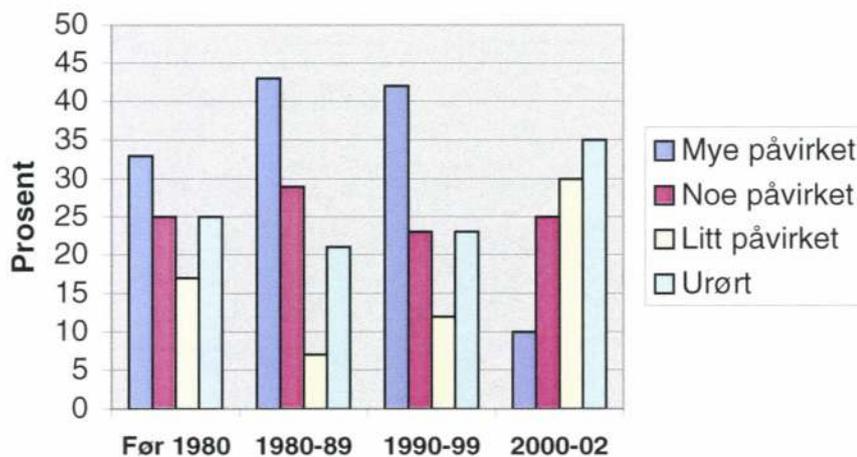

Diagram 13

Fornminnene i planene fra 1990-1999 er kraftig påvirket i like mange % av tilfellene som dem i planene fra 1980-1989, mens fornmennene i de eldste planene faktisk har klart seg litt bedre.

Vurderer man situasjonen utfra om fornminner i planene har blitt "Uakseptabelt påvirket" eller ikke ser man at i planene fra før 1990 er fornminner påvirket slik i 65,5% av tilfellene, mens tallet for planene etter 1990 er 52%.

Uakseptabelt eller Akseptabelt påvirket i f.h.t. Regulering før/etter 1990

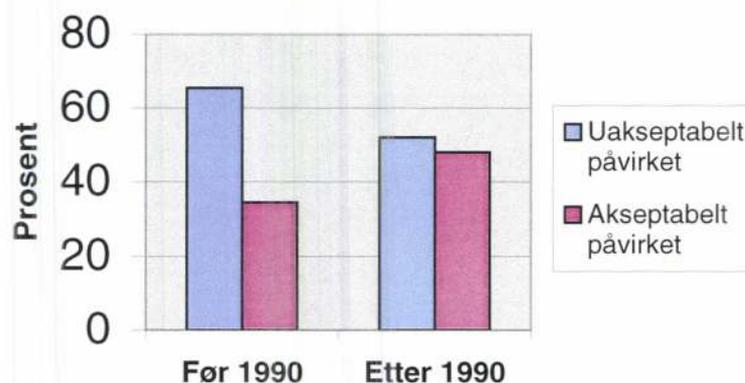

Diagram 14

Deler man ytterligere opp ser man at de eldste planene er påvirket i "Uakseptabel grad" i 58% av tilfellene (altså tilnærmevis like mye som alle fornminner i undersøkelsen). I planene vedtatt fra 1980-1989 er så mye som 72% av fornminner "Uakseptabelt påvirket". Perioden fra 1990-1999 har 65% "Uakseptabelt påvirkede" fornminner, mens tallet for den siste korte perioden (bare 2,5 år) er 35%.

Utilbørlig eller akseptabel påvirkning fordelt på tiår for regulering

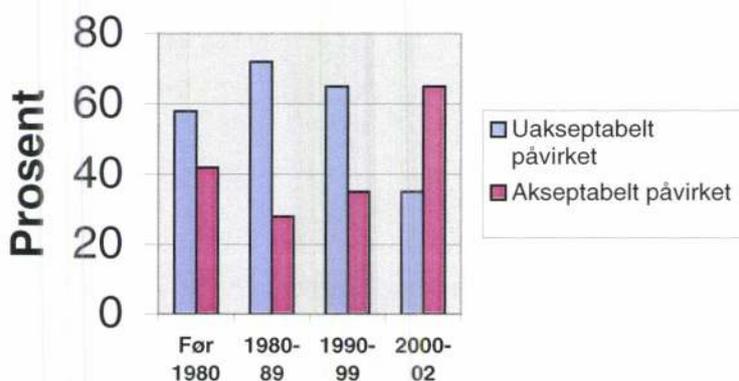

Diagram 15

Det faktum at en stor del av planene som er vedtatt etter 1990 i vår sammenheng har hatt veldig kort eksponeringstid synes igjen å være det som fører til at denne gruppen kommer bedre ut enn den eldre gruppen av planer. I denne sammenhengen må det pekes på at fornminner i den eldre gruppen av planer faktisk har hatt en lengre eksponeringstid enn dem i den yngre. I den eldste gruppen har fornminnene vært regulert opp imot 50 år.

Det er med de nevnte forbehold vanskelig å se at tidspunktet for regulering har noen stor innflytelse på graden av påvirkning av fornminner.

Mest bemerkelsesverdig er det at de eldste planene (fra 1979 og bakover) klarer seg bedre enn dem fra 1980 til 1999 tross klart lengst eksponeringstid. Tilsvarende bemerkelsesverdig er det at hele 35% av de yngste planene med maksimalt 2,5 års eksponeringstid likevel er blitt utilbørlig påvirket.

Dette kan tyde på at man faktisk i de nyere utbyggingsområder tar mindre hensyn til fornminner enn man har gjort i de eldre. Noe som igjen kan skyldes større press på de arealene som er igjen. Men det må understrekes at den siste perioden er litt for kort til å slå dette fast. Et nytt fenomen i arealplanleggingen er fortetting av eksisterende boligområder. I tilfelle at den tendensen som de her presenterte tallene viser er korrekt, synes det som om fortetting er en problematikk hvor kulturminneforvaltningen skal holde et våkent øye med utviklingen.

5.4 Eierforhold i f.h.t. grad av påvirkning

Et annet forhold som kunne tenkes å ha innvirkning på graden av påvirkning er om private eller det offentlige eier området de aktuelle fornminner ligger i. Det offentlige må sies som grunneier å ha et spesielt ansvar for å ta vare på den felles kulturarven.

Forholdet mellom eierforhold og grad av påvirkning

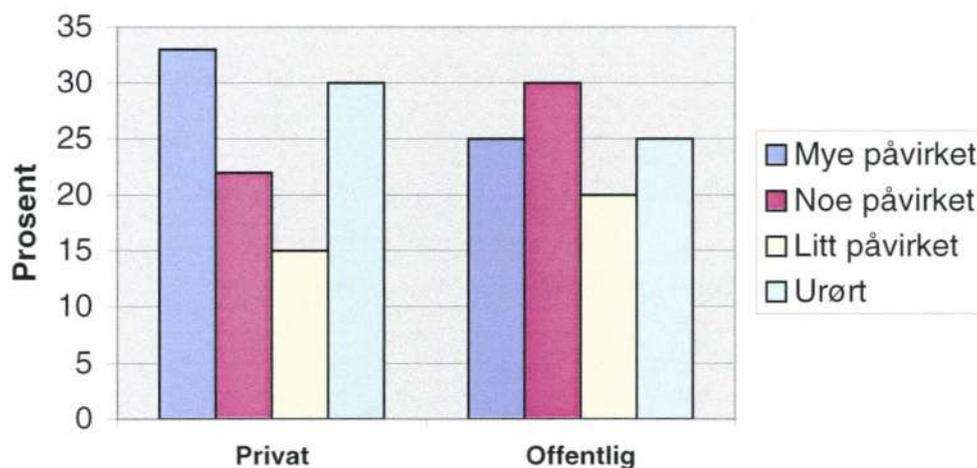

Diagram 16

Forholdet mellom eierforhold og Uakseptabel eller Akseptabel påvirkning

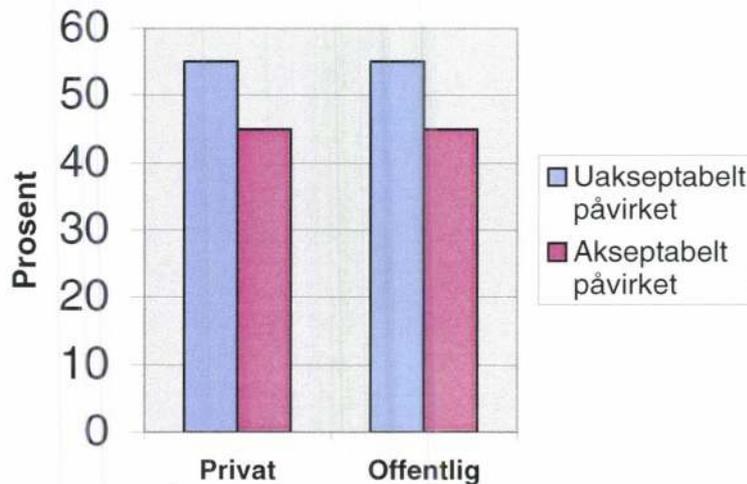

Diagram 17

Utfra diagram nr. 16 og 17 ses det imidlertid at i f.h.t. Uakseptabel eller Akseptabel påvirkning er det nøyaktig like stor prosentdel (55%) privateide og offentlige fornminner som er "Uakseptabelt påvirket". De privateide er dog under litt kraftige press da 33% av disse er "Mye påvirket", mot 25% av de offentlig eide.

5.4.1 Grad av påvirkning i f.h.t. grad av offentlig tilgang

Ser man nå på om et område med fornminner er reelt privatisert (stengsler, ligger på tun etc.) eller om det faktisk er en del offentlig ferdsel/bruk (gjelder en del privateide områder) blir tendensen til at *privatisering ikke gagnar fornminner styrket*:

Innenfor områdene med offentlig ferdsel/bruk er det 18% fornminner som er "Mye påvirket", her er tallet for fornminner i mer reelt privatiserte områder hele 45% (diagram nr. 18 og 19).

Grad av påvirkning sett i f.h.t. grad av offentlig tilgang

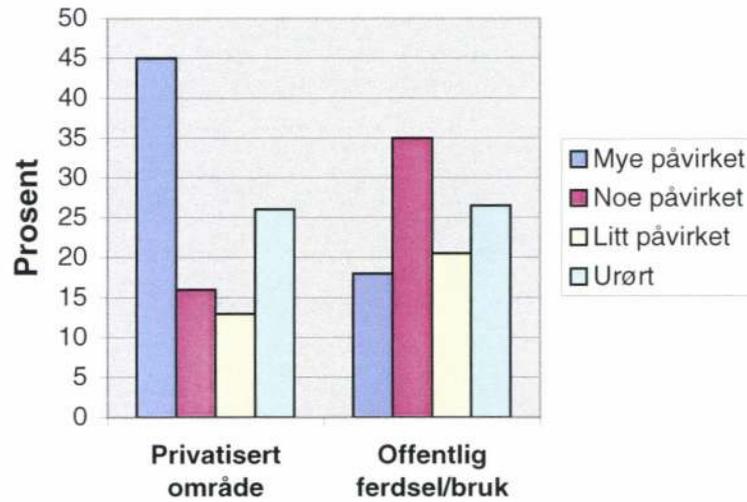

Diagram 18

Uakseptabel eller Akseptabel påvirkning i f.h.t. grad av offentlig tilgang

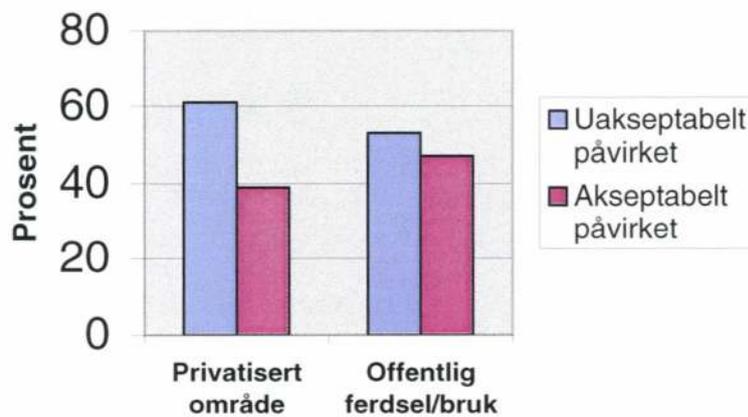

Diagram 19

Det er tilsvarende 53% fornminner i områder med offentlig ferdsel som er "Uakseptabelt påvirket" mot 61% i mer de facto privatiserte områder.

5.5 Deloppsummering

I forhold til fordeling i tid, rom og sfære synes det altså å være en fordel for et fornminne å ligge i et tidlig regulert område i bykommune med en del offentlig ferdsel uansett eier, fremfor å ligge på landet innenfor et privateid, nylig regulert område uten offentlig tilgang.

5.6 Påvirkning p.g.a. reguleringsendringer og dispensasjoner fra plan

I forbindelse med behandlingen av reguleringsplaner er som nevnt regulering til spesialområde et vesentlig virkemiddel. Iblant hender det imidlertid at kommunen eller private senere fremmer forslag til omregulering eller søker om dispensasjon fra gjeldende plan. I den sammenheng er endringen/søknaden på høring hos bl.a. kulturminneforvaltningen, som kan gi dispensasjon ved endringer i spesialområder.

I undersøkelsen er det blitt sett på hvordan disse omreguleringer og dispensasjoner har påvirket forholdene for de aktuelle fornminnene:

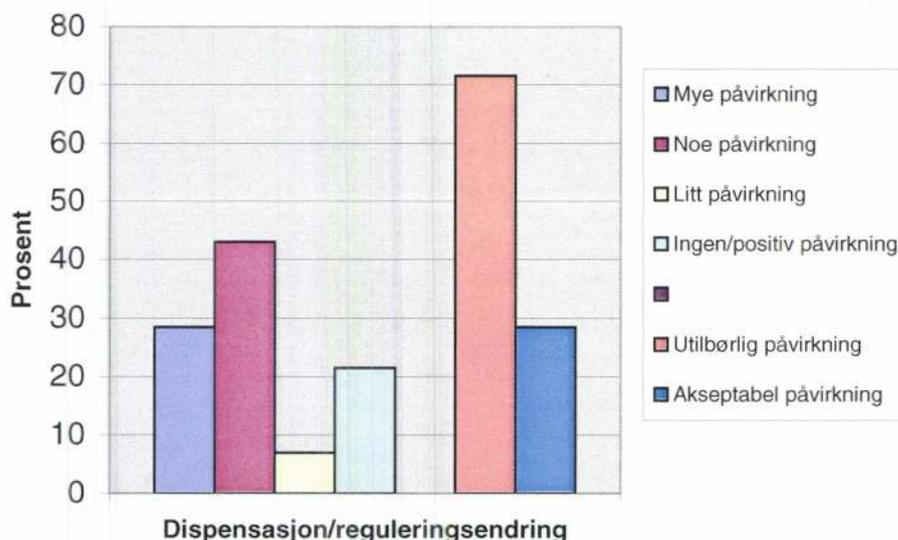

Diagram 20

I 71,5% av tilfellene fører dispensasjon/omregulering til "Uakseptabel påvirkning". I 21,5% skjer det ingen eller iblant en positiv påvirkning. I 28,5% av tilfellene blir fornminnene "Mye påvirket" i negativ retning av endringen/dispensasjonen.

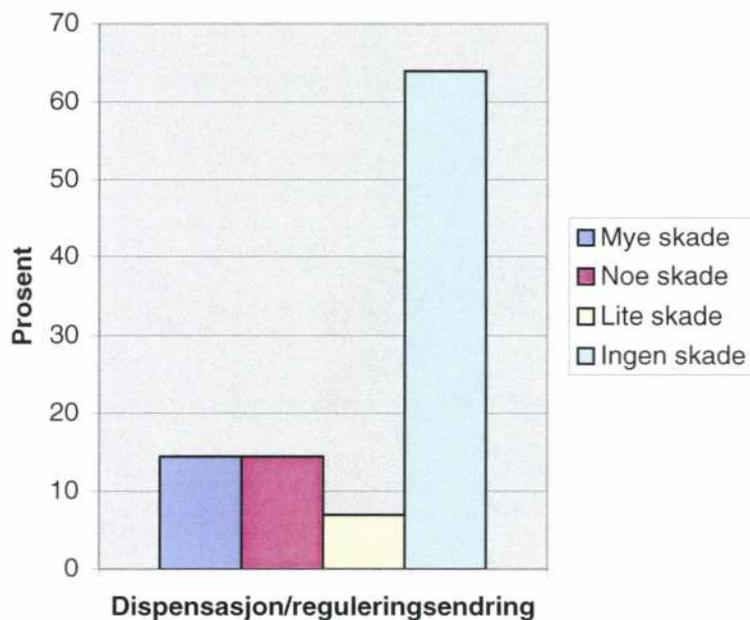

Diagram 21

I f.h.t. den mest truende av påvirkningstypene nemlig skade skjer det mye eller noe skade i 29% av de tilfellene der det gis dispensasjon eller reguleringsendring aksepteres, mens det i 64% av tilfellene ikke fører til direkte skade.

*Selvom det "kun" er skjedd større fysisk skade på fornminnene i ca. 30% av tilfellene med dispensasjon/reguleringsendring viser tallene **til sammen** at det langt på veg er betenkelig å dispensere for eller endre på et allerede vedtatt spesialområde. Det er som regel en veldig god grunn til at områdene er blitt fastsatt som de er i den opprinnelige planen. Tallene er ikke overveldende mer negative enn tallene for alle fornminner. Men problemstillingen vil bli utdypet ved eksempler i den kvalitative analysen. Konklusjonen er at man bør være varsom med å gi dispensasjon til endring av allerede vedtatte spesialområder.*

5.7 Detaljerte reguleringsbestemmelser i spesialområder

Detaljerte reguleringsbestemmelser er ett av virkemidlene man har for å sikre en tilstrekkelig god bevaring av fornminner i spesialområder.

Av planene med detaljerte reguleringsbestemmelser for spesialområder er det faktisk hele 43% som er "Mye påvirket" mens det bare gjelder for 29% av de som ikke har spesielt gode bestemmelser. Dette taler ikke for at denne delen av virkemidlet har hatt spesielt stor positiv innvirkning på resultatet. Dette kan imidlertid ha mange årsaker, og det er også en rekke forbehold man bør ta i f.h.t. disse tallene (se nedenfor).

Grad av påvirkning i f.h.t. detaljering av reguleringsbestemmelser

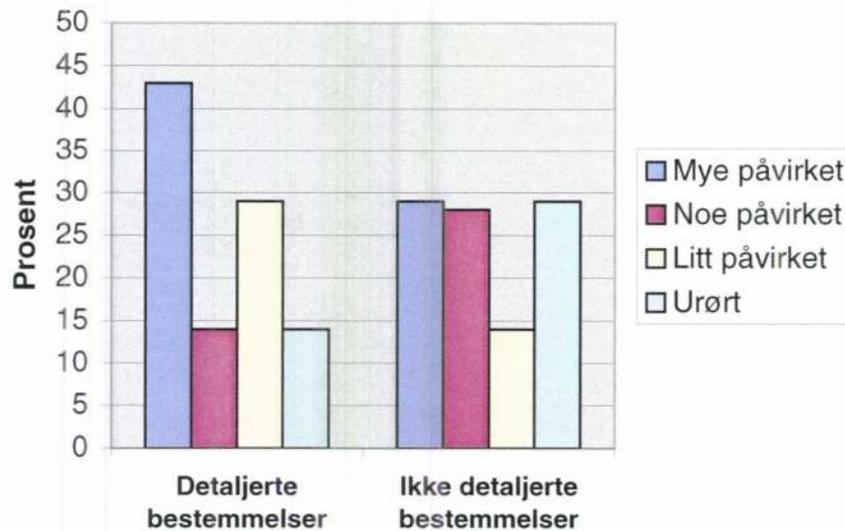

Diagram 22

Imidlertid blir bildet litt annerledes når man ser på prosentdelen for planer med "Uakseptabel" og "Akseptabel påvirkning". Da er det 57% av begge typer planer som er "Uakseptabelt påvirket".

Uakseptabel eller Akseptabel påvirkning i f.h.t. detaljering av reguleringsbestemmelser

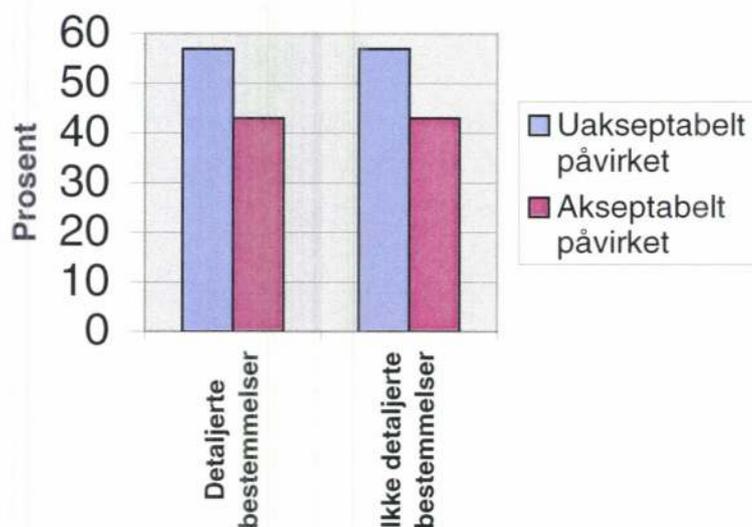

Diagram 23

De noe nedslående tall i diagram nr. 22 og 23 behøver imidlertid ikke å bety at man ikke skal utarbeide detaljerte bestemmelser. Ofte vil de nettopp være utarbeidet fordi man har en mistanke om at her vil fornminnet/spesialområdet være under hardt press. Men det betyr at utbygger eller andre likevel har påvirket spesialområdet slik at bestemmelsene ikke har virket etter hensikten.

En god del av de detaljerte bestemmelsene går for øvrig på at man ikke skal bygge over en viss høydekote for ikke å stenge inne fornminner. Denne bestemmelsen kan godt ha virket etter hensikten samtidig som det aktuelle fornminnet likevel har blitt skadet av for eksempel dyrking. Dermed er fornminnet *mye påvirket, men ikke nødvendigvis av det forhold man hadde laget detaljerte bestemmelser for* å demme opp for. Det er ikke i denne analysen blitt gått nærmere inn på denne fasetten av forholdet mellom detaljerte reguleringsbestemmelser og påvirkning. I tilfelle man lager et større landsdekkende hovedprosjekt bør analysen raffineres på dette punktet.

Virkemiddelet med detaljerte reguleringsbestemmelser synes alt i alt ikke å ha slått spesielt godt igjennom. Imidlertid har vi også kun i 14 av de i alt 72 undersøkte lokalitetene (altså ca. 20%) utarbeidet detaljerte reguleringsbestemmelser.

5.8 Skilting av fornminner

Et virkemiddel som brukes for å fortelle om fornminner, men også for å gi dem status slik at de vernes bedre, er skilting. Det kan faktisk se ut som om dette virker, men om mulig ikke helt så godt som man kunne håpe.

Diagram 24

Av Diagram nr. 24 ses det at det er få av de fornminner som er skiltet som er "Mye påvirket" i f.h.t. de som ikke er skiltet (bare 15,5% i f.h.t. 35,5%). For øvrig er det et lite tankekors at det er flere av de ikke-skiltede fornminner som er helt urørte enn av dem med skilt (30,5% mot 23%). Imidlertid kan det skyldes at man primært setter opp skilt der det faktisk i

utgangspunktet er en høy grad av eksponering av fornminnet. Dermed er det også risiko for slitasje etc. (da ofte i lett grad jfr. diagram 24) slik at det ikke framstår som helt urørt. Altså behøver det ikke være skiltingen som gir utslaget her.

Skilting i f.h.t. Uakseptabelt eller Akseptabelt påvirkning

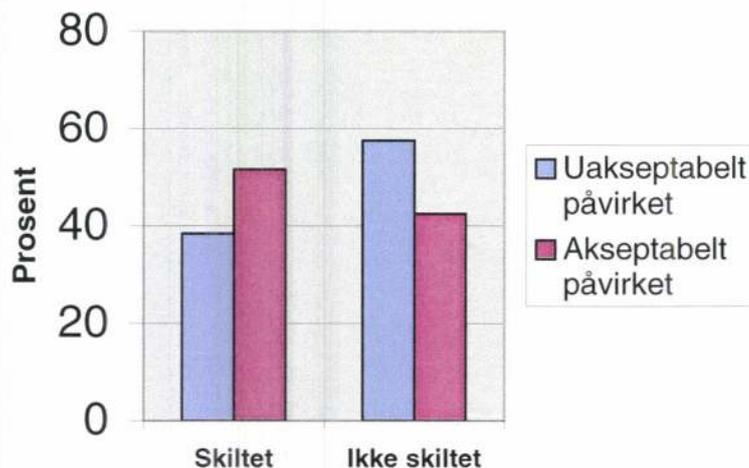

Diagram 25

Ser man på forholdet mellom fornminner med og uten skilting i f.h.t. om de er "Uakseptabelt" eller "Akseptabelt påvirket" nivelleres forskjellen noe. Her er det faktisk så mange som 38,5% av dem med skilt som likevel er blitt "Uakseptabelt påvirket" (et skuffende høyt antall) mot 57,5% av de uten skilt.

Det ser likevel ut som om det nytter *noe* å skilte.

5.9 Størrelsen på arealet som er regulert til spesialområde

Størrelse på område i f.h.t. påvirkningsgrad

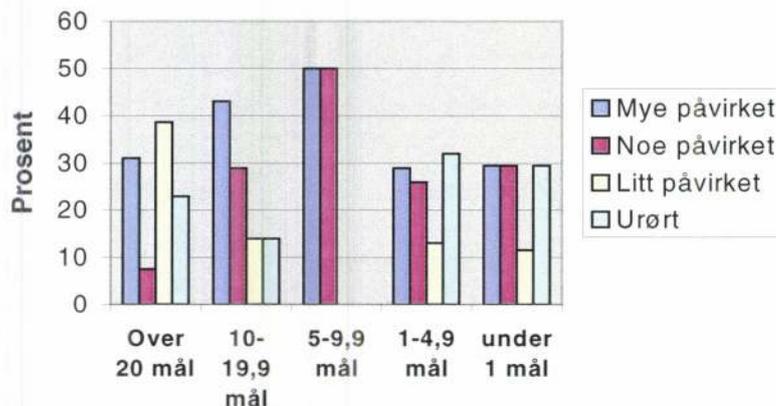

Diagram 26

Utfra tallene i diagram nr. 26 ses det at fornminnene i de minste og de største spesialområdene klarer seg best i f.h.t. ikke å være "Mye påvirket" mens fornminnene i de mellomstore spesialområdene er under hardt press. Imidlertid er de to sistnevnte typer områder kun representert med svært få eksemplarer (se vedlegg nr. 14). For å korrigere noe for dette kan man sammenligne andre grupper, for eksempel dem under 1 mål med alle over, dem under 5 mål med alle over etc. En slik sammenligning gir nedenstående tabell.

STØRRELSE PÅ OMRÅDE I F.H.T. PÅVIRKNINGSGRAD, STØRRE ENN/MINDRE ENN

Størrelse	Mye påvirket	Noe påvirket	Lite påvirket	Urørt	Totalt
20 mål og over	31%	7,5%	38,5%	23%	13 (100%)
Under 20 mål	32%	29%	12%	27%	59 (100%)
-	-	-	-	-	-
10 mål og over	35%	15%	30%	20%	20 (100%)
Under 10 mål	30,5%	29%	11,5%	29%	52 (100%)
-	-	-	-	-	-
5 mål og over	37,5%	21%	25%	16,5%	24 (100%)
Under 5 mål	29%	27%	12,5%	31,5%	48 (100%)
-	-	-	-	-	-
1 mål og over	33%	23,5%	18%	25,5%	55 (100%)
Under 1 mål	29,5%	29,5%	11,5%	29,5%	17 (100%)

Tabell 1

Man ser da at tendensen holder seg. Sammenligner man nå blant disse gruppene hvilke typer spesialområder som er hhv. "Uakseptabelt" og "Akseptabelt påvirket" får man diagram nr. 27. Ved å sammenligne på denne måten ser man at forskjellen utjevnes. Det står likevel ikke så godt til med de minste områdene da de i gruppen "Noe påvirket" scorer høyt slik at de i høy grad blir "Uakseptabelt påvirket".

Det er ikke gått eksakt på forholdet mellom størrelsen på spesialområdet og arealet som dekkes av de enkelte automatisk fredete kulturminnene innenfor spesialområdet. Som hovedregel kan man imidlertid regne med at spesialområdene rundt enkeltliggende fornminner begrenser seg til arealet rett rundt dem (de er altså små). Spesialområder som er laget rundt hele felt med mange enkeltelement vil i sakens natur få noe videre grenser rundt hvert enkelt fornminne, **og** generelt være større.

I herværende analyse har det ikke vært sett på om dette har gagnet i f.h.t. graden av påvirkning, men da det er de største områdene som synes å være minst påvirket kunne noe tyde på det. I tilfelle man lager et hovedprosjekt er dette et punkt man må raffinere analysen på. For eksempel bør man sammenligne størrelsen på spesialområdet med arealet de konkrete enkeltelement dekker samt registrere minste avstand fra enkeltelement til ytterkant på spesialområdet etc.

Størrelse på område i f.h.t. Uakseptabel eller Akseptabel påvirkning, Større enn/mindre enn

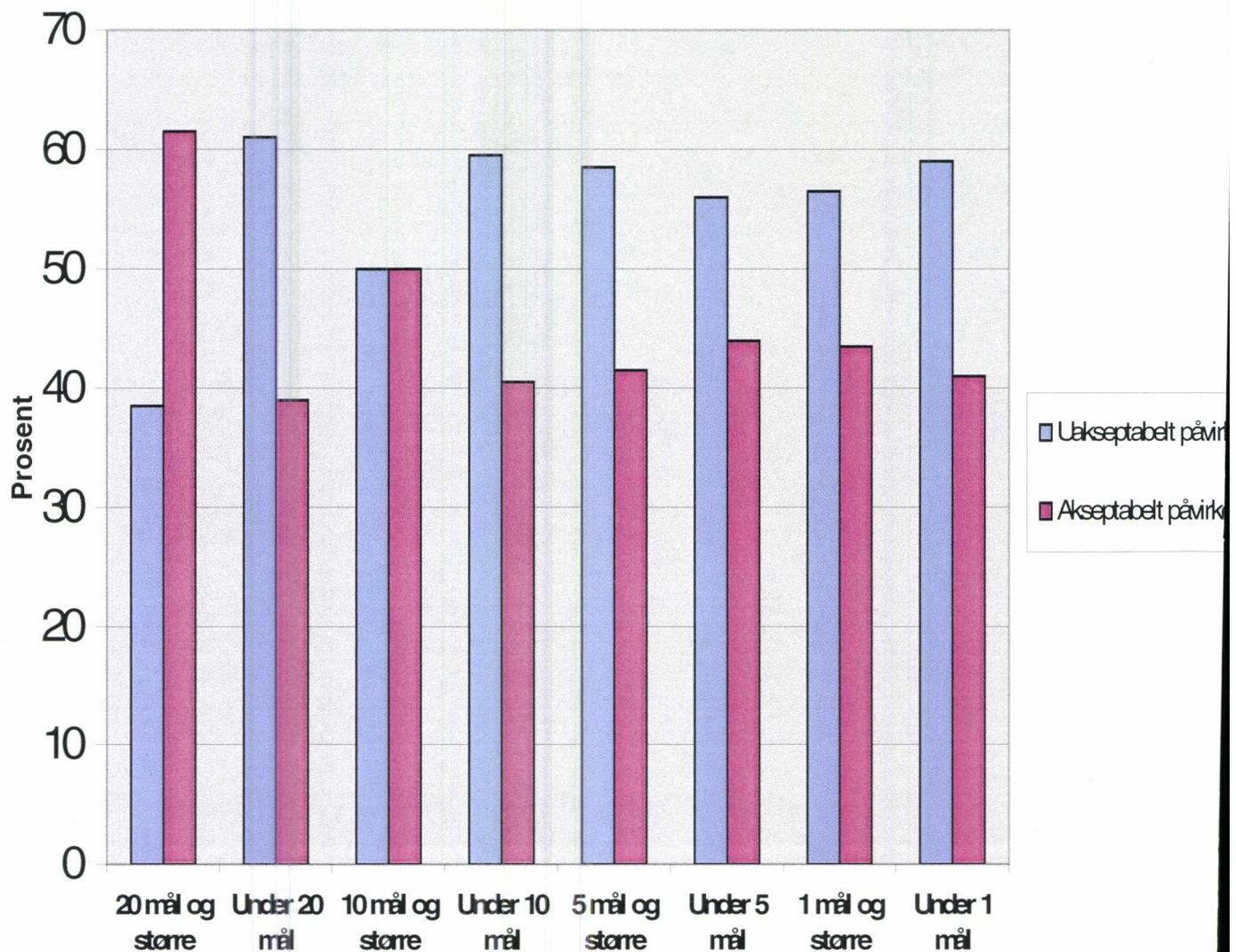

Diagram 27

Den eneste tendensen man trekke ut av de her gjennomførte sammenligningene er at det ser ut til at de absolutt største spesialområdene holder seg best

5.10 Type skadeårsaker

Materialet om hvilke typer skadeårsaker som påvirker fornminner vil først bli presentert i form av tre diagrammer (2 i f.h.t. beregning av *grad* av påvirkning og en i f.h.t. *type* påvirkning). Deretter vil diagrammene bli forklart via nærmere analyse.

Type skadevolders andel i de forskjellige grader av påvirkning sett i f.h.t. total mulighet til å påvirke

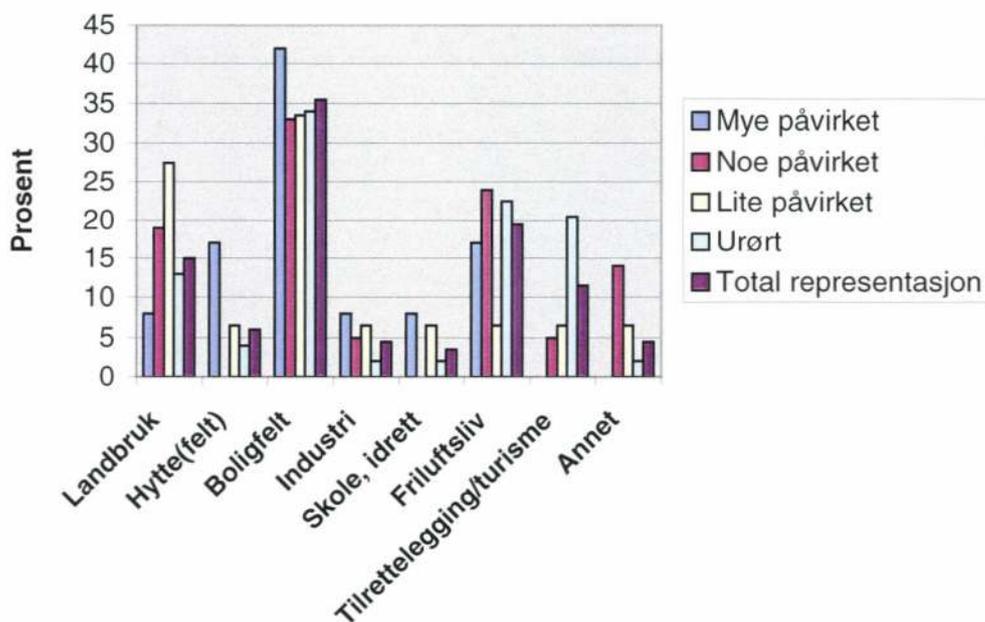

Diagram 28

Type skadevolders andel av Uakseptabelt og Akseptabelt påvirkning. Sett i f.h.t. total mulighet for å påvirke.

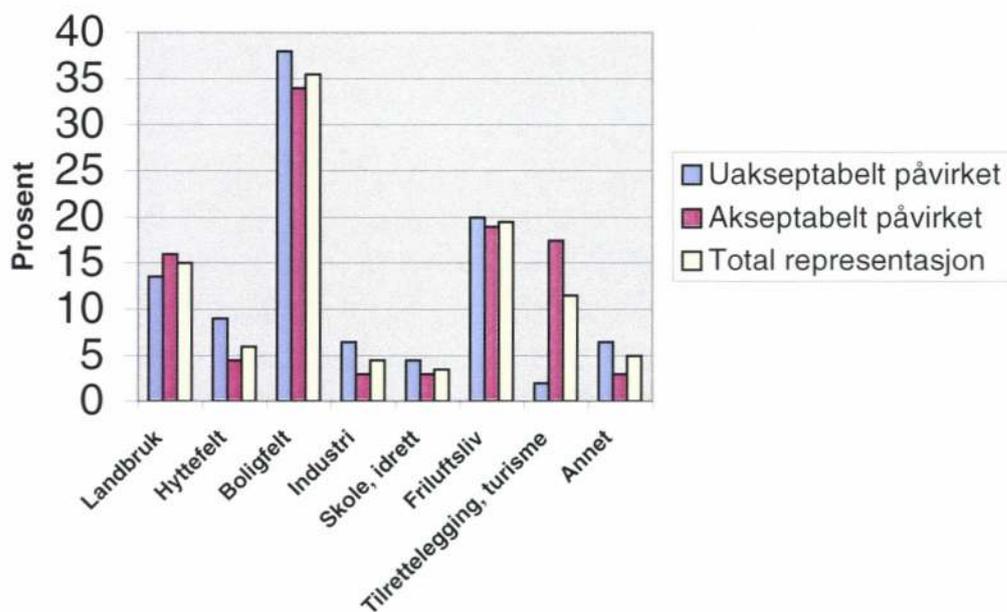

Diagram 29

Skadevolders andel i de forskjellige typer påvirkning. Sett i f.h.t. total mulighet for å påvirke.

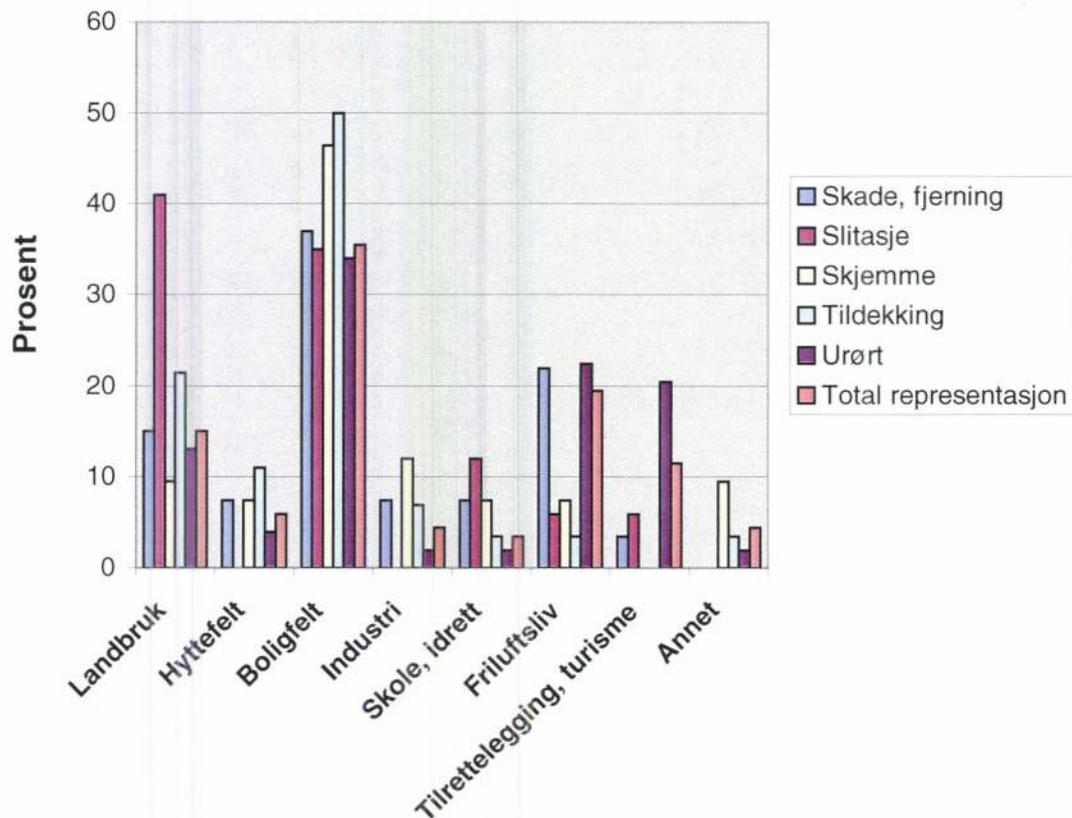

Diagram 30

5.10.1 Boliger med tilhørende aktiviteter

Oppsummerer man det som diagrammene viser (se også Vedlegg nr. 16 og 17) er det at "Boliger med tilhørende aktiviteter" er den langt største påvirker absolutt sett med ca. 40% av tilfellene. Dette gjelder både når man kun regner med den verste kategori "Mye påvirket" og når man regner i f.h.t. om fornminner er "Uakseptabelt" eller "Akseptabelt påvirket". Bolig topper også tabellen innenfor alle typene påvirkning unntatt Slitasje, hvor den bare blir nr. 2.

Dette skyldes imidlertid delvist at Boliger er den langt største aktør. Sett i f.h.t. sin totale representasjon (35,5% av tilfellene hvor en aktør har mulighet til å påvirke et fornminne) er boliger kun *svakt overrepresentert* i gruppen "Mye påvirket" med en faktor på 1,2 (42% mot 35,5% i totalen). Boliger er når det gjelder *type* påvirkning kun overrepresentert i gruppene Skjemming og Tildekking og da med relativt moderate faktorer på hhv. 1,3 og 1,4.

Derimot er Boligfelt som aktør heller aldri underrepresentert i noen av kategoriene, verken for grad eller type påvirkning (stolpen som viser "Total representasjon er aldri vesentlig høyere enn noen av de andre stolpene vist over rubrikken Boliger).

Boligfelt er altså klart en aktør man skal være meget oppmerksom på da den er så massivt tilstede i f.h.t. å påvirke fornminner og den gjør det på alle mulige måter. Boliger synes altså å være en problematisk aktør både ved anlegg og videre bruk/drift. Men det er ikke en "rabiat" aktør.

5.10.2 Friluftsliv

Tilrettelegging for friluftsliv kommer på en klar andre plass m.h.t. grad av påvirkning. Denne plasseringen "forsvarer" Friluftsliv også innenfor kategoriene "Skade" og "Urørt", i de andre kategoriene for type påvirkning er den ikke blant de vesentligste aktørene absolutt sett.

Friluftsliv er imidlertid også den neststørste aktør som sådan med 19,5% av alle tilfeller med mulighet for å påvirke. Friluftsliv er således verken overrepresentert i f.h.t. grad av påvirkning eller innenfor noen type påvirkning.

Friluftsliv er ikke underrepresentert i materialet i f.h.t. grad av påvirkning. Imidlertid er det kun i f.h.t. "Skade" den gjør seg gjeldende blant typen påvirkning, ellers er den sterkt underrepresentert.

Aktøren friluftsliv er altså vesentlig å være oppmerksom på da den er kraftig til stede og den faktisk påvirker fornminner. Når den påvirker er det også med den mest truende typen nemlig Skade. Dette gjør den i seg selv til en problematisk aktør, til gjengjeld er denne aktøren ikke overrepresentert i noen kategori. Det er en aktør som synes farligst i anleggsfasen ikke så mye ved videre bruk.

5.10.3 Hytter

Hytter deler andre plasseren i kategorien "Mye påvirket" med friluftsliv. Denne gruppens rolle blir imidlertid noe mindre når man ser på om fornminner blir "Uakseptabelt" eller "Akseptabelt" påvirket (ned på 4. plass).

Da Hytter totalt sett ikke er noen stor aktør (bare 6% av alle tilfeller) er denne aktør den klart mest overrepresenterte når det gjelder grad av påvirkning.

Når det gjelder type påvirkning er Hytter den tredje største aktør innenfor Tildekking. Her er den derfor også sterkt overrepresentert. Den er ikke blant de absolutt sett store aktørene på noen annen type påvirkning, men likevel er den svakt overrepresentert innenfor Skade og Skjemming.

Hytter er altså en relativt liten aktør i vårt materiale, men det er ganske klart at når den er tilstede påvirker den i høy grad. Dette er altså en klart "farlig aktør" som man skal være oppmerksom på når den kommer nær fornminner. Den sliter lite men tildekker, skader og skjemmer. Mest problematisk i anleggsfasen (lite slitasje).

5.10.4 Landbruk

Landbruk utmerker seg ikke i kategorien "Mye påvirket", men kommer faktisk på en tredjeplass når man ser på hovedgruppen "Uakseptabel påvirkning".

Imidlertid er Landbruk også den tredje største aktør totalt så den er ikke overrepresentert i grad av påvirkning. Faktisk er den ganske underrepresentert i gruppen "Mye påvirket".

Når Landbruk påvirker gjør den det med Slitasje hvor den er den klart største aktør, Tildekking hvor den er den nest største aktør og litt Skade hvor den er tredje største aktør.

Innenfor Slitasje er Landbruk sterkt overrepresentert, den er moderat overrepresentert innenfor Tildekking, mens den innenfor Skade er representert presist som i totalmaterialet. I f.h.t. Skjemming er denne aktøren imidlertid vesentlig underrepresentert.

Landbruk er en aktør man må ta hensyn til da den er en mellomstor påvirker generelt og da den er størst innenfor Slitasje, stor i f.h.t. Tildekking og ikke stikker seg bort i f.h.t. Skade. Sistnevnte problemstilling understrekes av undersøkelsen fra Gjesdal hvor landbruk sto for 76% av skadene (Haavaldsen 1999, s. 9). Landbruk er altså ikke i vårt materiale en spesielt problematisk aktør, men ganske aktiv aktør noe som bekreftes av andre undersøkelser. Både i anleggsfasen og ved videre bruk. Man bør også huske at landbruk ikke i så høy grad er til stede i regulerte områder som for øvrig i landet.

5.10.5 Tilrettelegging/Turisme

Tilrettelegging/Turisme er den fjerde største aktør totalt (tallet fremkommer via de objekter som er skiltet og på annen måte tilrettelagt for publikum).

Denne aktøren er ikke representert i kategorien "Mye påvirkning" og er den minste aktør i f.h.t. "Uakseptabel påvirkning". Tilrettelegging/Turisme er altså sterkt underrepresentert i f.h.t. å påvirke fornminner. Til gjengjeld er dette den tredjestørste aktør i både kategorien "Urørt" og "Akseptabelt påvirket". I begge disse kategoriene er den altså kraftig overrepresentert.

Det synes altså utfra vårt materiale ikke problematisk å skilte/tilrettelegge fornminner for publikum. Dette er den tydeligste tendensen i vårt materiale. Det har ellers vært diskutert mye om tilrettelegging skader fornminner, spesielt i f.h.t. bergkunst. Symptomatisk nok er det ene objektet i vårt materiale som er blitt "Uakseptabelt påvirket" (lett skadet) av tilrettelegging også en helleristning. Man bør derfor tross de oppmuntrende resultater i herværende undersøkelse fremdeles, og kanskje særlig i f.h.t. bergkunst, vurdere det enkelte fornminne sin sårbarhet før man tilrettelegger.

5.10.6 Skole/Idrett og Industri

De to siste aktørene Skole/Idrett og Industri er absolutt sett så små at de ikke i f.h.t. totalen kan sies å være blant de vesentlige aktører når det gjelder grad av påvirkning.

Imidlertid er begge disse aktørene vesentlig overrepresentert i f.h.t. grad av påvirkning.

Når det gjelder type påvirkning utmerker Skole/Idrett seg ved Slitasje, her innehar den tredjeplassen absolutt og er i voldsom grad overrepresentert (faktor 3,4). Imidlertid er denne aktøren også kraftig overrepresentert innenfor Skjemming (faktor 2,7) og Skade (faktor 2,1).

Industri er tredjestørst når det gjelder Skjemming. Her er den sterkt overrepresentert med en faktor på 2,7. Men også innenfor Skade (faktor 1,7) og Tildekking (faktor 1,6) farer industri hardt frem i f.h.t. fornminner.

Skole/Idrett og Industri må altså sies å være små aktører i vårt materiale, men problematiske når de først er nær fornminner. For industri gjelder at den Skjemmer mest. Dette er en påvirkning som også kan gjøre seg gjeldende på en viss avstand.

Tilnærmelsesvis alle aktørene (bortsett fra Tilrettelegging) er altså enten en trussel p.g.a. at de er massivt til stede eller p.g.a. at når de er til stede påvirker de mye. Utover at i vår undersøkelse er tilrettelegging av fornminner på det nærmeste "frikjent", er det altså ikke mulig å utpeke en spesiell hovedsynder til at det går dårlig med fornminner tross regulering til spesialområde.

5.11 Oppsummering av kvantitativ analyse

Det synes ikke som om karakteren av det enkelte fornminne har den store betydningen for om de blir påvirket eller ikke. Det synes heller ikke å være den store forskjellen på om et område med fornminner er blitt regulert før eller etter 1990. Derimot ser det ut som om fornminner som ligger i *planområder i byene klarer seg litt bedre enn dem på landsbygda.*

Om et område er privat eller offentlig eid har heller ikke vesentlig innflytelse på situasjonen for fornminner, selvom det er en liten tendens til at det går litt mindre hardt utover de som ligger i offentlige områder. Denne svake tendensen forsterkes hvis man i stedet for desident eierskap ser på om det er offentlig tilgang til et område eller det er helt privatisert. *Offentlig tilgang gir en bedre situasjon for de aktuelle fornminner.*

Når det gjelder det kulturminneforvaltningen til nå har gjort i f.h.t. karakteren og oppfølgingen av reguleringen synes det som om detaljerte reguleringsbestemmelser har liten innflytelse på skjebnen til fornminner i spesialområder. *Det hjelper derimot noe å skilte og det går litt bedre for de skikkelig store spesialområder (over 20 mål). For øvrig bør man overveie konsekvensene nøye før man går med på endringer av allerede eksisterende spesialområder.*

I f.h.t. hvilke aktører som påvirker fornminner i spesialområder tegner det seg ikke noe spesielt tydelig bilde utover at det *ikke er problematisk å skilte/tilrettelegge fornminner* (med forbehold om forutgående vurdering av hver enkelt kulturminnes sårbarhet). Alle de øvrige aktører, som det er sett på, påvirker fornminner negativt. Enten fordi de er massivt til stede i materialet (som for eksempel Boliger) eller fordi de har en "aggressiv" karakter som gjør at når de endelig er nabo til fornminner påvirker de mye (for eksempel Skole, Hytter).

Den kvantitative analysen gir derfor ikke alene noen enkle svar på strategier for å håndtere påvirkningen fra alle de forskjellige aktører. Man kan selvfølgelig utfra de andre analysene regne med at *uansett aktør vil det gjelde at skilting av fornminner og størrelse på spesialområdet samt offentlig adgang vil ha en viss innvirkning.*

Det må for øvrig understrekes at materialet i dette arbeidet er noe spinkelt i f.h.t. de her omtalte mer spesifikke analysene. Man bør forsøke å be- eller avkrefte de antydde tendensene via et større hovedprosjekt hvor man kan oppnå statistisk holdbare tall.

Spørsmålet om hvilke mer detaljerte strategier man bør legge opp overfor hver enkelt aktør kan man kanskje likevel bedre besvare etter en kvalitativ analyse av det herværende materialet. Om ikke annet så kan en slik analyse gi et bedre grunnlag for å vurdere i hvilke retninger et evt. hovedprosjekt skal søke etter svaret på problemstillingene. I den følgende kvalitative analysen vil det bli presentert og analysert ca. ti tema som etter befaringen av objektene syntes å utkrystallisere seg som vesentlige problemstillinger.

6 KVALITATIV ANALYSE AV MATERIALET

I dette kapitlet gjennomgås en rekke problemstillinger som ved befaringene syntes å utkrystallisere seg. De aktuelle problemstillingene eller temaer er beskrevet i metodekapitlet.

Temaene dekker enten forhold knyttet direkte til enkelte av de aktørene som ble gjennomgått i den kvantitative analysen (for eksempel påvirkning fra Boligfelt). Eller de representerer problemstillinger som går på tvers av type aktør (for eksempel temaet ødeleggelse p.g.a. økonomi/praktiske forhold). Det er derfor heller ikke alle temaene som vedrører alle fornminner, men samlet sett omfatter de i store trekk de problemstillinger som ble iaktatt ved befaringene.

Målet er å komme bak tallene i den kvantitative delen av analysen. Tallene kan skjule en del sannheter. For eksempel kan det godt ha hjulpet med detaljerte reguleringsbestemmelser i f.h.t. én type påvirkning (for eksempel skjemming) mens andre forhold likevel har gjort at det aktuelle fornminnet har blitt sterkt påvirket.

6.1 Tilstrekkelig rom rundt fornminner i spesialområder - landskapssammenheng

Det viste seg tydelig ved befaringen av de aktuelle fornminner i denne undersøkelsen at det er viktig å ikke bare verne noen få meter rundt et fornminne. Det er vel så viktig at det kan "puste", dvs. at kulturminnene ikke er helt innebygde. I tillegg vil det for mange kulturminner være viktig å bevare muligheten til innsyn og utsyn slik det opprinnelig har vært.

Et eksempel på et fornminne som har klart seg (overraskende) bra tross sin plassering i et sentrumsnært boligstrøk i Stavanger er *Storhaug*.

Bilde 14: Storhaug plassert med rimelig bra rom rundt etter 200 års "press".

Denne gravhaugen er ganske visst noe "parkifisert", men dette har det ikke vært mulig å demme opp for da det allerede omkring år 1800 sto et lysthus på haugen, under 2. verdenskrig hadde tyskerne en kanonstilling her og det har vært svømmebasseng helt inntil (dagens fotballbane). I dag ligger haugen fritt i parkområdet, og man har stadig et godt utsyn utover fjordene øst og nordøst for Stavanger. Man skjønner hvorfor haugen er plassert nettopp her.

Kleppevarden i Klepp har også bevart et fritt utsyn og dette fornminnet har det bra i f.h.t. å få "puste" og ha nok rom rundt seg, man kan derfor også forstå dets bakgrunn. *Kleppevarden* er imidlertid like parkifisert som Storhaug. For bare 35 år siden lå den som en "gresskledd godt markert gravhaug i dyrket mark" (jfr. beskrivelsen i ØK-registreringen). Med bedre planlegging kunne haugen –i motsetning til Storhaug - fremdeles ha ligget i mer opprinnelige omgivelser.

Bilde 15: Kleppevarden ligger fritt men med nye anlegg tett inntil. Klepp k.

De seneste justeringene av planen for området (i form av en bebyggelsesplan) som bare er 5 år gamle, har åpnet opp for anlegg av stier helt tett inntil denne haugen. I den sammenhengen er benker plassert oppå den. *Kleppevarden* er i anerkjennelse av dens betydning valgt til kommunens 1000-års sted. I den anledningen er det plassert moderne bautasteiner ikke langt unna som sammen med stiene etc. konkurrerer med haugen om oppmerksomheten.

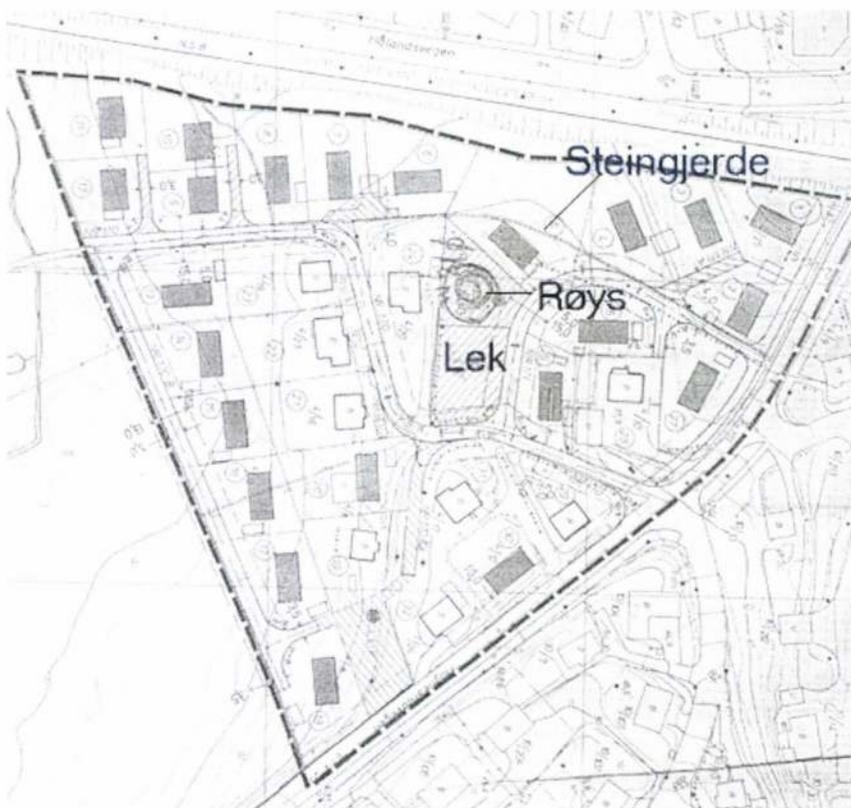
I løpet av 35 år og med akselerert fart de siste 5-8 år har *Kleppevarden* altså blitt utsatt for like mye press av omgivelsene som Storhaug har blitt gjennom 200 år.

Imidlertid trives *Kleppevarden* i beste velgående sammenlignet med *Storenubben* i Time kommune. Denne gravhaugen ligger i dag i midten av et boligfelt i Bryne sentrum. Ved reguleringsplanen åpnet man opp for én av de to boligene som nå ligger tett inntil haugen på

to sider (den til venstre på bildet eksisterte). Man åpnet også for en sandlekeplass på østsiden av haugen.

Bilde 16: Storenubben et sterkt privatisert fornminne. Time k.

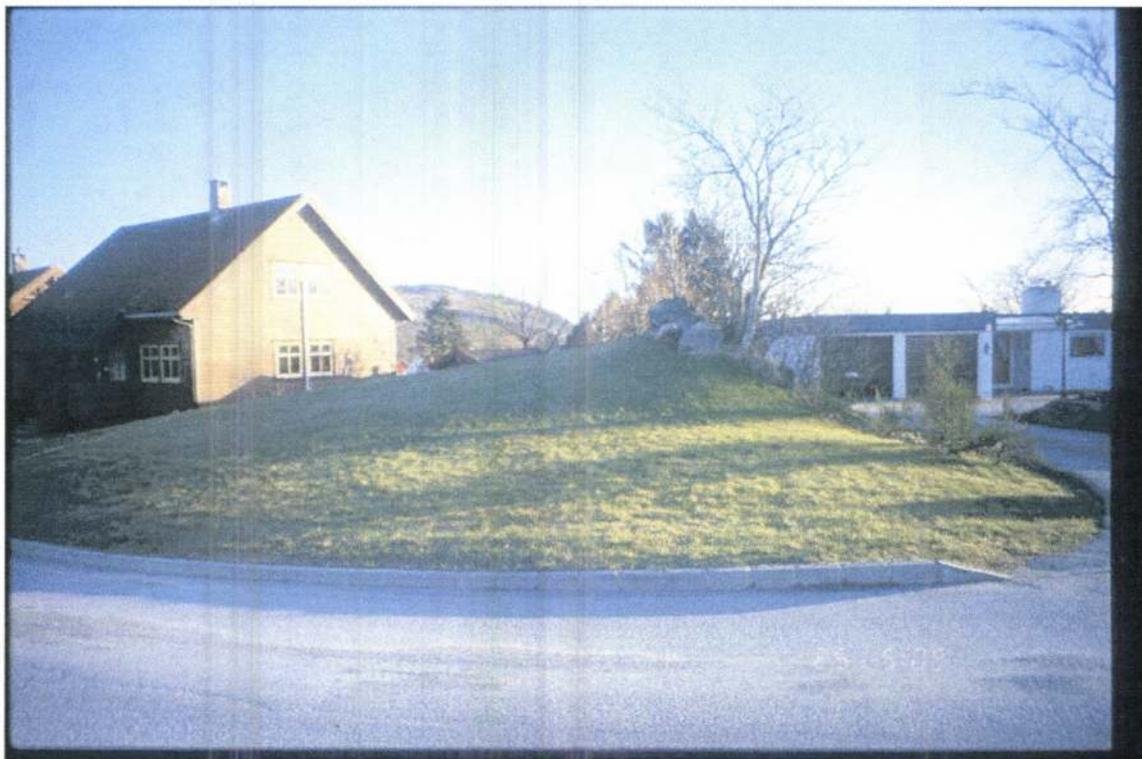

Kart 1: Plankart Storenubben NB vender slik som man ser det på foto ikke N-S. Planlagt bygg (mørkt) nærmest røysa burde ha vært plassert nærmere vegen, nedenfor steingjerdet.

I dag er det etablert en tennisbane på området for lek (tillatelse til dette ble faktisk innvilget av kulturminneforvaltningen). Kombinasjonen av det i planen tillate hus og tennisbanen har fullstendig innebygd og privatisert Storenubben. Dette fornminnet er regelrett strangulert. I tillegg har tennisbanen direkte skadet haugen.

Det kan stilles spørsmålstegn ved om man noensinne skulle ha tillatt huset rett til høyre for haugen i hvert fall i f.h.t. plasseringen ovenfor steingjerdet i området. Kanskje burde hele området med gravhaugen ha vært regulert til spesialområde.

Neste eksempel er også fra Time. På *Hauabakken-Riset* oppdaget man først under planarbeidet at det var bevart en siste rest av en av mange hauger som har ligget på dette høydedraget. Det var lokalhistorikere som hjalp kulturminneforvaltningen med disse opplysninger. Da den gjenværende resten således var det siste som kunne fortelle om stedets svunne status som gravfelt ble det besluttet å bevare den.

Bilde 17: Hauabakken-Riset. Et skilt ville hjelpe en med å finne fornminnet. Time k.

Som bildet her viser er det vanskelig å forstå at dette er restene av en gravhaug. Området er et nytt boligfelt. De gode intensjonene med å bevare en haugrest for å fortelle om stedets tidligere bruk burde følges opp med skilting slik at lokalbefolkningen og andre skjønner formålet med "humpen".

Et planområde hvor idéene om å skape luft rundt og sammenheng mellom de eksisterende fornminner er *Brynelunden* i Time. Her ligger deler av et gardsanlegg og to store gravhauger nær hverandre, men i litt forskjellige deler av planområdet. Fra haugene ser man utover store deler av Jæren. Her er det kulturminneforvaltningens klare intensjon (og krav) at disse to

fenomener skal henge sammen i samme friområde/spesialområde bevaring. Det skal således ikke dispenseres for flere hus mellom dem.

Kart 2 : Plankart Brynelunden. Tettskravert område rett nedenfor spesialområde med hauger er tatt ut av plan for å ta hensyn til kulturminnernes sammenheng med hverandre. Her ønsker utbygger likevel å plassere enda et hus

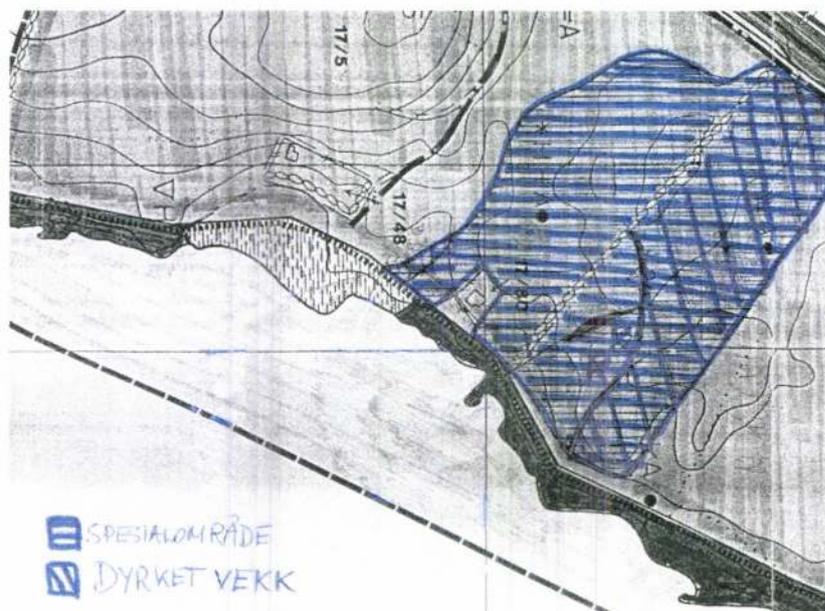
Planen er helt ny og det har allerede vært søkt om plassering av ennå et hus. Rogaland fylkeskommune har valgt å stå hardt på at her må et sammenhengende spesialområde til for å på sikt sikre verdien av de aktuelle fornminner. Det skal således ikke dispenseres for flere hus mellom dem. Dette er et skritt i riktig retning og en god begynnelse hvis man skal bevare de aktuelle fornminner i en meningsfull sammenheng.

Brynelunden aktualiserer imidlertid et annet stort problem med større spesialområder. Det er allerede en del gjengroing i området, spesielt på haugene. Hvis det ikke utarbeides gode og forpliktende skjøtelsesplaner for området vil det bli liggende som en kraftig gjengrodd areal som ingen har noe forhold til. Til sist vil man knapt kunne se ut fra haugene (se mer under eget punkt om gjengroing).

6.2 Fysiske inngrep p.g.a. økonomi eller andre praktiske forhold

Et av de klareste eksempler på denne problemstillingen er *Tu-Frøylandsvatnet* i Klepp. Her ble et stort område med både gravrøyser og rydningsrøyser regulert til spesialområde i 1995.

Etter dette er nesten halvparten av feltet dyrket vekk. Allerede før reguleringen var det gravd en dreneringsgrøft inn mellom to av gravrøysene.

Kart 3: Plankart Tu-Frøylandsvat.

Bilde 18: Tu-Frøylandsvatnet delvis fjernet røysfelt. Gravrøys til venstre og rydningsrøys lenger bak midt i bildet, nydyrket mark forrest og til høyre. Klepp k.

Eikjehaugen i Hjelmeland er et annet trist eksempel. Her ble et gravfelt i sin helhet regulert til spesialområde i forbindelse med utbyggingsplaner i 1984. Et høydedrag ØSØ for gravfeltet

ble også regulert til vern for å hindre utbygging rundt feltet. Selve anleggsarbeidet med boligfeltet som var årsak til reguleringen har ikke direkte skadet det aktuelle fornminnet, selvom aktivitet i sammenheng med boligfeltet skjemma og sliter. Derimot er i dag tre av syv gravhauger fjernet ved nydyrking.

Her har man altså en situasjon hvor man har forsøkt å skape rom rundt et fornminnefelt via omfattende regulering i f.h.t. én type aktør og så har en annen aktør tatt seg til rette. Reguleringen har på sett og vis virket i f.h.t. den aktøren som utgjorde en trussel under planarbeidet, men ikke i f.h.t. en annen aktør som lå mer latent.

Man kunne kanskje ha regulert et enda større område rundt dette fornminnefeltet til spesialområde for å forsøke å demme opp for fjerning ved dyrking. Som eksemplet fra Tu-Frøylandsvatnet viser er det imidlertid ikke sikkert det hadde hjulpet.

Bilde 19: Eikjehaugen. Dyrka mark til venstre hvor det tidligere lå tre langhauger. Hjelmeland k.

På *Søra-Kalberg* i Time sto det gjennom lang tid strid om planer for et grustak. Selv om det var mange kulturminner i nærheten av anlegget sto striden i dette tilfellet mest om områdets kvaliteter som naturområde. Saken ble til slutt avgjort av Miljøverndepartementet.

Det ble gitt tillatelse til grustaket. I dag er ett av de aktuelle fornminner nær grustaket utsatt for sterk skjemme og delvis tildekket av masser fra den vegen som fører ned til virksomheten. Denne vegen ligger *ikke* der den ifølge planen skulle men mye nærmere gravrøysen.

Bilde 20: Søra Kalberg. Røys utsatt for skjemming. De synlige steiner er ikke en del av røysen. Time k.

For øvrig viser traktorspor i bakken at selvom fornminnene ikke blir direkte dyrket vekk er landbruksdrift ikke alltid sunt for dem (se bilde nr. 3).

Endelig skal vi til *Husabø* i Stavanger. Her er et stort sammenhengende område regulert til spesialområde, primært for å ta vare på en meget stor konsentrasjon av fornminner beliggende under dagens markoverflate. Hensikten er å bevare dette som et referanseområde for framtiden. Her er det altså især viktig å ta vare på områdets kildeverdi.

Dette har imidlertid ikke forhindre enkelte av grunneierne i området i å anlegge vann- og avløpsledninger, uten å følge reguleringsbestemmelsene som stiller krav om tillatelse fra vedkommende myndighet for ethvert tiltak som fører til inngrep i bakken. En annen grunneier har planert et stort område uten formell tillatelse. Kommunen følger for øvrig de ganske detaljerte planbestemmelsene for området og sender inn selv små ombygginger for uttale fra kulturvernmyndighetene.

De ovenstående eksemplene viser med all ønskelig tydelighet at i tilfeller hvor et område er økonomisk interessant eller hvor et inngrep er svært praktisk for tiltakshaver vil det ofte skje inngrep. Dette på tross av regulering til spesialområde og evt. detaljerte bestemmelser. Man spør simpelthen ikke først, man gjennomfører tiltaket og satser på ikke å bli oppdaget. Dette

er i hvert fall tilfellet i noen av de her viste eksempler. Andre ganger kan det være ubevisste ødeleggelse, som skjer fordi skadevolder ikke kjente til fornminnene eller reguleringsbestemmelsene.

I ett av tilfellene (Eikjehaugen) kunne *kanskje* en enda videre ramme for reguleringen til spesialområde ha demmet opp for ødeleggelsen. I eksemplet med Eikjehaugen *ble* det imidlertid regulert et betydelig større område enn de fem meter rundt selve fornminnene bare ikke inn mot landbruksområdet.

For øvrig er det hjemmel for å utvide sikringssonen rundt fornminner i dagens lovverk (Kml §6). Imidlertid er det - i hvert fall i Rogaland - sjeldent denne muligheten benyttes. Kanskje det synes vanskelig å gi gode nok faglige begrunnelser for å lage store sikringssoner (og ved regulering - spesialområder) rundt fornminnene? Brynelunden (se ovenfor) er et flott eksempel på et forsøk på å få til et større område rundt fornminner regulert til spesialområde for at de skal sikres - og oppleves - bedre

6.3 Dispensasjoner gir ofte uheldige virkninger

Ofte leder dispensasjoner i f.h.t. en allerede vedtatt plan til at fornminner blir negativt påvirket. Det ble for eksempel nevnt at bebyggelsesplanen etter reguleringsplanen i tilfellet Kleppevarden førte til enda litt mer press på dette fornminne. Dette er imidlertid et veldig snilt eksempel.

På *Håbakk Sør* i Strand kommune ligger det en stor nausttuft med en lengde på 24 meter og en bredde på opp til 8 meter. Fra sør-enden av denne nausttufta gikk det ifølge ØK-registreringen fra et 43 m langt båtøstrekke ned mot sjøen.

I forbindelse med reguleringen i 1986 ble det etablert et ganske lite spesialområde omkring dette fine fornminnet. Særlig var dette et urealistisk lite område i f.h.t. at det i den nordre (bakre) enden av tuften var slik at spesialområdet lager et lite hakk inn i en ellers firkantet tomt (se kart nr.4-5). Denne tomten burde, slik det kan ses i det klare lys av etterpåklokskap, ikke ha vært realisert, da den har spist seg inn i spesialområdet.

I dag er det her oppført en betongmur som ligger innenfor grensene av spesialområdet men ikke rører selve tuften. Denne muren gjør det derimot umulig å bevege seg bakom nausttuften via et tråkk som er etablert i området, og som det senere er gitt tillatelse til å etablere som egentlig gangsti (se kart 5). Dette tråkket/stien krysser i dag over enden av naustet! Med et større spesialområde – og dermed uten etablering av den nevnte tomten - kunne man ha fått plass til tråkket uten å skade nausttuften.

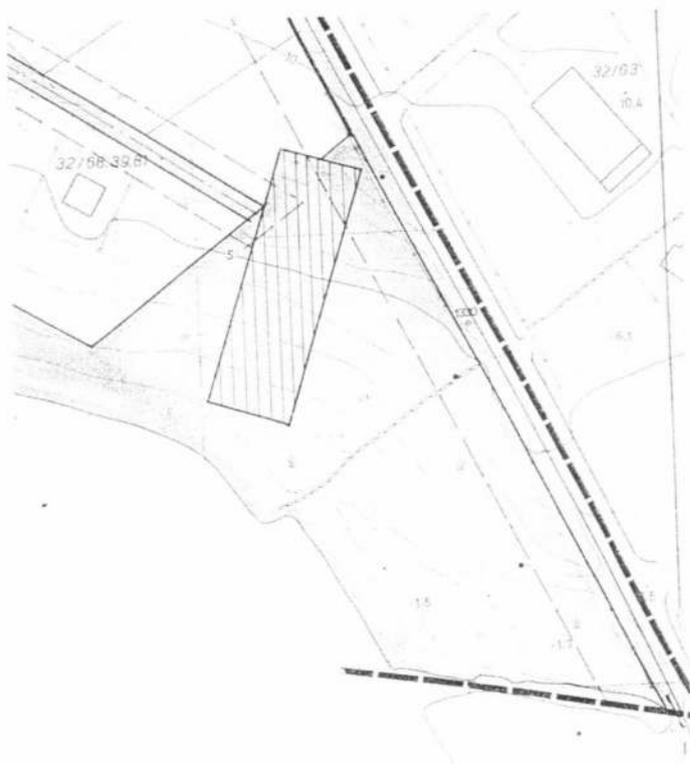
Dette er i realiteten enda et eksempel på at man skal sørge for å få tilstrekkelig rom rundt de aktuelle fornminner (som eksemplene ovenfor). Imidlertid blir det i det her viste eksempel mye verre p.g.a. etterfølgende reguleringsendringer/dispensasjoner fra opprinnelig plan.

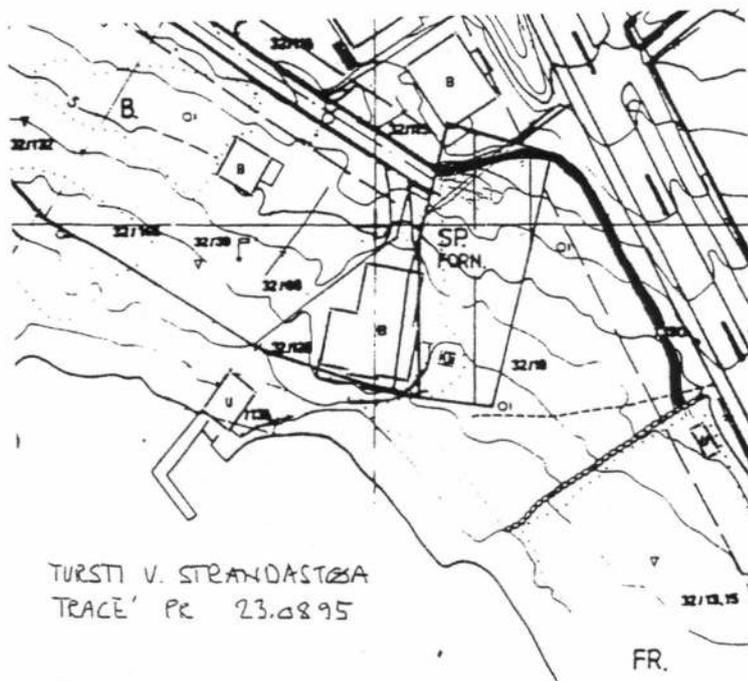
Bilde 21: Naust på Håbakk Sør sett fra land. Legg merke til hus og hage helt inn til den høyre muren i nausttuften og lekehus foran åpningen. Strand k.

Bilde 22: Håbakk Sør. Naust sett fra sjøen, lekehus rett foran åpningen. NB hus med hekk på mur rett bak naustet. Strand k.

Kart 4: Håbakk Sør før diverse endringer i vedtatt plan. Legg merke til tomtegrensen inn i øvre del av spesialområdet.

Kart 5 : Håbakk Sør etter dispensasjoner. Ny tomt inn i spesialområdet fra vest. Tomt og tursti inn i spesialområdet i nord. Stien går faktisk opp på selve nauset.

TURSTI V. STRANDASTØA
TRACE' PR 23.08.95

FR.

Allerede noen få måneder etter reguleringen søkte kommunen om dispensasjon til å skille ut enda en boligtomt i området rett vest for nausttufta (se kart 5). Boligtomten skulle i sin helhet legges innenfor det friområde som i den opprinnelige planen til en viss grad kompenseres for det smale spesialområdet. Dessuten skulle den legges delvist inn i spesialområdet. Kommunen ble innvilget denne dispensasjonen fra kulturminneforvaltningen. Resultatet er at man i dag ikke har en sjanse til å oppleve nausttuften i sin opprinnelige kontekst. Husveggen går ca. 3 m fra nausttufta, opparbeidet plating/hage går helt inntil og lekehus, plen og tørkestativ er anlagt rett foran nauståpningen. Båtopprekket er ikke lenger synlig.

Dette er et klart eksempel på at man i kulturminneforvaltningen skal være mer varsomme i f.h.t. dispensasjoner ved eksisterende spesialområder/fornminner.

Dette gjelder også omreguleringer. *Vorre-Austvik* i Karmøy er et godt eksempel på det. Her ble det i 1999 gitt grønt lys til en endring som har ført til vesentlig skjemming av eksisterende bauta og tildekking samt fare for skade på tilhørende gravrøys. Her skulle man av hensyn til fornminnet ha vært hardere. Huset skjemma "kun" kulturminnet, men hagen og andre aktiviteter vil over tid sannsynligvis spise seg lenger og lenger inn på røysene.

Bilde 23 : Nytt hus med hage som "spiser seg inn på" fornminnet. NB. bauta litt til venstre for takrenne på bildet. Liten røys under eksisterende veg i venstre side av bildet. Vorre-Austvik. Karmøy k.

Det kunne gis mange flere eksempler på uheldige dispensasjoner/reguleringsendringer. Iblant går det imidlertid også bra eller bedre med de aktuelle fornminner etter gitte dispensasjoner. Et nøkkelord er imidlertid å tenke på at det må sikres et stort nok fritt rom rundt fornminnene. Særlig bør varsellampene tennes når det er tale om å gi dispensasjon fra et allerede vedtatt

spesialområde. Det er en grunn til at man tidligere valgte å kreve arealene regulert til spesialområde.

6.4 Ødeleggelse, Slitasje og Skjemming ved skoler og boligfelt

Boligfelt var som kjent den største av aktørene som påvirker fornminner i spesialområder og skoler var en av de mest aggressive aktørene når de opptrer. I det følgende skal noen eksempler på hva som menes med dette vises.

På *Godeset* i Stavanger kommune ligger det tett inntil en skole med tilhørende ballplass et gardsanlegg med en gravrøys og noen ganske lave gjerdesystemer. Hele skolens og ballplassens tilstedeværelse virker skjemmende på dette fornminnefeltet. Dessuten medfører aktiviteten på ballplassen at deler av området er utsatt for vesentlig skade og kraftig slitasje (se bilde nr. 4).

Da planen var oppe til behandling på 80-tallet var AmS svært skeptisk til hele planen, men aksepterte den bl.a. med merknader om at selve skolen ikke ville ødelegge fornminnene. Man var imidlertid mer bekymret for etableringen av eventuelle lekearealer i nærheten. Ikke lenge etter reguleringen kommer forespørselen fra kommunene om ballplassen og AmS gjentar sin bekymring, men blir overprøvd. Resultatet ser vi i dag i form av kraftig slitasje på de sårbare inngjerdingene (se bilde 4), samt direkte ødeleggelse i den delen av disse gjerdesystemene som ligger nærmest selve ballbanen.

Et lignende eksempel er skolen ved *Orstadbakken-Ormadalen* i Klepp. Her finnes gravhauger som er helt innlemmet i skolegården (se bilde nr. 10) og et felt med rydningsrøys (sannsynligvis noen av de tidligste i landet). På de sistnevnte er det i dag etablert halmhus, inngjerding for sau samt sykkelsti (se bilde 2). De siste hendelse har blant annet sin rot i at området i forbindelse med reguleringsplanen ble gitt fritt til andre tiltak, men først etter forutgående utgraving. Sistnevnte har bare ennå ikke funnet sted og imens lider kildeverdien klar overlast.

Det er i det aktuelle tilfellet tale om dispensasjon fra det automatiske vernet ikke fra et etablert spesialområde. Eksemplet viser at man egentlig i alle typer saker, der en arkeologisk undersøkelse er en forutsetning for dispensasjon fra loven, bør kunne sette en frist for når slike undersøkelser skal være ferdigstilt.

Oppsummerende kan man si at skoler helt tett inntil fornminner ikke er noen god ide i f.h.t. bevaring av sistnevnte. For å forebygge slike skader må kulturminneforvaltningen prøve å komme tidligst mulig i dialog med kommunen om planarbeidet (for eksempel ved oppstartsmøte om kommuneplan) for å sikre at det blir en viss avstand mellom skoler og fornminner.

Kommer skoler og fornminner i en litt større avstand fra hverandre, men fremdeles i nærheten er det nemlig kanskje en sjanse for et fruktbart samarbeid. Det tenkes her på at skolen da kan bruke fornminnene i undervisningen i historie (jfr. reform 97 som bl. a. sier at man skal ut av klasserommet). Man kan også forestille seg at skoleklasser "adopterer" enkelte fornminner nær skolen, og etter anvisninger fra kulturminneforvaltningen kan drive skjøtselsarbeidet. Dette vil gi elevene et nærmere forhold til det aktuelle fornminnet og kanskje et forhold til fornminner generelt. Dette har vært prøvd i Vestfold.

Eksemplene på hvordan boligfelt har påvirket fornminner er mange. Her vil bare noen få presenteres med bilder og evt. plankart.

Førland-Brautene i Strand kommune er et eksempel på hvordan et boligfelt, tross regulering av et stort areal til spesialområde, helt ødelegger opplevelsesverdien av de aktuelle fornminner. Dette feltet omfatter alle kategorier av påvirkning: Her er det skjedd en innebygging av fornminnet slik at bare en liten del av feltet fremdeles kan oppleves i sin opprinnelige landskapskontekst (skjemming). Feltet er sterkt gjengrodd, og ved tallrike reguleringsendringer (som har vært til høring hos kulturminneforvaltningen) har man direkte skadet mange konkrete fornminner (spist seg inn i). Dessuten er det tilfeller av tildekking og slitasje. Utgangspunktet for en god bevaring av området var dårlig, og hver endring har gjort situasjonen verre.

Bilde 24: Førland Brautene. Bilde mot gl. gardsbruk. Fornminner spredt over markene, veg/sti har ødelagt røyser, legg merke til gjengroing. Strand k.

Kart 6 : Plankart Førland-Brautene. Legg merke til boligfeltet som omslutter hele fornminnefeltet. Legg også merke til de mange inngrep i de enkelte fornminnene.

På *Orstad Aust* i Klepp er et boligfelt anlagt helt inntil et gardsanlegg med grav- og rydningsrøyser. Husene med tilhørende aktiviteter invaderer langsomt men sikkert en liten rest av anlegget, som via *dispensasjon* fra opprinnelig plan er blitt skilt fra resten av feltet.

Bilde 25: Orstad-Aust. Røys til høyre i bildet, resten av gardsanlegget på mark i bakgrunnen. NB kaninbur til høyre i midtre del av bildet og til venstre midt i bildet lyktestolpe ved ny veg. Klepp k.

Kart 7: Plankart Orstad Aust. Legg merke til hvordan vegen avsnører spesialområdet fra resten av gardsanlegget.

Ellers kan jo eksemplene med Håbakk Sør og Storenubben ovenfor også legges inn under aktøren Boligfelt.

Det finnes også eksempler på at det lar seg gjøre å bevare store områder med fornminner noenlunde urørt nær boligområder. Et konkret eksempel er Gauselskogen i Stavanger kommune. Her er det en regulering til spesialområde bevaring for naturverdier ("Urskog i forfall") som sikrer en noenlunde helhetlig opplevelse også av de aktuelle fornminner i området. Her er det altså et annet verneformål som også hjelper fornminnene. Et godt eksempel på at flere interesser som trekker i samme retning styrker vernet.

Bilde 26: Gauselskogen i Stavanger k.

Området med Gauselskogen (51 mål) er ca. dobbelt så stort som på Førland-Brautene (25 mål), men begge er i kategorien av de største områdene på over 20 mål. Ellers er de andre eksemplene områder med snevre grenser rundt de aktuelle fornminner. Så igjen synes det som om det hjelper med noe rom rundt de aktuelle fornminner, men altså ikke hver gang. Kommer boligfeltet tett innpå fornminner vil det veldig ofte føre til en vesentlig grad av påvirkning.

Medisinen må være via regulering å gi rom rundt fornminnene samt sikre at byggefeltene blir liggende et stykke unna. Dessuten må man gi opplysning om de aktuelle fornminner til de som bor og ferdes i området. Slik informasjon kan ha karakter av skilting, eller for eksempel foredrag lokalt (for eksempel i regi av historielaget, velforeningen, boligbyggelaget, skoler, turistforeningen osv.). Man kan da ta utgangspunkt i de lokale fornminner, men også sette dem inn i en større sammenheng. Dette kan - kanskje særlig i nyetablerte områder - også være med til å gi beboerne en tilhørighet til området. Artikler i avisen er også en mulighet.

Man kan også vurdere husstandsomdelte foldere om de aktuelle fornminner, fornminner generelt og den historien vi kan fortelle utfra fornminner. Man må skape et lokalt engasjement og en glede lokalt over de aktuelle fornminner for å gi dem et bedre vern.

6.5 Fornminner under markoverflaten

Denne typen fornminner reguleres fortrinnsvis til spesialområde for å sikre kildeverdien for fremtiden. Men i noen tilfeller også for den opplevelsesmessige verdien for å vise klassiske plasseringer av bosetting i før-reformatorisk tid. Fornminner under markoverflaten i herværende arbeid fordeler seg på store/mellomstore områder med bosettingsspor fra bronse- og jernalderen og mindre områder med steinalderlokaliteter.

Av de førstnevnte er det 5 eksempler med i herværende arbeid. I ett av disse er det foretatt inngrep som har skadet kunnskapsverdien (Husabø i Stavanger). Ellers har områdene ligget urørt. Alt i alt er dette ikke den gruppen fornminner som har lidt den største overlast. Men så er det også kun i få tilfeller på Jæren, hvor de fleste slike kulturminner er blitt registrert, at man har valgt å gå til vern fremfor utgraving (og på den måten sikre kunnskapsverdien for framtiden). Nettopp p.g.a. bekymringen for at det skulle gå slik det til en viss grad gikk på Husabø.

På grunn av sin størrelse representerer disse områdene for øvrig i likhet med for eksempel Brynelunden en stor utfordring i f.h.t. videre skjøtsel. Gjengroing blir ofte et stort problem i slike områder hvis de ikke dyrkes/beites.

Steinalderlokalitetene har for en stor del vært utsatt for ødeleggelse og tildekking, men ca. en tredjedel er urørte.

Steinalderboplassene på *Viganeset* i Hjelmeland kommune lå i/ved et industriområde. Her ble bygget vei gjennom området uten frigivingsbetingede undersøkelser (jfr. behov for frist).

Bilde 27: Vei gjennom steinalderboplasser på Viganeset. Hjelmeland k.

Steinalderboplassen i boligfeltet på *Eirikstranda-Båthavna* i Strand er også tapt for ettertiden, fordi den er beplantet med frukttrær.

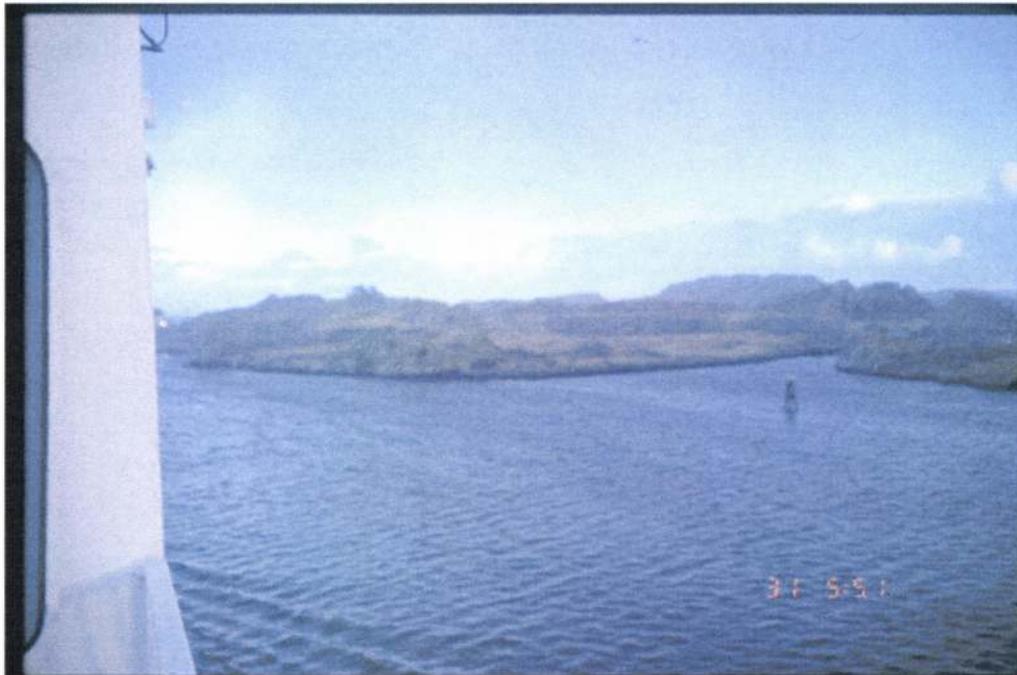
Bilde 28: Steinalderboplass gjennomhullet av frukthage. Eirikstranda-Båthavna. Strand k.

Derimot ligger lokaliteten *Hålandshøgda* i Karmøy kommune helt urørt selvom den er nabo til et boligfelt. Det viser at det kan gå bra med tung aktør og sårbart fornminne i kombinasjon.

Bilde 29: Urørt steinalderboplass nær ved boligfelt. Hålandshøgda i Karmøy k.

Imidlertid er den sikreste type område å bevare steinalderlokaliteter i, områder som tross reguleringen likevel har liten interesse for utbygging eller dyrking. Dette kan bl.a. illustreres av *Vikholmen* ved innseilingen til Skudenes:

Bilde 30: Vikholmen ved Skudenes. Karmøy k

Som man ser er det stor variasjon i hvordan de små lokalitetene under markoverflaten ivaretas etter en regulering. Vår undersøkelse har vist at det kan gå bra i øde områder (som likevel er regulert) mens det er mer et sjansespill i nærheten av utbyggingsstiltak. Man kan for å være mer sikker eventuelt foreta diverse grep for å forsegle lokalitetene fysisk der de ligger nær utbyggingsområder. For fenomener under overflaten er det ofte likevel primært kildeverdien og ikke opplevelsesverdien man kan bevare nær utbyggingsområder. Dette tross muligheten til å regulere byggehøyder, siktelinjer etc. Opplevelsesverdien er det bedre mulighet for å bevare på de mer avsidesliggende lokaliteter hvor fornminnet ligger i tilnærmedesvis opprinnelige omgivelser.

6.6 Gjengroing, hvem skal drive skjøtsel?

Fenomenet gjengroing er ikke tatt med som en påvirkningsfaktor når det i beregningene er vurdert om et fornminne har blitt "Mye", "Noe", eller "Lite påvirket" eller om det er "Urørt". Her er fornminner som kun er blitt gjengrodd, men ikke berørt på annen vis, tatt med under gruppen "Urørte". Dette gjør faktisk at tallene for status over fornminner i spesialområder sin tilstand blir bedre enn de reelt er. Ved en slik håndtering underkommuniserer man nemlig det problemet som gjengroing faktisk representerer selvom det ikke er en aktiv menneskeskapt påvirkning. Ca. 20% av alle de undersøkte fornminner i spesialområder er mye gjengrodd.

I motsetning til hva som er tilfellet for steinalderboplassene, som ofte vernes for å sikre kildeverdien, er det et reelt problem med gjengroing av gravminner, gardsanlegg og lignende. Disse anleggene vernes like mye for å bevare sin verdi i pedagogisk og opplevelsemessig sammenheng. Det svekker opplevelsen av en stor, fin gravrøys hvis den er sterkt overgrodd.

Det vil i hvert tilfelle alltid svekke opplevelsen av røysa i sammenheng med landskapet, som den da ikke lenger står i kontakt med på samme måte som før.

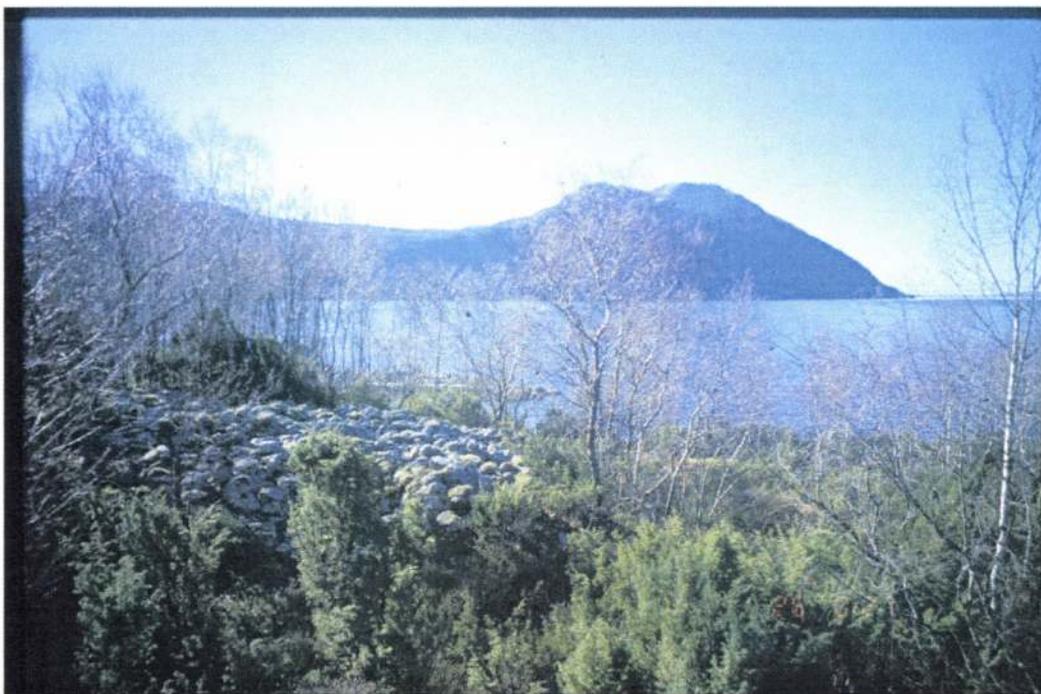
På *Skåreneset* i Strand kommune er det siden området ble regulert til spesialområde skjedd en dramatisk gjengroing, som både svekker opplevelsen av hele neset med fornminner (se bilde nr.8) samt muligheten til å oppleve eller overhodet å oppdage det enkelte kulturminnet:

Bilde 31: En stjerneformet gravrøys på Skåreneset som er helt gjengrodd. Og derfor vanskelig å oppdage Strand k.

På *Jøsneset* i Hjelmeland kommune ligger det en stor gravrøys og en rekke mindre steinlegninger i et naturskjønt område og med en klassisk plassering ut mot sjøen med vid utsikt ut over fjorden. Imidlertid svekkes opplevelsen sterkt av at alle kulturminnene er så overgrodd at man nesten må være fagperson for å oppdage selv den største røysa.

At slike markante fornminner får lov å gro til sender også et signal til omverdenen om at dette fornminnet likevel ikke har så høy status. Dette svekker på sikt vernet og forståelsen for vernet. Det kan for eksempel bli en lavere terskel for å hive søppel etc. oppå haugen, dermed har én påvirkningsfaktor åpnet opp for at en annen faktor kan begynne å påvirke det aktuelle fornminnet.

Bilde 32: Den største gravrøysa på Jøsneset i Hjelmeland k.

På *Husabø* i Stavanger ser man hvordan opplevelsesverdien av det aktuelle fornminnet er svært forskjellig i hver sin ende av det store området. I østenden har man latt det gro til (se bilde nr.9). I vestenden dyrkes det framdeles og man opplever det åpne høydedraget der bebyggelsen engang sto. Man ser også de siste representantene for et flere tusenårig landbruk, nemlig dagens gårdsbebyggelse, ligge åpent i terrenget:

Bilde 33: Vestenden av Husabøhøydedraget hvor man ennå kan forstå hvorfor dette også i jernalderen var en attraktiv plass å bo. Stavanger k

For å bevare større områder med fornminner som attraktive i pedagogisk og opplevelsesmessig sammenheng må det derfor etableres et forpliktende samarbeid om vedlikehold/skjøtsel. Samarbeidspartnere må være kulturminneforvaltningen (rådgivning og evt. praktisk deltakelse), kommunen, grunneiere, lokale historielag, velforeninger, turistforeningen, skoler etc. (praktisk gjennomføring, idébank).

Et område hvor vi ennå har sjansen til å la et flott kulturminne bevare sin sammenheng med landskapet rundt og dermed bevare opplevelsesverdien noenlunde intakt ved å hindre gjengroing er Brynelunden i Time kommune. Her må vegetasjonen ikke få lov å ta overhånd slik den f.eks. har fått på Skåreneset.

Men denne problemstillingen reiser igjen en del planmessige spørsmål. Er det i dag mulig via reguleringsbestemmelser å kreve en skjøtelsesplan utarbeidet for et område? Og er det da i den aktuelle skjøtelsesplanen mulig å pålegge bestemte institusjoner eller private foreninger etc. ansvaret for denne skjøtsel?

Hvis begge deler er - eller ved en revisjon av planloven eventuelt blir - mulig reiser det en rekke prinsipielle spørsmål. I realiteten kan kulturminneforvaltningen da først (ofte mot utbygger og grunneier sine interesser) kreve at et område vernes og dernest pålegge dem eller tredjepart utgiften med vedlikeholdet.

En ting er hva det er mulig lovmessig/planmessig å kreve en annen ting er hva det er mulig å følge opp i form av rådgivning og (vennlig) kontroll. Kulturminneforvaltningen må vurdere sin egen kapasitet for oppfølging og evt. vri mer av sin aktivitet over på skjøtsel hvis man skal forvente at andre - i utgangspunktet mer uvillige partnere - skal følge opp. Og oppfølging kreves det hvis fornminner skal reelt vernes.

6.7 Friluftslivstiltak

Også i f.h.t. friluftsliv foretas det dessverre inngrep som i sin tur skader fornminner i spesialområder. Formålet med denne typen inngrep er faktisk å legge til rette for ferdsel i og opplevelse av landskapet de etableres i. Derfor blir denne typen inngrep litt ekstra trist da de aktuelle fornminner jo nettopp kunne ha vært (enda) en attraksjon for en tur i friluft. På denne bakgrunnen må man anta at de påvirkninger inngrepene medfører på de aktuelle fornminner er ubevisste (om ikke i alle tilfeller).

I Lund kommune har man dessverre anlagt tursti over den ene enden av en nausttuft som ligger sammen med en rekke flotte gravhauger. Haugene er den klart mest framtrædende del av dette fornminnefeltet, og de har man også tatt hensyn til ved anlegget av stien. Hadde man kontaktet kulturminneforvaltningen før man anla stien ville det ha vært enkelt å finne en løsning som hadde spart alle kulturminnene og gitt en bedre løsning.

Bilde 34: Tursti over del av nausttuft ved gravrøysfelt. Man ser endeveggen av naustet og litt av den ene veggen (til venstre), resten er vekk. Prestegarden gnr. 25. Lund k.

Et lignende tilfelle kan man vise til på *Tastaveden* i Stavanger kommune hvor grøften for ledningen til belysningen på turstien har skåret seg gjennom gravhaugen. Denne haugen er ganske uanselig men igjen kunne en henvendelse til den aktuelle kulturvernmyndigheten ha gitt en løsning som både hadde skånet kulturminnet og gitt en tilfredsstillende ledningsføring.

Bilde 35: Liten røys på Tastaveden med ledningsgrøft gravd tvers gjennom. Stavanger k.

På *Skåreneset* har man bygget et lite skjul (til bruk for jakt?) av deler av en av gravrøysene (og opp i denne). Her er det ikke en annen offentlig instans som har herjet med kulturminnet i forbindelse med et større tiltak. Sannsynligvis har dette skjedd som en nok så impulsiv/umiddelbar handling.

Bilde 36: Gravøys med moderne skjul bygd av og oppå en del av røysen (bakerst i bildet ved stor stein). Skåreneset. Strand k.

Uansett om påvirkningen av fornminner i forbindelse med friluftslivstiltak er ubevisste eller man bare ikke bryr seg, må kulturminneforvaltningen forsøke å demme opp for slike uheldige inngrep. I de to første tilfellene kunne skadene ha vært forebyggt ved en bedre kommunikasjon mellom kommunale tilretteleggere og kulturminneforvaltningen. Argumentasjonen kan være at kommunen hvis de spør først kan få bedre stier med bedre/flere attraksjoner. Et viktig ledd her kan være den fylkeskommunale idretts- og friluftslivskonsulent, som har god kontakt mot både kommunen og kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen.

Kanskje man bør overveie regionale kampanjer inn mot kommunene for å få dem til å se problemstillingen. Rogaland fylkeskommune har for eksempel igangsatt et overordnet planarbeid hvor både friluftsliv, idrett, kulturvern og naturvern inngår. Planen skal lages i samråd med kommuner og frivillige organisasjoner. Ett mål er å tilrettelegge turstier etc. som gir flere opplevelser og samtidig skåner kulturminnene.

Man bør også jobbe med å gjøre registre over kulturminnene tilgjengelige for kommunenes Park- og idrettsetater slik at de faktisk vet hvor fornminnene er .

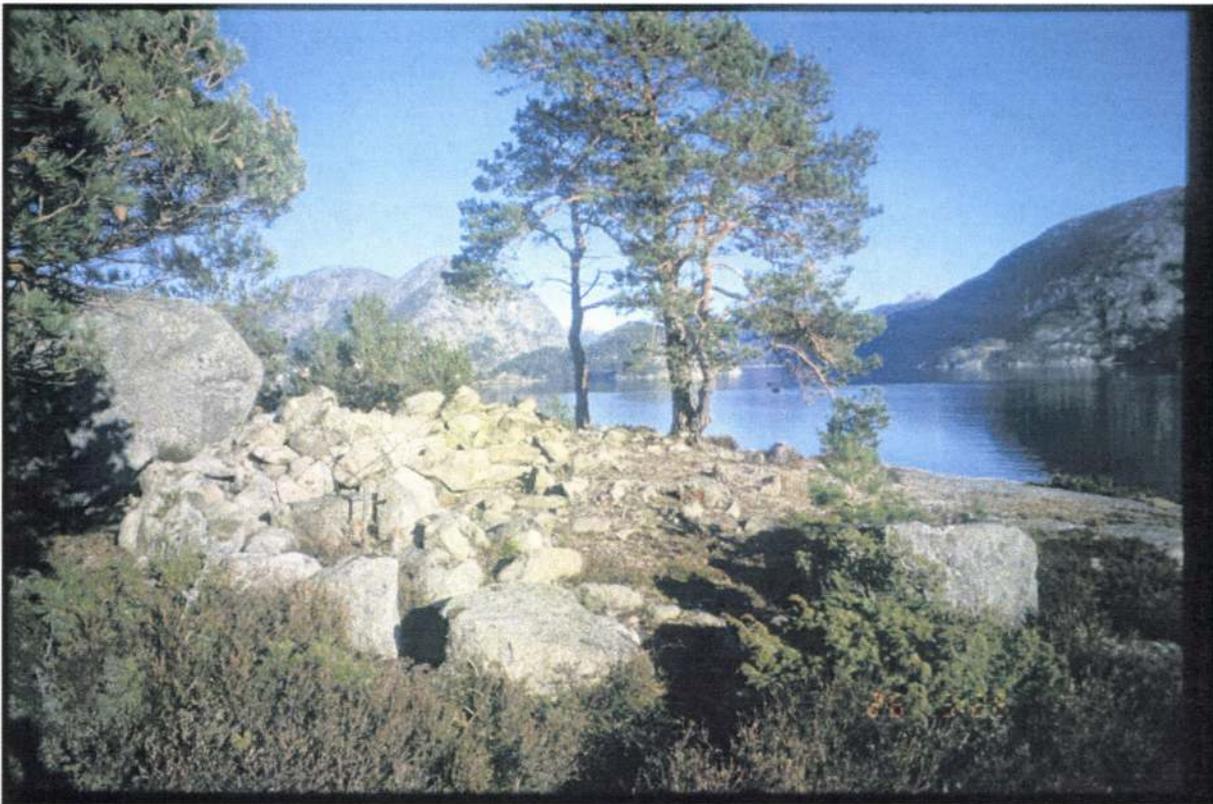
Det eneste som kanskje kunne ha hjulpet i det siste tilfellet som synes nok så impulsivt er sannsynligvis skilting. Dette forutsetter at handlingen er foretatt mot bedre vitende.

6.8 Paradoksale eksempler

I materialet fremkommer også noen andre eksempler hvor det er foretatt ubevisst eller utilsiktet ødeleggelse av fornminner som avspeiler til dels paradoksale situasjoner. Et meget trist eksempel på dette er fra *Nordskår* i Hjelmeland kommune. Her har det ligget en liten røys på et markant framspring 15 m over sjøen. Det er herfra utsikt inn i og utover Årdalsfjorden og til Skåreneset i Strand kommune (jfr. ovenfor). Fra denne gravrøysen er det (sannsynligvis både før og etter reguleringen til spesialområde) blitt fjernet stein slik at det i dag er under halvparten av gravminnet igjen.

Dette er ikke skjedd som følge av dyrking på dette framspranget. Stein til bygging er det rikelig av nærmere farbar veg. Reguleringsplanen som røysen er en del av omfattet primært et hytteområde. Man har generelt ved anleggingen av hyttene tatt hensyn til landskap og vegetasjon. Altså er det tale om en bevisst og ansvarlig utbygger.

Det synes som om man her har den problemstillingen at turister og fastboende gjennom lang tid – sannsynligvis uten å vite hva de faktisk har gjort – har falt for fristelsen til å kaste stein fra røysen og ned i sjøen 15 m lenger nede. Meget menneskelig, men med et trist resultat. Her kunne et meget enkelt skilt som på flere språk fortalte at røysen er et fredet kulturminne/et gravminne sannsynligvis ha avhjulpet situasjonen.

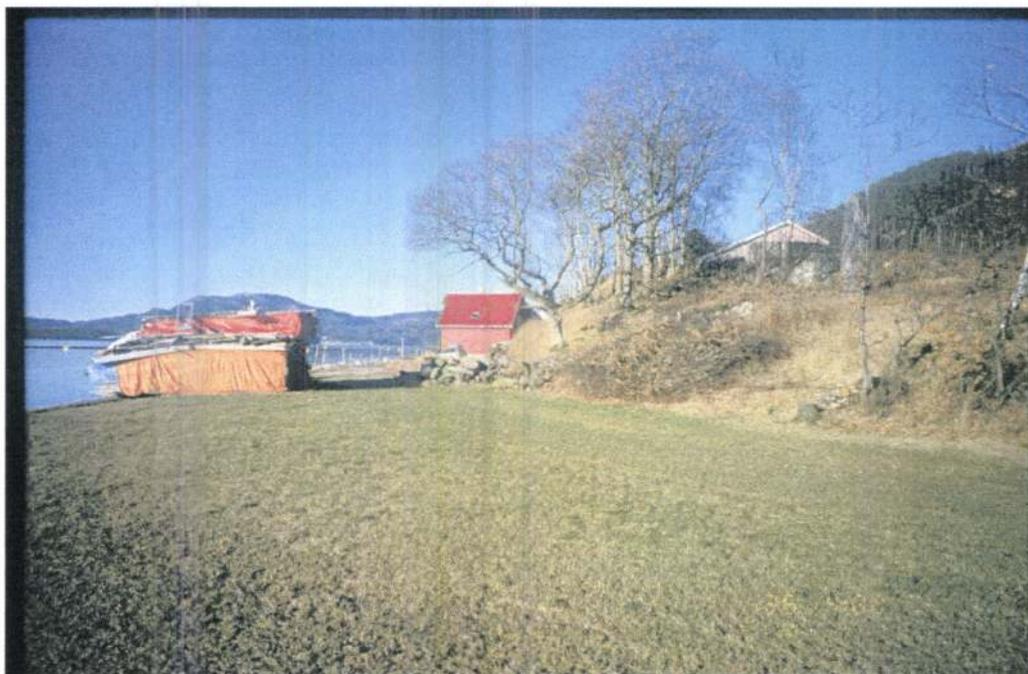

Bilde 37: Røysa på Nordskår, Hjelmeland k. NB mer enn halvdelen av røysa er fjernet (litt lenger ut enn til store stein til høyre).

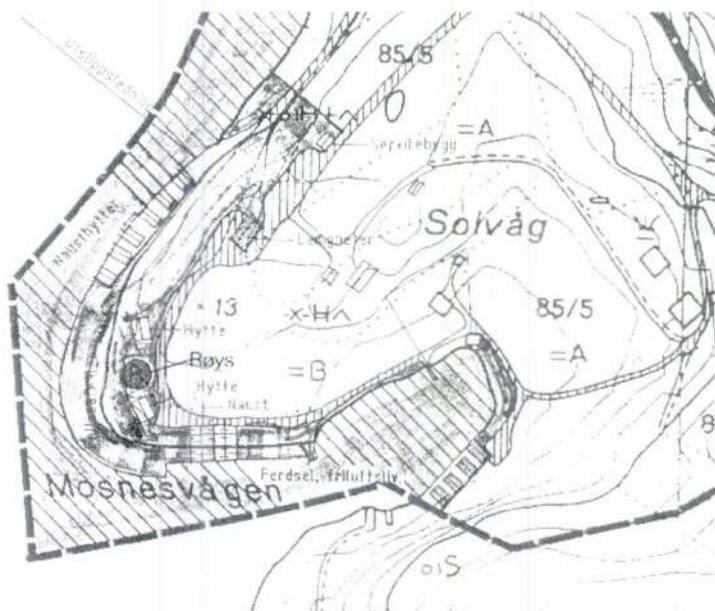
På garden *Mosnes* ikke langt fra Nordskår er det et annet eksempel som fra kulturminneforvaltningens synspunkt blir ganske spesielt. Under vår befaring av området etterlyste eieren av området faktisk et skilt på engelsk, tysk og norsk som kunne fortelle om den flotte røysen. Han hadde også på eget initiativ satt opp en ny bauta nær røysen. Han var

altså tydeligvis stolt av og glad for sitt fornminne. Dette er svært positivt, men den plan for hyttebygging han har fremmet (og påbegynt utbyggingen av) har noen uheldige konsekvenser for opplevelsen av røysa. Gravminnet blir helt bygget inne og derved forsvinner den naturlige, åpne sammenhengen det lå i ved sjøen.

Dette problemet kunne langt på veg ha vært løst via planarbeid og evt. en oppfølging med skilt. Denne planen har vært til behandling hos Rogaland fylkeskommune og vi burde nok ha sett sammenhengen noe bedre i stedet for å akseptere tiltaket siden det lå umiddelbart utenfor gravrøysa sin sikringszone på 5 meter.

Bilde 38: Mosnes i Hjelmeland k. Røysen ligger litt til høyre i bildet under greinhaugen. Det skal oppføres en hytte på hver side av den og flaten foran er kunstig oppbygd (sementkant rundt plenen mot sjøen). NB bauta til høyre for røysa.

Kart 8: Plankart Mosnes. Legg merke til kunstig kaifront foran røysa, og de to planlagte men ennå ikke oppførte hyttene på hver side av den.

6.9 Dispensasjon med krav om utgraving

Det er også i materialet et par eksempler på at man har ønsket å ta vare på kunnskapsverdien ved et fornminne i form av en utgraving. Ofte utsettes utgravingen av økonomiske årsaker fordi det likevel går en god stund før tiltaket fysisk skal settes i verk (dette er jo tiltakshavers beslutning). Dette er tilfellet ved Orstadbakken-Ormadalen i Klepp og Viganeset i Hjelmeland (se bilder ovenfor). Begge steder, men særlig på Viganeset, er kulturminnene sterkt skadet av fysiske inngrep. Slik lovverket er i dag kan man ikke sette frister for gjennomføringen av pålagte utgravninger i plansaker. De skal imidlertid gjennomføres før tiltak realiseres. På bakgrunn av de iaktatte forhold bør det kanskje vurderes om man skal kunne stille krav om at pålagte utgravninger i forbindelse med plansaker foretas relativt kort tid etter planbehandlingen.

6.10 Flotte eksempler på at det kan nytte

Avslutningsvis skal det tas med noen oppmuntrende eksempler på at det nytter å verne større områder rundt fornminner.

Reguleringsplanen for *Limahaugen* i Stavanger (Ullandhauggården), *Avaldsnes* og *Rehaugene* i Karmøy er eksempler på dette. Her er store områder rundt de aktuelle kulturminnene vernet og/eller det er foretatt en ganske storstilt satsing på formidling av kulturminnet sett i f.h.t. det som er vanlig for slike fornminnefelt.

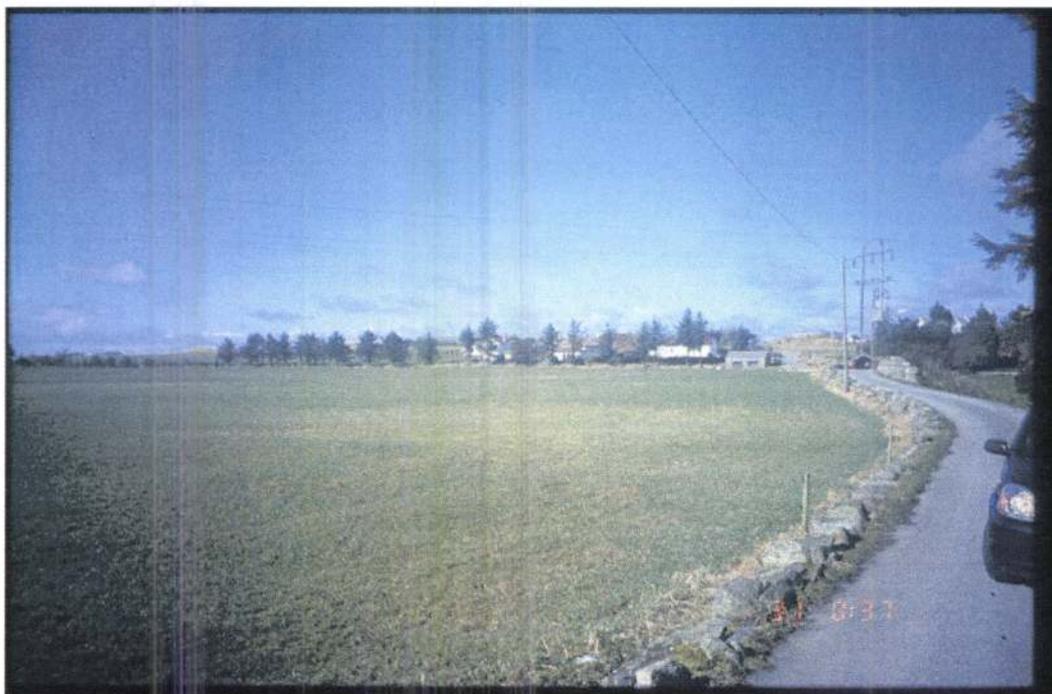
Rehaugene er det tilfellet hvor det er foretatt minst formidling. Her er derimot et ganske stort område rundt haugene kjøpt opp av Staten for å stoppe en begynnende utbygging rundt dem. Dette har virket etter hensikten. Haugene ligger og "troner" langs høydedraget de er anlagt på. Det er ganske visst noen husrekker et stykke fra dem og det levende hegnet av grantrær her kunne med fordel ha vært felt. Men sammenlignet med hvordan situasjonen ville ha blitt med utbygging rundt haugene og intensivt landbruk (som for eksempel ved Eikjehaugen i Hjelmeland) har dette vært en svært vellykket operasjon for å redde opplevelsesverdien av Rehaugene. I de siste årene har denne virkningen blitt forsterket p.g.a. at de er blitt en del av formidlingen som foregår i regi av i Karmøy kommune.

Bilde 39: De to østligste haugene på Reheia. Karmsundet bak. Rehaugene, Karmøy k.

Bilde 40: Rehaugene på litt avstand. Legg merke til rommet rundt haugene. Karmøy k.

Bilde 41: Rehaugene på god avstand. Skjemmes noe av en rekke grantrær ved hus, men man fornemmer likevel haugrekken på åsen.

På Ullandhauggården er det også et større område rundt det aktuelle gårdsanlegget som er regulert til noe annet enn utbygging. Det er imidlertid *ikke* regulert til spesialområde bevaring, men til friområde med egne bestemmelser om fornminner. Her er det imidlertid foretatt en stortilt satsning på formidling. Det er laget en rekonstruksjon av tre av husene på garden, og det er skoletjeneste samt diverse typer formidlingstjeneste og bruk av husene for publikum. "Alle" i Stavanger vet hva jernaldergården er, og det er ingen umiddelbar fare for at området skal bli truet/ødelagt av andre tiltak. Her er det altså *primært formidlingsinnsatsen og ikke vernestatus* som sikrer det aktuelle fornminnet for framtiden.

Bilde 42: Oversiktsbilde mot Hafrsfjord, Ullandhaug, Stavanger k.

Den tredje lokaliteten som her skal dras fram er Avaldsnes prestegård. Her satser man både på vern (i kombinasjonsformål) og en stortilt formidling. Man har bygget leirskole for barn i form av et vikinglanghus og med aktiviteter fra datidens samfunn. Man skilte en rekke fornminner i nærområdet (herunder ved Rehaugene). Og det bygges i skrivende stund et formidlingssenter (utstillingslokale) (det bør her nevnes at Riksantikvarens innsats for å få dette underordnet omgivelsene har gitt et bedre resultat enn de først fremlagte planene)

Bilde 43: Avaldsnes sett fra sjøen. Karmøy k.

Bilde 44: Avaldsnes. En del grantrær ved kirken er ryddet vekk. Legg merke til gravhaug som er kommet mer til sin rett (til høyre for hvitt hus).

Samlet viser disse tre eksemplene at det nytter å regulere større områder for å skåne fornminner. Men det må følges opp med formidling av dem. Utfra det herværende materialet for øvrig synes hovedtendensen å være at hvis et område med fornminner "trenges" til en

annen aktivitet så tas det, hvis ikke får det ligge i fred. Unntakene er i høy grad de stedene der man har satset på en mer eller mindre storstilt formidling av de aktuelle fornminner.

Nå kan man ikke legge opp til en like storstilt formidling alle steder som den på Ullandhaug og Avaldsnes. Men en del flere steder enn det skjer i dag må man nok følge vernet opp med en kombinasjon av skjøtsel og formidling hvis den relativt store innsats som legges i vernet skal ha en varig virkning. Mange steder vil en mindre formidlingsinnsats, men med mye skjøtsel, gjøre nytten.

Som materialet i denne rapporten viser er vi dessverre allerede i dag svært på etterskudd i f.h.t. å vedlikeholde våre eksisterende spesialområder. Dette bør man også ha i tankene før man verner mer via regulering til spesialområde bevaring. Man må vurdere om man har kapasitet til å følge opp vernet. Det kan kanskje være nødvendig å velge ut et antall representative fornminner (mange overveielser omkring karakter, sjeldenhet, representativitet etc.) som man verner og setter mye inn på å vedlikeholde. Så kan man kanskje heller grave ut andre fornminner når de kommer innenfor interessessfæren av utbygging?

7 KONKLUSJON

7.1 Hovedkonklusjon - Status

Som nevnt i innledningen var det første mål for forprosjektet å foreta en systematisk registrering for å kartlegge status m.h.t. tilstanden til fornminner i områder regulert til spesialområde med formål bevaring. Status etter kartlegging av 72 lokaliteter i 7 kommuner viser at så mange som 57% av de undersøkte fornminner i spesialområde har blitt utilbørlig påvirket etter reguleringsstidspunktet. Herunder er 37,5% av alle de undersøkte fornminner blitt mer eller mindre fysisk skadet.

En klar konklusjon på undersøkelsen er derfor dessverre at regulering av fornminner til spesialområde **ikke virker etter hensikten**. I hvert tilfelle er det ikke tilstrekkelig å bare regulere et område til spesialområde, det **må følges opp** med andre tiltak.

Via den foretatte analysen er det prøvd å gi noen pekepinner på hvorfor det er gått slik det er med de aktuelle fornminner i spesialområde. Det har også vært sett på hvilke problemstillinger man bør være oppmerksom på i arbeidet med planer som omfatter områder med fornminner.

7.2 Delkonklusjoner – Mulige årsaker til status

- Det er *ikke* utfra materialet mulig å peke på *noen bestemt aktør* (for eksempel boligbygging eller industri) som er mer problematisk enn andre. Alle aktører bidrar til det skremmende høye tallet nevnt ovenfor. Den eneste klare tendensen som kan ses kvantitativt er at tilrettelegging av fornminner for publikum gir en positiv effekt. Sårbarheten til fornminnet bør dog vurderes i hvert enkelt tilfelle.
- I f.h.t. *egenskaper ved fornminnene* selv er det *ingen entydig tendens*. Lite synlige fornminner og fornminner under markoverflaten synes ikke å være mer påvirket enn markante og godt synlige fornminner.
- M.h.t. *fordeling i tid, rom og sfære* synes det å gå litt bedre for fornminner som ligger i byområder enn på landet. Det synes også å gagne litt hvis fornminnene ligger i områder med offentlig ferdsel framfor i mer privatiserte områder. Derimot har det ikke noe å si når reguleringen skjedde.
- Utfra vårt materiale ser det imidlertid isolert sett ikke ut som om *detaljerte reguleringsbestemmelser* hjelper spesielt mye (se dog forbehold under avsnittet om kvantitativ analyse).
- Det synes derimot som om det kan være en fordel å regulere *store områder* da de aller største spesialområder (over 20 mål) klarer seg litt bedre enn resten. Bak disse tallene kan det imidlertid skjule seg mange forskjellige sammenhenger.
- Uansett bestemmelser og størrelse virker det som om *oppfølging* (til nå mest i form av skilting) *hjelper*.
- En av de klareste sammenhenger er for øvrig at i 71,5% av tilfellene der man har akseptert *endring av et allerede regulert spesialområde* har dette ført til en uakseptabel påvirkning

av de aktuelle fornminner. Kulturminneforvaltningen må altså overveie konsekvensene nøye før man går med på endringer av eksisterende spesialområder.

7.3 Veien videre –Supplerende virkemidler

På grunn av materialets størrelse har den kvantitative analysen av årsaker til status i herværende arbeid sine begrensninger (se nedenfor). Det vil likevel, bl.a. med bakgrunn i at den kvalitative analysen støtter resultatene i den kvantitative delen, bli forsøkt å komme med *forslag til virkemidler* som kan bedre situasjonen:

7.3.1 Tidlig dialog i planleggingsfasen

I forhold til de fleste større utbygginger (industri, bolig, skole og hyttefelt) må man først og fremst via en tidlig dialog med kommune og utbygger prøve å sørge for at slike tiltak kort og godt legges i en viss avstand fra fornminner. Man kan prøve å komme inn allerede på kommuneplannivå eller - hvis slike utarbeides - på fylkesdelplannivå. Dette gjelder da primært kjente synlige fornminner, men også en vurdering av potensialet for fornminner under markoverflaten.

7.3.2 Formidling generelt

Er først slike tunge utbygginger plassert tett opptil fornminner viser det seg at det går galt. Det viser seg imidlertid også at formidling, når den foretas ganske storstilt hjelper (for eksempel Ullandhaug). Man kan derfor prøve med formidling via skilting (viser seg å hjelpe), men gjerne også gå nye veier. For eksempel kan man ta mer aktiv kontakt med velforeninger, boligbyggelag, den lokale turistforeningen, historielag osv.. Ekskursjoner, foredrag, skjøtselsarbeid etc. kan være virkemidler her.

Det er i den sammenheng viktig å sette de lokale fornminner inn i en større historisk sammenheng for å vise hvorfor vi vil ta vare på dem. Det må også vises at vi har et felles ansvar for å verne dem for ettertiden. Ofte er det en latent nysgjerrighet etter å få å vite hva som skjuler seg av historie der man bor. Når først man vet det vil flere passe på sporene etter fortiden.

7.3.3 Formidling mot utbygger

Man kan også allerede i utbyggingsfasen ta kontakt til utbygger å prøve å vise at fornminner kan være et aktiv og ikke bare en begrensning. Dette gjelder kanskje spesielt i f.h.t. fritidsbebyggelse, da den har rekreasjonsformål. På en av lokalitetene i herværende undersøkelse har imidlertid en industrieier (Hydro på Karmøy) selv tatt initiativet til å betale for restaurering av en bronsealderrøys innenfor sitt regulerte industriområde. Det skjedde fordi de vil bruke det i forbindelse med representasjonslokalene sine som er et vernet fyr som ligger nær ved røysa.

7.3.4 Formidling mot skoler

Spesielt i f.h.t. skoler kan man være aktiv med formidling hvis det er fornminner i nærheten av skolen. I Reform 97 framgår det at man skal forsøke å foreta en god del av undervisningen utenfor klasserommet. Hva er da mer nærliggende enn å bruke fornminner som ligger i nærheten av ens egen skole? Dette er et eksempel på vern via bruk. Skole, kommune, fylke og museum bør kunne gå sammen om å lage formidlingspakker som kan tilpasse undervisningen i tidlig historie til den lokale "fauna" av fornminner. "Den kulturelle skolesekken" kan kanskje være et velegnet redskap til dette?

Som en del av opplegget kunne man forestille seg ”adopsjon” av et lokalt fornminne i form av at skolen ved et bestemt klassesjette tar ansvar for vanlig skjøtsel av et fornminne i nærområdet. På den måten får barna et nært forhold til fornminnet og vet at det ligger arbeid bak å ha laget det og å vedlikeholde det. Kulturminneforvaltningens oppgave her vil være veiledning og oppfølging av skolen slik at skjøtelsen drives forsvarlig. Dette virkemiddel har vært prøvd i Vestfold. Erfaringene derfra bør avgjøre om man skal satse på det.

7.3.5 Egne tiltak i f.h.t. landbruket

I f.h.t. den faren for fornminner som landbruk og andre økonomiske interesser representerer er situasjonen en annen. En måte å generelt prøve å demme opp for ødeleggelse som følge av denne typen kan evt. være å innskjerpe overfor kulturminneforvaltningen at man skal bruke muligheten til å få videre grenser rundt fornminnene (Kml § 6 og § 19 – gjelder også de andre aktører). Tross slike tiltak vil denne typen ødeleggelse være vanskelige å forhindre da de er økonomisk eller praktisk motivert. Man må derfor også vurdere tiltak overfor selve aktørene såsom erstatning for tapt jord, mer straff ved lovbrudd evt. i form av inndragelse av Areal- og kulturlandskapstilleget, men også en massiv informasjonskampanje. Samarbeidet mellom Norges Bondelag, Riksantikvaren og Landbruksdepartementet om heftet "De eldste sporene i jordbrukslandskapet" er et godt eksempel på det siste.

7.3.6 Bedre samarbeid med friluftslivsinteressene

I f.h.t. den trusselen som tiltak i forbindelse med friluftsliv representerer har det regionale kulturminnevernet en gyllen anledning til å gjøre noe med det ved å bruke den fylkeskommunale idretts- og friluftslivskonsulent. Denne personen har ofte god kontakt til de i kommunene som planlegger turstier etc. En mer aktiv bruk av denne konsulenten til å få en god dialog med kommunene slik at de spør før de graver er en mulig vei å gå.

For øvrig kunne mye skade ha vært unngått hvis kommunene i tillegg hadde adgang til registrene over fornminner slik at de visste hvor det er fornminner (dette gjelder også i f.h.t. andre typer utbygging). Det krever selvfølgelig at disse registre er oppdaterte og korrekte. Det kan også anbefales at fylkeskommunene tar initiativ til å lage planer hvor man samkjører idretts-, friluftslivs-, natur- og kulturminneinteresser med det formål å lage godt tilrettelagte stier med mange opplevelser samlet. På den måten går man aktivt inn og ”selger” kulturminner som et pluss i f.h.t. friluftsliv. Dette er med på å skape forståelse og interesse for fornminnene lokalt. Samtidig kan man i en slik plan (som lages etter innspill fra kommuner og foreninger) skåne de fornminner som *ikke* tåler tilrettelegging i form av stier, benker og skilting og derav følgende slitasje.

7.3.7 Skape lokalt engasjement

En fellesnevner i alle de ovenfor nevnte tiltakene er å skape tilstrekkelig med rom rundt fornminnene via planleggingen (tidlig inn i planarbeidet, bruke §6 og §19 mer aktivt). En annen og minst like viktig fellesnevner er å skape et lokalt engasjement for å bevare kulturminnene (jfr. også NOU 2002:1, s. 47-53). Uten et lokalt engasjement vil fornminnene nok lide en dårlig skjebne uansett planlegging. Dette gjelder både i f.h.t. å forhindre slike ødeleggelse som er avslørt i herværende arbeid. Men det gjelder også i f.h.t. skjøtsel av fornminnene slik at de framstår med verdighet. Dette er et enormt arbeid.

7.3.8 Eierskapets betydning – Flere statlige oppkjøp?

Formidling og informasjon er et av de få virkemidlene som sett utfra vårt materiale nesten entydig synes å virke. De tre eksemplene som den kvalitative analysen ble avsluttet med viser

dette best, men samtidig må det anses som umulig å iverksette så omfattende formidling alle steder. Det er heller ikke nødvendig, mindre informasjonstiltak kan gjøre nytten på mange plasser. Men i likhet med problemet med skjøtsel er det sannsynligvis ikke mulig (og evt. ikke hensiktsmessig) å skille alle de fornminneområder som blir regulert til spesialområde.

På ett av de tre stedene som den kvalitative analysen ble avsluttet med nemlig Rehaugene har formidlingen vært i form av ett og nå senere fire skilt. Det som nok har vært vel så vesentlig for at Rehaugene har holdt seg i en ganske bra tilstand er imidlertid det store området rundt dem som er vernet. Ikke bare er det vernet, det er også kjøpt opp av Staten for å gjøre vernet effektivt. Eierskapet betyr da kanskje noe i dette tilfellet selvom det ikke i analysen som sådan gir noe stort utslag i f.h.t. grad av påvirkning.

For mange mindre spesialområder med fornminner gjelder det at eierskapet til dem (i likhet med små områder i boligfelt som er regulert til lek eller friområde) er noe uklart. En bonde kan f.eks. ha solgt unna jord til et utbyggingsfirma, men firmaet påtar seg kun ansvaret for byggetomtene. Dermed blir bonden sittende igjen med en masse små områder inne i boligfeltet som han ikke kan bruke til noe og ikke ønsker å legge noe stort arbeid i å vedlikeholde. Eierskapet til områdene er altså heller ikke uvesentlig i f.h.t. skjøtelsesproblematikken, spesielt ikke hvis man ønsker å initiere en modell med en skjøtelsesplan som en forutsetning for utbygging (se pkt. 7.4.3. nedenfor).

7.4 Nødvendige endringer for å få til de foreslåtte virkemidlene?

7.4.1 Interne omprioriteringer

Ifølge forskriftene til Lov om kulturminner påhviler det fylkeskommunen å ivareta skjøtsel og tilrettelegging av fornminner innenfor fylkets grenser. I det daglige virke må det nok innrømmes at all planbehandlingen stjeler tiden fra formidling og skjøtsel. Det er mildt sagt en stor utfordring å foreta en omprioritering. Mye (lovpålagt) planarbeid må droppes hvis man skal ta tak i alle de kjekke virkemidlene som er nevnt ovenfor. De fleste typer aktiv kundekontakt i f.h.t. foreninger og kommuner er meget tidkrevende og krever oppfølging. Man skaper forventninger som senere må honoreres. Som dette forprosjektet har vist *må* det imidlertid skje en vridning av vår aktivitet mot mer skjøtsel og formidling hvis den relativt store innsatsen vi gjør i planarbeidet overhodet skal bære frukt på sikt.

Uansett hvilke interne endringer man foretar blir vi neppe i stand til å drive tilstrekkelig god skjøtsel av alle våre fornminner (alt for mange). Men sannsynligvis dessverre ikke engang av det relativt begrensede antall vi har regulert til spesialområde bevaring. Dette er, selvom ikke alle spesialområder trenger skjøtsel og langt mindre skilt, et paradoks vi bør ha i bakhodet når vi ønsker å regulere områder til spesialområde. Det er ikke tilstrekkelig med en intern omprioritering. Hvis man ønsker gi fornminnene i spesialområde bevaring et reelt vern (ved å foreta seg de ting som er foreslått som supplerende virkemidler) må en viss tilførsel av ressurser øremerket for skjøtsel/formidling også til.

Det kan også vurderes andre måter hvorpå vi kan sikre oss at det vil bli drevet skjøtsel i de spesialområdene som trenger det (eksisterende som nye vi måtte opprette).

7.4.2 Annen ansvarsfordeling?

Det vurderes for tiden om man skal delegere en større del av ansvaret for kulturminneforvaltningen over til kommunene. Skjøtsel kunne være et godt felt å delegere til kommunene da de er til stede lokalt og har flere folk til å foreta skjøtsel enn fylkeskommunen. Dette kan gi gode resultater i form av velstelte fornminner relativt raskt og dermed være med til å styrke vernet. Imidlertid må nok *kunnskapen økes*, her kan *fylkeskommunen fungere som rådgiver*. Viljen er ofte til stede i parketatene, for eksempel har Stavanger kommunes Park- og idrettsetat tatt kontakt med Rogaland fylkeskommune om skjøtsel av ett utvalgt fornminne i hver bydel.

Problemet er imidlertid også *ressursene* i kommunen da det allerede er vanskelig for dem å holde friområder/parker tilstrekkelig ved like. Enkelte kommuner er faktisk i en så desperat økonomisk situasjon at de ser seg nødt for å innstille lovpålagt arbeid som for eksempel rullering av kommuneplanen! I en slik situasjon er det nok naivt å forestille seg vesentlig mer ansvar for kulturminnevernet lagt over på kommunene uten vesentlig tilførsel av øremerkede ressurser.

7.4.3 Endring av lovverket – Endret bruk av dagens lovverk?

I løpet av arbeidet med dette forprosjektet ble det også diskutert om det i lovverket er mulighet eller burde åpnes opp for mulighet for i forbindelse med reguleringsbestemmelser å pålegge utbygger, bruker eller kommune å drive skjøtsel av fornminnene i et utbyggingsområde. Dette for å forhindre at spesialområdene blir liggende som sterkt overgrodde arealer som ingen bryr seg om (på linje med trekantene i motorveisavkjøringer).

Én måte å praktisk gjennomføre en slik ordning på kan kanskje være under planbehandlingen å argumentere for at hvis ikke spesialområdet følges opp med skjøtsel vil det langsamt men sikkert likevel føre til at fornminnene ødelegges. Her må man bruke erfaringene vi har fått fra dette forprosjekt og et evt. større hovedprosjekt om hvordan det rent faktisk er gått med de allerede regulerte spesialområdene. Man kan da evt. bruke kml § 3 "indirekte" slik forstått at en manglende oppfølging vil fremkalle fare for mange av de typer ødeleggelse som nevnes i §3. Dermed kan man ikke gi tillatelse til tiltaket (har altså innsigelse til planen) uten at det foreligger en skjøtelsesplan for området.

Det kan være et virkemiddel man skal overveie, men det bør brukes med stor konduite. Det må ikke bli slik at kulturminneforvaltningen først (indirekte) pålegger kommunen å lage et spesialområde innenfor en reguleringsplan og deretter også pålegger dem (eller utbygger) å drive og betale for skjøtsel av det uten selv å ta en del av ansvaret. En slik type forvaltning vil sannsynligvis bli opplevd enda mer ovenfra og ned enn dagens. Dette vil neppe styrke det lokale engasjement for fornminners ve og vel.

Imidlertid er det slik at man i enkelte deler av Storbritannia (for eksempel kjenner vi dette fra Norwich) faktisk fastlegger klausuler for bruk av områder med høyt prioriterte synlige fornminner. Systemet er slik at for å få lov til å bygge ut innenfor slike områder må utbygger forplikte seg på at utbyggingen gir rom for:

- 1): "...beskyttelse og bevaring av restene in situ med tilstrekkelig offentlig adgang".
- 2): "...forslaget til utbygging skal inneholde midler/redskaper til (means to) å gjøre restene tilgjengelige for publikum, fysisk, visuelt og gjennom tilstrekkelig formidling (appropriate measures of interpretation)". (oversatte sitater fra "City of Norwich – Replacement Local Plan" – september 2002).

Her ligger altså som forutsetning at utbyggers planer gir rom ikke bare for vern men også formidling in situ (altså en form for skjøtsel). Hvis slike virkemidler ønskes tatt i bruk i Norge bør man se på erfaringene fra Norwich.

7.4.4 Statlig støtteordning for skjøtsel av fornminner i spesialområde bevaring

Man bør i tilknytning til et slikt virkemiddel – eller kanskje som et helt selvstendig virkemiddel – vurdere å lage en statlig støtteordning som kan utbetale midler til dekning av utgifter forbundet med skjøtsel av fornminner i spesialområde bevaring.

7.4.5 Verne færre objekter, men satse mer på dem?

Oppsummerer man de ovenfor nevnte overveielser peker det på at vi kanskje i enda høyere grad enn i dag blir nødt til å foreta et utvalg blant alle våre fornminner, som vi så verner. Som dette forprosjekt viser klarer vi nemlig i dag ikke i tilstrekkelig grad å følge opp på det som faktisk er regulert til spesialområde. Når vi ikke klarer å følge opp vernet blir fornminnene skadet eller ligger som overgrodde restarealer. Det setter faktisk vernet i vanry.

Hvis vi verner et mindre utvalg enn i dag medfører det selvfølgelig at vi må la en del andre fornminner gå (gi dispensasjon fra det automatiske vern jfr. Kml § 8 – med eller uten utgravning), kanskje flere enn i dag. Dette er umiddelbart ikke helt i tråd med Nasjonale resultatmål for Miljøverndepartementet innenfor området Kulturminner og kulturmiljøer. Disse målene fastslår at det årlige tapet av kulturminner og kulturmiljøer innen år 2008 ikke skal overstige 0,5% (mot ca. 1% i dag).

Imidlertid er det vanskelig å argumentere for at alle kulturminner er like verneverdige (jfr. NOU 2002:1, s. 38). For eksempel har Oseberghaugen en hel annen status (se bl.a. kriteriet om symbolverdi nedenfor) enn en steinalderboplass under markoverflaten. Boplassen *kan* også ha en stor verneverdi men da oftest i form av kunnskapsverdi. Da er det andre sider ved plassens karakter som avgjør om den kan fjernes eller fortsatt bør vernes (se kriterium om representativitet nedenfor). Hvis den ikke skjønnes å ha stor kunnskapsverdi og dermed vurderes å kunne fjernes teller den med i statistikken med like stor vekt som Oseberghaugen ville ha gjort ved fjerning. Dette er kanskje ikke helt rimelig. Kanskje vi bør se på *hva* vi lar forsvinne i tillegg til hvor mange prosent de utgjør. Prosentdelen kan kanskje være høyere enn 0,5% innenfor noen grupper kulturminner men langt mindre innenfor andre.

7.4.6 Hvordan velge blant kulturminnene – bedre oversikt via dypere syntese av registrene

Før man foretar et utvalg som man verner, og dermed åpner opp for fjerning av andre fornminner, må man imidlertid få en helt annen *oversikt* over de fornminner vi har. I dag har vi i registrene langt på vei oversikt over hvor mange fornminner vi har og hvor de ligger (selvom slike registre aldri blir fullstendige, nye fornminner dukker stadig opp). Imidlertid er det ikke foretatt en gjennomgang av registrene - og den beskrivelsen av fornminnene de inneholder - for å få en oversikt over fordelingen av fornminner på typer, tidsperiode, bevaringsgrad (tilstand) etc.. Vi har altså et register men mangler en gjennomgripende syntese av det.

En slik gjennomgang er nødvendig for å få en oversikt over hvilke fornminner som er typiske for et område men sjeldne i et annet (representativitet), hvilke fornminner det er svært få av i et område ("rødlistart" – representativitet), hvilke fornminner har en helt spesiell historie knyttet til seg som lar seg godt formidle (identitet/symbol), hvilke fornminner som ligger spesielt karakteristisk til i landskapet og dermed kan bidra til å formidle sammenhengen mellom landskap og menneskets bruk av det (sammenheng/miljø), hvilke fornminner som er spesielt velbevarte og "vakre" eksempler ("arkitektonisk/kunstnerisk" kvalitet), hvilke fornminner som tross et uanselig ytre inneholder unik informasjon (for eksempel små rydningsrøysere fra det tidligste landbruket i landet – igjen representativitet) etc. etc. Listen over kriterier kunne sikkert forlenges (jfr. Riksantikvarens hefte "Alle tiders kulturminner").

Poenget er at vi må ha en slik oversikt til bruk for en klarere dispensasjonspolitik. Med en slik oversikt kan vi argumentere (godt) for vernet og velge ut de beste/mest nødvendige eksemplene og dermed kan vi med en større trygghet kan la noe annet gå tapt. Det må sies at det er et vanskelig – nesten umulig - valg da vi uansett hvilke kriterier vi bruker ikke kan forutsi hvilke fornminner vi evt. i framtiden "mangler" for å kunne forske på bestemte forhold i forhistorien. Imidlertid er det et nødvendig valg. Kulturminneforvaltningen klarer ikke selv å følge opp alt vi verner i dag og vi kan ikke forvente at andre vil/skal gjøre det uten at vi argumenterer godt for hvorfor. Er valget godt fundert kan det til gjengjeld skape større respekt for kulturminnevern og dermed sannsynligvis et større engasjement for oppfølgingen av vernet når det blir brukt.

Slik vil man også bedre følge opp målene innenfor kulturminneforvaltningen jfr. også "Alle tiders kulturminner", s. 1: "Et *representativt* (vår kursivering) utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på i et langsiktig perspektiv som kunnskapsressurser og som grunnlag for opplevelse".

7.5 Behovet for et mer landsdekkende hovedprosjekt

I f.h.t. å systematisk registrere status for fornminnene i spesialområder er det ingen tvil om at man utfra herværende materiale kan se at det i seg selv ikke er nok å regulere et område til spesialområde. Materialet på 72 lokaliteter er ikke i seg selv spesielt stort, men kommunene de ligger i er utvalgt med henblikk på at de skal være representative for fylket. Dessuten er så mye som nesten 60% av lokalitetene uakseptabelt påvirket. Skal man kunne si at det hjelper i seg selv å regulere til spesialområde kan et så høyt tall ikke aksepteres. Til denne bruken må det kunne sies at materialet i dette forprosjektet er stort nok til å slå fast at regulering i seg selv ikke er nok. Slik sett har forprosjektet besvart vårt hovedspørsmål.

Vi har også fått *antydnet* noen sammenhenger som kan forklare *hvorfor* situasjonen er slik. I f.h.t. analysen av sammenhenger må resultatene imidlertid tas med et vesentlig forbehold. Det må understrekes at materialet absolutt sett egentlig er for lite til at de nevnte sammenhengene kan sies å være statistisk belagt. Derfor er det her i konklusjonen under avsnittet om årsaker brukt uttrykk som "det synes som om" i stedet for "materialet viser at".

Dette er én viktig grunn til at man bør overveie å lage et hovedprosjekt som dekker et større område av Norge. Med et større materiale vil man få tilstrekkelig statistisk grunnlag til at det materialet viser om årsakene til status blir mer holdbart. Det skal ikke mange endringer i grunnlagsmaterialet til før enkelte av analysene som er foretatt i dette arbeidet vil gi annerledes resultater.

For eksempel er det slik at hvis én lokalitet i Stavanger var blitt vurdert til å tilhøre gruppen av "Noe påvirkede" lokaliteter i stedet for gruppen av "Lite påvirkede" lokaliteter ville man i Stavanger ha hatt 60% lokaliteter som er "Uakseptabelt påvirket" i stedet for nå 53,5%. Dette ville i vesentlig grad ha påvirket bildet av om fornminner har det bedre i spesialområder i byen enn på landet.

Det betyr ikke at spørsmålene som er stilt til materialet i herværende forprosjekt er irrelevante. For det første synes det faktisk å være noen tendenser. For det andre bekreftes dette av at den kvalitative analysen viser noen tema som går igjen i materialet, og som man bør ha klart for seg i forbindelse med planarbeidet og oppfølgingen av det.

Imidlertid må man foreta en analyse på et mye større materiale for å få et holdbart kvantitativt materiale som kan be- eller avkrefte de sammenhenger som *antydtes* i vårt materiale (datainnsamling og analyse kan –ut fra erfaringene fra herværende forprosjekt - raffineres noe på noen punkter). Et større materiale vil eventuelt også avdekke andre sammenhenger som ikke er tydelige utfra vårt begrensede utvalg.

En passende størrelse på en større undersøkelse kunne være alle kommuner i tre fylker fordelt geografisk i Norge. Slik får man dekket en sjettedel av landets kommuner (stort nok til å ha utsagnsverdi også om sammenhenger generelt) og man unngår faren for at funnene kan være betinget av spesielle forhold i én landsdel. Det siste gjelder også i f.h.t. status ikke bare i f.h.t. analyse av hvorfor status er som den er. Man kunne også forestille seg et representativt utvalg av kommuner (som i herværende forprosjekt) i 10-12 av landets fylker. Dette vil gi en enda bedre fordeling over hele landet. En større undersøkelse vil uansett valg av modell være tidkrevende og må ha karakter av et betydelig større hovedprosjekt enn herværende forprosjekt.

Et hovedprosjekt som både viser status og gir *bedre funderte svar* på sammenhengen bak *hvorfor* det står slik til, vil også gi oss et *bedre grunnlag for å diskutere nye virkemidler* for å bedre situasjonen (lovendringer, flytting av ressurser, myndighet og kompetanse etc.). Materialet i herværende forprosjekt kan, tross de mange interessante oppdagelser, raskt bli for spinkelt som grunnlag for en slik diskusjon.

Det er også en annen god grunn til å gjennomføre et hovedprosjekt. Det er at med systematisk registrerte fakta av en tilnærmet landsdekkende størrelsesorden får kulturminneforvaltningen *også* konkret og holdbar argumentasjon for vernetiltak med tilhørende oppfølging i konkrete saker allerede nå. Dette kan for eksempel gjelde i f.h.t. å skulle argumentere for utvidete grenser for et spesialområde eller å si nei til en dispensasjon/reguleringsendring.

Det er langt mer effektivt å kunne vise til systematisk registrerte sammenhenger i et stort materiale enn å måtte bruke vendinger som "vi ser andre steder at" eller "vår erfaring viser at". Våre "motparter" i diskusjonene om konkret arealbruk viser jo ofte til slike harde fakta når de skal argumentere for nødvendigheten av å *fjerne* kulturminner for å gi plass for andre interesser.

På bakgrunn av de nevnte gevinstene kan det derfor klart anbefales å gjennomføre et større prosjekt etter linjene i herværende forprosjekt men evt. med en viss justering/detaljering av datainnsamlingen og analysen.

Herværende forprosjekt har for øvrig kun dreiet seg om fornminner. Man bør også overveie om det ikke er bruk for et tilsvarende prosjekt i f.h.t. nyere tids kulturminner. Da må sannsynligvis en god del av datainnsamling og analyse legges annerledes opp da man her etter alt å dømme står overfor problemstillinger som er noe annerledes i sin karakter. Et forprosjekt som det herværende i f.h.t. nyere tids kulturminner vil kunne hjelpe til å avklare hvordan man skal legge opp et evt. hovedprosjekt som også inkluderer denne gruppen kulturminner.

LISTE OVER VEDLEGG

- Vedlegg nr. 1:** Skjema til bruk for registrering i arkiv.
- Vedlegg nr. 2:** Grunnskjema med oppføring av registrerte data i Excel. (Ligger til grunn for alle tabeller og diagrammer)
- Vedlegg nr. 3:** Tabell: Lokalitetene fordelt etter type og grad av påvirkning – prosentvis og absolutt fordeling (ligger til grunn for diagram nr. 1 til 7).
- Vedlegg nr. 4:** Tabell: Lokalitetenes synlighet satt i f.h.t. grad av påvirkning - prosentvis og absolutt fordeling (ligger til grunn for diagram 8 og 9)
- Vedlegg nr. 5:** Tabell: Lokalitetenes tilhørighet til type kommune i f.h.t. grad av påvirkning – prosentvis og absolutt fordeling (ligger til grunn for diagram 10 og 11).
- Vedlegg nr. 6:** Tabell: Lokalitetenes reguleringstidspunkt (før eller etter 1990) i f.h.t. grad av påvirkning – prosentvis og absolutt fordeling (ligger til grunn for diagram 12 og 14).
- Vedlegg nr. 7:** Tabell: Lokalitetenes reguleringstidspunkt (fordelt på tiår) i f.h.t. grad av påvirkning – prosentvis og absolutt fordeling (ligger til grunn for diagram 13 og 15).
- Vedlegg nr. 8:** Tabell: Lokalitetenes eierforhold i f.h.t. grad av påvirkning – prosentvis og absolutt fordeling (ligger til grunn for diagram 16 og 17).
- Vedlegg nr. 9:** Tabell: Grad av offentlig tilgang til lokalitetene i f.h.t. grad av påvirkning – prosentvis og absolutt fordeling (ligger til grunn for diagram 18 og 19).
- Vedlegg nr. 10:** Tabell: Reguleringsendring/dispensasjon i forbindelse med lokalitetene sett i f.h.t. grad av påvirkning – prosentvis og absolutt fordeling (ligger til grunn for diagram 20).
- Vedlegg nr. 11:** Tabell: Reguleringsendring/dispensasjon i forbindelse med lokalitetene sett i f.h.t. grad av skade – prosentvis og absolutt fordeling (ligger til grunn for diagram 21).
- Vedlegg nr. 12:** Tabell: Detaljering av reguleringsbestemmelser for lokalitetene sett i f.h.t. grad av påvirkning – prosentvis og absolutt fordeling (ligger til grunn for diagram 22 og 23).
- Vedlegg nr. 13:** Tabell: Skilting av lokalitetene sett i f.h.t. grad av påvirkning – prosentvis og absolutt fordeling (ligger til grunn for diagram 24 og 25).
- Vedlegg nr. 14:** Tabell: Størrelse på lokalitetene sett i f.h.t. grad av påvirkning – prosentvis og absolutt fordeling (ligger til grunn for diagram 26).
- Vedlegg nr. 15:** Tabell: Størrelse på lokalitetene (større enn/mindre enn) sett i f.h.t. grad av påvirkning – prosentvis og absolutt fordeling (ligger til grunn for diagram 27).

- Vedlegg nr. 16:** Tabell. Type skadevolders andel av de forskjellige grader av påvirkning på lokalitetene – prosentvise og absolutte tall (ligger til grunn for diagram 28 og 29)
- Vedlegg nr. 17:** Tabell. Type skadevolders andel av de forskjellige typer påvirkning på lokalitetene – prosentvise og absolutte tall (ligger til grunn for diagram 30)
- Vedlegg nr. 18:** Registreringsskjema over fornminner i spesialområder i STAVANGER kommune.
- Vedlegg nr. 19:** Registreringsskjema over fornminner i spesialområder i KLEPP kommune.
- Vedlegg nr. 20:** Registreringsskjema over fornminner i spesialområder i TIME kommune.
- Vedlegg nr. 21:** Registreringsskjema over fornminner i spesialområder i STRAND kommune.
- Vedlegg nr. 22:** Registreringsskjema over fornminner i spesialområder i HJELMELAND kommune.
- Vedlegg nr. 23:** Registreringsskjema over fornminner i spesialområder i LUND kommune.
- Vedlegg nr. 24:** Registreringsskjema over fornminner i spesialområder i KARMØY kommune.
- Vedlegg nr. 25:** Anvendt litteratur.

VEDLEGG NR. 2:

LOKALITET/PLAN	REGULERING FJERNE T	DELVIS FJ./STERKT SKADET	NOE SKADET	LETT SKADET	MYE SLIT.	NOE SLIT.	L SI
Husabø	Spesialområde		x				
Lunde	Spesialområde						
Østre Kampen	Spesialområde		x				
Tastaveden	Friluftsområde						
Tasta 29/10	Spesialområde		x				
Kvernevik 41/7	Friluftsområde						
Malthaug gnr. 40	Friluftsområde	x					
Godeset v. Skolen	Friluftsområde		x				
Godeset, røyser	Friluftsområde						
Knudamyrå	Friluftsområde						
Gauselskogen	Friluftsområde						
Gausel Øst	Friluftsområde						
Limahaugen	Friluftsområde						
Storhaugmarka	Spesialområde						
Vassøy	Spesialområde						
Øksnevad	Tatt ut av plan						
Orstadbakken-Ormadalen	Spesialområde						
Orstad Aust	Spesialområde	x					
Kvednadalen	Tatt ut av plan						
Klepp Stasjon, nr. 7	Spesialområde						
Tu-Frøylandsvatnet	Spesialområde	x					
Tuhaugen	Spesialområde						
Kleppevarden	Spesialområde						
Kleppelunden	Spesialområde						
Sele	Spesialområde						
Brynelunden	Spesialområder						
Kvåle	Friluftsområde						
Håbakken vest	Spesialområde med lekeområde inntil						
Store Nubben	Spesialområde	x					
Hauabakken-Riset	Spesialområde						
Søra Kalberg	Spesialområde						
Prestegarden 25/1	Spesialområde	x					
Skåreneset	Spesialområde/friluftsområde						
Vervik 9/6	Spesialområde						
Lynghaug-Bjørheim	Spesialområde	x					
Tau 16/4	Spesialområde						
Tau Skole	Spesialområde						
Eirikstranda-Båthavna	Spesialområde	x					
			x (1 friområde)				x (1)

Fururingen II	Spesialområde			
Strand Kirke	Kirkegard			
Håbakk Sør	Spesialområde	x		x
Grønvoll på Barka	Boligområde med spesielle merknader om AFK			
Barka Strandsone	Spesialområde			
Nedre Fjelde				
Jonsokberget	Offentlig formål med egne merknader om AFK			
Tungland	Spesialområde bevaring			
Preikestolen Camp.	Spesialområde bevaring			
Førland-Brautene	Spesialområde	x		
Kvalvåg 61/5,10	Spesialområde			
Idse gnr. 63	Spesialområde			
Mælsøyrane	Spesialområde	x		
Kirkhus-Bøen	Spesialområde			
Høyland Gard	Spesialområde			
Eikjehaugen	Spesialområde	x		
Fister kirke	Spesialområde			
Mosnes	Spesialområde			
Nordskår	Spesialområde	x		
Viganeset	Industri men AFK markert - krav om utgraving	x		
Kobbasteinen	Spesialområde	x		
Breidablikk	Frilandsområde			
Jøsneset	Spesialområde			
Vikholmen, Skudenes	Spesialområde			
Hålandshøgda	Landbruksområde			
Indre Vikevågen	Spesialområde			
Meistokke				
Midtstokke, Sør				
Vorre-Austvik				
Hydro				
Husøy-Stutøy				
VeldeNØ				
Avaldsnes 86/7				
Avaldsnes 86/1				
Rehaugene, Karmøy	spesialområde			
Storesund - felt	Frilandsområde			
Storesund, enkeltrøys	Spesialområde			
Skuggaberget	Spesialområde			

x-ett element

x

x

Excel-skjema – se egen vedlagt fil for hele skjemaet.

VEDELEGG NR. 3

TILSTAND FOR FORNMINNER FORDELT ETTER TYPE REGULERING

Tilstand	Spesialområde Totalt 52	Armen regulering Totalt 18	Tatt ut av plan Totalt 2	Totalt un- dersøkt 72
Fjernet	0	0	0	0
Delvis fjernet / sterkt skadet	11 (21 %)	2 (11 %)	0	13 (18%)
Noe skadet	5 (9,5 %)	4 (22 %)	0	9 (12,5 %)
Litt skadet	5 (9,5 %)	0	0	5 (7 %)
I alt med skade	21 (40 %)	6 (33 %)	0	27 (37,5 %)
Mye slitasje	1 (2 %)	1 (5,5 %)	0	2 (3 %)
Noe slitasje	4 (7,5 %)	1 (5,5 %)	0	5 (7 %)
Litt slitasje	8 (15,5 %)	1 (5,5 %)	0	9 (12,5 %)
I alt med slitasje	13 (25%)	3 (16,5 %)	0	16 (22,5%)
Mye tilgrodd	11 (21 %)	3 (16,5 %)	0	14 (19,5%)
Litt tilgrodd	6 (11,5%)	4 (22 %)	1 (50 %)	11 (15%)
Delvis tilgrodd *	5 (9,5 %)	1 (5,5 %)	0	6 (8,5%)
I alt med tilgroing	22 (42 %)	8 (44 %)	1 (50 %)	31 (43 %)
Mye tildekket	6 (11,5 %)	1 (5,5 %)	0	7 (10 %)
Lite tildekket	10 (19 %)	3 (16,5 %)	0	13 (18 %)
Delvis tildekket*	7 (13,5 %)	1 (5,5 %)	0	8 (11 %)
I alt med tildekkning	23 (44 %)	5 (27,5 %)	0	28 (39 %)
Sterkt skjemme	10 (19 %)	4 (22 %)	0	14 (19,5%)
Noe skjemme	11 (21 %)	2 (11 %)	0	13 (18 %)
Litt skjemme	10 (19 %)	3 (16,5 %)	0	13 (18 %)
I alt med skjemme	31 (59 %)	9 (50 %)	0	40 (55,5 %)
Urørt (inkl. tilgrodd)	12 (23 %)	5 (27,5 %)	2 (100%)	19 (26%)
Kun lite slitasje, tildekking eller skjemme (ikke skade)	9 (17,5 %)	3 (16,5 %)	0	12 (17 %)
I alt Akseptabelt påvirket	21 (40,5%)	8 (44%)	2 (100%)	31 (43%)
Noe påvirket	13 (25%)	5 (27,5 %)	0	18 (25 %)
Delvis fjernet-nye skadet / mye slitasje / sterkt skjemmet / mye tildekket	18 (34,5%)	5 (27,5 %)	0	23 (32 %)
I alt Utilbørlig påvirket	31 (59,5%)	10 (55%)	0	41 (57%)

* Denne kategori gjelder for større felter, hvor deler av feltet eller enkeltelementer av det kan ha skaden/slitasjen /etc. mens resten er OK.

VEDLEGG NR. 4

GRAD AV SYNLIGHET/FORSTÅELIGHET AV AFK I F.H.T. GRAD AV PÅVIRKNING

	Synlig og tydelig	Synlig men "anonym"	Under bakkenivå	Totalt**
Meget påvirket	8 (29,5%)	9 (30%)	6 (31,5%)	23 (30%)
Noe påvirket*	8 (29,5%)	8 (27%)	3 (16%)	19 (25%)
Lite påvirket	7 (26%)	3 (10%)	3 (16%)	13 (17%)
Urørt	4 (15%)	10 (33%)	7 (36,5%)	21 (28%)
Totalt	27 (100%)	30 (100%)	19 (100%)	76 (100%)

*: Lett skade eller "noe" på alle andre typer påvirkning

** : Enkelte objekter består av både synlige og ikke-synlige AFK og disse vil da iblant også opptre i flere av rubrikkene for påvirkningsgrad. Derfor litt andre tall enn i skjema for den generelle tilstand

VEDLEGG NR. 5

FORDELING PÅ KOMMUNE I F.H.T. GRAD AV PÅVIRKNING

Kommune	Type kommune	Mye påvirket	Noe påvirket	Litt påvirket	Urørt	Totalt
Stavanger	By	3 (20%)	5 (33%)	2 (14%)	5 (33%)	15 (100%)
Klepp, Time og Karmøy	Tettsteds m. press	9 (32%)	5 (18%)	5 (18%)	9 (32%)	28 (100%)
Strand	Tettsteds	5 (29,5%)	6 (35%)	2 (12%)	4 (23,5%)	17 (100%)
Hjelmeland og Lund*	Land	6 (50%)	2 (16,5%)	3 (25%)	1 (8,5%)	12 (100%)
Totalt		23	18	12	19	72 (100%)
Klepp og Time*	Tettsteds m. press	6 (40%)	2 (13,5%)	2 (13,5%)	5 (44%)	15 (100%)
Karmøy	Tettsteds m. press	3 (23%)	3 (23%)	3 (23%)	4 (31%)	13 (100%)

* Disse kommunene er slått sammen dels fordi de ligner hverandre i type og fordi Lund bare har ett objekt og Klepp og Time bare har hhv. 9 og 6 objekter.

VEDLEGG NR. 6

REGULERINGSTIDSPUNKT I F.H.T. GRAD AV PÅVIRKNING

Regulerings- tidspunkt	Mye påvirket	Noe påvirket	Litt påvirket	Urørt	Totalt
Før 1990	10 (38,5%)	7 (27%)	3 (11,5%)	6 (23%)	26 (100%)
Etter 1990	13 (28%)	11 (24%)	9 (20%)	13 (28%)	46 (100%)
Totalt	23	18	12	19	72

VEDLEGG NR. 7

REGULERINGSTIDSPUNKT I F.H.T. GRAD AV PÅVIRKNING

Regulerings- tidspunkt	Mye påvirket	Noe påvirket	Litt påvirket	Urørt	Totalt
Før 1980	4 (33%)	3 (25%)	2 (17%)	3 (25%)	12 (100%)
1980-1989	6 (43%)	4 (29%)	1 (7%)	3 (21%)	14 (100%)
1990-1999	11 (42%)	6 (23%)	3 (12%)	6 (23%)	26 (100%)
2000-2002	2 (10%)	5 (25%)	6 (30%)	7 (35%)	20 (100%)
Totalt	23	18	12	19	72

VEDLEGG NR. 8**FORHOLDET MELLOM EIERFORHOLD OG PÅVIRKNINGSGRAD**

Eierforhold	Mye påvirket	Noe påvirket	Litt påvirket	Urørt*	Totalt*
Privat	18 (33%)	12 (22%)	8 (15%)	16 (30%)	54 (100%)
Offentlig	5 (25%)	6 (30%)	4 (20%)	5 (25%)	20 (100%)
Totalt	23 (31%)	18 (24,5%)	12 (16%)	21 (28,5%)	74 (100%)

* Noen områder er delvist privateid og delvist offentlige. Dette gir utsving i f.h.t. tabellen for generell tilstand.

VEDLEGG NR. 9**OFFENTLIG BRUK ELLER PRIVATISERT OMRÅDE I F.H.T. PÅVIRKNINGSGRAD**

	Mye påvirket	Noe påvirket	Litt påvirket	Urørt	Totalt
Privatisert område	17 (45%)	6 (16%)	5 (13%)	10 (26%)	38 (100%)
Offentlig bruk eller ferdsel	6 (18%)	12 (35%)	7 (20,5%)	9 (26,5%)	34 (100%)
Totalt	23 (32%)	18 (25%)	12 (17%)	19 (26%)	72 (100%)

VEDLEGG NR. 10**DISPENSASJONER/REGULERINGSENDRINGER I F.H.T. PÅVIRKNINGSGRAD**

	Mye påvirkning	Noe påvirkning	Litt Påvirkning	Ingen/positiv påvirkning	Totalt
Dispensasjon/ Regulerings- endring	4 (28,5%)	6 (43%)	1 (7%)	3 (21,5%)	14 (100%)

VEDLEGG NR. 11**DISPENSASJONER/REGULERINGSENDRINGER I F.H.T. GRAD AV SKADE**

	Mye skade	Noe skade	Litt skade	Ingen skade	Totalt
Dispensasjon/ Regulerings- endring	2 (14,5%)	2 (14,5%)	1 (7%)	9 (64%)	14 (100%)

VEDLEGG NR. 12**DETALJERTE REGULERINGSBESTEMMELSER I F.H.T. GRAD AV PÅVIRKNING**

Reguleringsbe- stemmelser	Mye påvirket	Noe påvirket	Lett påvirket	Urørt	Totalt
Detaljerte	6 (43%)	2 (14%)	4 (29%)	2 (14%)	14 (100%)
Udetaljerte	17 (29%)	16 (28%)	8 (14%)	17 (29%)	58 (100%)
Totalt	23	18	12	19	72 (100%)

VEDLEGG NR. 13

SKILTING I F.H.T. GRAD AV PÅVIRKNING

Skilting	Mye påvirket	Noe påvirket*	Lite påvirket**	Urørt	Totalt
Ja	2 (15%)	5 (38,5%)	5 (38,5%)	1 (8%)	13 (100%)
Nei	21 (35,5%)	13 (22%)	7 (12%)	18 (30,5%)	59 (100%)
Totalt	23 (32%)	18 (25%)	12 (17%)	19 (26%)	72 (100%)

* : Lett eller noe skadet og karakteren noe på alle andre kategorier.

** : NB: Ingen skader ellers karakteren lett på alle andre kategorier.

VEDLEGG NR. 14

STØRRELSE PÅ OMRÅDE I F.H.T. PÅVIRKNINGSGRAD

Størrelse	Mye påvirket	Noe påvirket	Lite påvirket	Urørt	I alt
Over 20 mål	4 (31%)	1 (7,5%)	5 (38,5%)	3 (23%)	13 (100%)
10-19,9 mål	3 (43%)	2 (29%)	1 (14%)	1 (14%)	7 (100%)
5 - 9,9 mål	2 (50%)	2 (50%)	0	0	4 (100%)
1 - 4,9 mål	9 (29%)	8 (26%)	4 (13%)	10 (32%)	31 (100%)
Under 1 mål	5 (29,5%)	5 (29,5%)	2 (11,5%)	5 (29,5%)	17 (100%)
I alt	23	18	12	19	72

VEDLEGG NR. 15

STØRRELSE PÅ OMRÅDE I F.H.T. UTILBØRLIG/AKSEPTABEL PÅVIRKNING, STØRRE ENN/MINDRE ENN

Størrelse	Utilbørlig påvirket	Akseptabelt påvirket
20 mål og over	38,5%	61,5%
Under 20 mål	61%	39%
-	-	-
10 mål og over	50%	50%
Under 10 mål	59,5%	40,5%
-	-	-
5 mål og over	58,5%	41,5%
Under 5 mål	56%	44%
-	-	-
1 mål og over	56,5%	43,5%
Under 1 mål	59%	41%

VEDLEGG NR. 16

TYPE SKADEVOLDERS ANDEL I DE FORSKJELLIGE GRADER AV PÅVIRKNING SETT I F.H.T. TOTAL MULIGHET TIL Å PÅVIRKE

	Mye påvirket	Noe påvirket*	Lite påvirket	Urørt*	Totalt**
Landbruk	2 (8%)	4 (19%)	4 (27,5%)	7 (13%)	17 (15%)
Hytte(felt)	4 (17%)	0	1 (6,5%)	2 (4%)	7 (6%)
Boligbygging/ aktivitet ved boligfelt	10 (42%)	7 (33%)	5 (33,5%)	18 (34%)	40 (35,5%)
Industri	2 (8%)	1 (5%)	1 (6,5%)	1 (2%)	5 (4,5%)
Skole, idrett	2 (8%)	0	1 (6,5%)	1 (2%)	4 (3,5%)
Friluftsliv	4 (17%)	5 (24%)	1 (6,5%)	12 (22,5%)	22 (19,5%)
Tilrettelegging, turisme	0	1 (5%)	1 (6,5%)	11*** (20,5%)	13 (11,5%)
Annet	0	3 (14%)	1 (6,5%)	1 (2%)	5 (4,5%)
Totalt***	24 (100%)	21 (100%)	15 (100%)	53(100%)	113 (100%)

* : Objektet er registrert urørt tross naboskap til denne typen regulering/påvirkningskraft. Det kan imidlertid være påvirket av en annen "aktør". Dette gir høyere tall i dette skjema enn i skjemaet for den generelle tilstanden.

** : Enkelte objekter er påvirket av mer enn en type aktivitet. Dette gir avvik i tallene fra tabellen for den generelle tilstanden. Eks.: Mælsøyraane teller to ganger i kolonnen "Lite påv." i denne tabellen (1): Litt slitasje fra Landbruk og 2) Litt skjemme fra Industri). I tabellen for status over den generelle tilstanden for forminner teller Mælsøyraane som den skal kun én gang - da i raden "Lite påvirket"

*** : De objektene som er skiltet/tilrettelagt men ikke skadet av turisme eller den fysiske tilrettelegging.

Prosentutregningen viser om en aktør er overrepresentert innenfor en påvirkningsgrad i f.h.t. sin totale representasjon. Den totale representasjon viser i hvor mange tilfeller en type aktør faktisk har vært i en posisjon til å påvirke (eller ikke påvirke) forminner. Vi har altså innenfor våre 72 undersøkte planområder 113 tilfeller hvor en aktør har hatt muligheten for å bli skadevolder. Ganske enkelt fordi den var nabo til forminner.

VEDLEGG NR. 17

”TYPE SKADEVOLDERS ANDEL I DE FORSKJELLEGE TYPER PÅVIRKNING SETT I F.H.T. TOTAL MULIGHET TIL Å PÅVIRKE”

	Skade, Fjerning	Slitasje*	Skjemme*	Tildekking	Urørt**	Totalt 1***	Total 2****
Landbruk	4 (15%)	7 (41%)	4 (9,5%)	6 (21,5%)	7 (13%)	28 (17%)	17 (15%)
Hytte	2 (7,5%)		3 (7,5%)	3 (11%)	2 (4%)	10 (4%)	7 (6%)
Boligbygging, og Aktivitet i boligfelt	10 (37%)	6 (35%)	19 (46,5%)	14 (50%)	18 (34%)	67 (40%)	40 (35,5%)
Industri	2 (7,5%)		5 (12%)	2 (7%)	1 (2%)	10 (6%)	5 (4,5%)
Skole, idrett	2 (7,5%)	2 (12%)	3 (7,5%)	1 (3,5%)	1 (2%)	9 (5,5%)	4 (3,5%)
Friluftsliv	6 (22%)	1 (6%)	3 (7,5%)	1 (3,5%)	12 (22,5%)	23 (14%)	22 (19,5%)
Tilretteleg- ging, Turisme	1 (3,5%)	1 (6%)			11 (20,5%)	13 (8%)	13 (11,5%)
Annet			4 (9,5%)	1 (3,5%)	1 (2%)	6 (3,5%)	5 (4,5%)
Total***	27 (100%)	17 (100%)	41 (100%)	28 (100%)	53 (100%)	166 (100%)	113 (100%)

* : Ett objekt kan være påvirket av mer enn én aktivitet på samme tid – derfor avvik i totaltall i f.h.t. tabell for generell tilstand.

** : Ett objekt kan være ”urørt” ev én type aktivitet samtidig som den likevel er påvirket av en annen aktivitet. Dette kan derfor gi høyere tall enn ”urørt”-gruppen i skjema over generell tilstand.

*** : Tallene her blir større enn i tabellen for skadevolder – påvirkingsgrad, da ett objekt bare er enten urørt, lite, noe eller mye påvirket av én type aktør, mens det samme objekt kan være utsatt for mange typer påvirkning fra samme type aktør samtidig. Eksempelvis er objektet ved Godeset skole både skadet, skjemet og slitt av nærheten til skolen.

**** : Tallene for total antall fra tabellen over ”Type skadevolders andel i de forskjellige grader av påvirkning sett i f.h.t. total mulighet til å påvirke” er ført inn her fordi det egentlig er dem som viser i hvor mange tilfeller en aktør kan påvirke forminner. De er derfor mest relevant å sammenligne med for å se om en aktør er overrepresentert i en kategori av påvirkning.

VEDLEGG NR. 18

SPESIALOMRÅDE FORMÅL BEVARING MED FORNNINNER I STAVANGER KOMMUNE

Navn på planen og dato for egenrevisning	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetsomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Del av grunnstrukturen, Husabø Gnr. 6 div. bnr. 20.09.1999	Bosettingsspor under flat mark, en bautastein og en gravhaug	168 mål	Diverse private	For sporene under markoverflaten særdeles god. Tillegges et spesielt stort vitenskapelig potensiale (spesielt tykt kulturlag, dyrkningsspor og spor etter gjerder). Bautastein: OK Gravhaug: Mangler beskrivelse (spør Olle)	Boliger (eksisterende) for planen, er egentlig kombinasjonsformål med formål bevaring) Friområde i kombinasjon bevaring. Landbruksområder rundt	<p>§2.1 Område med forminner som er synlig i terrenget skal bevares i sin opprinnelige sammenheng. Område med forminner som ikke er synlig i terrenget skal ikke utsettes for gravearbeid uten at tillatelse er innhentet fra vedkommende myndighet etter kulturminneloven. Før planen kan gjennomføres må det være tatt nødvendige dispensasjonsvedtak etter kulturminneloven. Regulering til bevaring skal ikke være til hinder for at det kan gjennomføres arkeologiske undersøkelser og rekonstruksjoner i området.</p> <p>§2.2. Supplerende bestemmelser for område med underformål bolig: Boligtomt på eiendommen gnr. 6 bnr. 16 skal bebygges med bolighus som er plassert som vist på plankartet, og arkitektonisk tilpasses eksisterende bolighus i området. For øvrig skal det ikke tillates nybygg eller deling for nybygg i planområdet. Mindre tilbygg til eks. bolighus kan tillates når det er nødvendig for å heve bygningens funksjonelle verdi som bolig. På bygging skal ikke tillates.</p>	<p>NB. Disse bestemmelsene er fortsatt for selve verneområdet:</p> <p>Bolighus som ved forfall, brann eller på annen måte er sterkt skadet kan gjenoppføres med bebygd areal inntil 120 m², mønehøyde inntil 7,0 m og gesimshøyde inntil 4,0 m. Bygningen skal ligge lavest mulig i terrenget og tilpasses lanskaper og omgivelsene for øvrig gjennom utforming, materialbruk og farger.</p> <p>Boenhetstallet skal ikke økes verken ved tilbygg eller evt. nybygg.</p> <p>vedtak om deling eller arbeid som krever byggetillatelse kan bare gjøres etter samtykke fra den myndigheten som kan dispensere fra forminnevernet.</p> <p>Eksisterende driftsbygning og uthus skal ikke tillates bruksendret til boligformål eller formål som etter bygningmyndighetenes skjønn gir trafikkulemppe eller annen ulemppe for omgivelsene.</p> <p>§2.3 Supplerende bestemmelse for område med underformål friområde: Før spesialområde/friområde erverves av kommunen skal det vedtas regelverk om utføring av og ansvar for skjøtsel av området og om kontakt med vernemyndigheten.</p>

Navn på planen og dato for egenerklæring	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetsomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Lunde, Plannr. 1673 Egenerklæring 18.09.2000	Gravruyer, gravhauger, rydningsruyer og stakketuft, steinlegninger	Totalt 1,3 mål men fordelt over meget stort område	Private og kommunen	Vekslede fra AFK til AFK men jevnt over dårlig: 3075.B8-R1: Bare bunnlagen igjen 3075.B10-R1: Bare bunnlagen igjen. 3075.B10-R2: Ganske skadd. 3075.B10-R3: Lite synlig, klart markert, god stand. 3075.B10-R4: Kun bunnlagen igjen 3075.B10-R5: Lite synlig, delvist overgrodd. 3075.B10-R6: Ganske skadet av veg. 3075.B10-R7: Lite synlig, uklart markert, men i god stand. 3075.B10-X8: Helt fjernet 3075.B8-X9: Ødelagt	Park/friområde.	1. I områdene gjelder Lov om kulturminner, hvoretter det i § 3 fremgår at det er forbud mot inngrep i automatisk fredete kulturminner uten at det foreligger tillatelse fra vedkommende myndighet. 2. Fredete kulturminner, med en sikringsone på 5,0 m regnet fra kulturminnens ytterkant skal, skal bevares. Før friluft- og kulturlandskapsplanen kan godkjennes skal den sendes vedkommende myndighet (p.l. Rogaland fylkeskommune, kulturseksjonen) for uttalelse, og denne skal gis anledning til å foreta nødvendige registreringer til bruk for denne uttalelsen. Finnes det innenfor planområdet AFK av en slik karakter at man ikke kan gi dispensasjon fra Lov om kulturminner må planen, eller deler av den evt. endres. Gis det dispensasjon til gjennomføring av de tiltakene som evt. er i konflikt med AFK, kan disse tiltakene ikke settes i gang før evt. frivillingsbetingede utgravninger er gjennomført.	Alle tiltak/inngrep og all forvaltning og skjøtsel innenfor det regulerte friområdet skal skje etter en friluft- og kulturlandskapsplan som er utarbeidet av parkavdelingen og godkjent av KIK-styret, og evt. forelegges kommunalstyret for byutvikling.
Vassøy Plan nr. 1765, Vedtatt 26.03.2001	Steinalderlok.	1,5 mål	?	Under bakkenivå, en del mindre og halvstore forstyrrelser i form av oppgravninger/grillplass.	Park/friområde	Innenfor den delen av området P4-PARK som er vist med skravur på planen er det et AFK i form av en steinalderboplass. Det er derfor ikke tillatt å foreta noen form for inngrep i bakken i dette området uten at det er gitt særlig tillatelse fra vedkommende antikvariske myndighet – jfr. Lov om kulturminner § 3 og § 8.	Mindre bygg og anlegg samt turstier tillates etablert i friområdene.

Navn på planen og dato for egengodkjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Storhaugmarka Plan nr. 1.322. Gnr. 53, div. bnr. Vedtatt 17.06.1991.	Gravhaug, med nærmeste omgivelser	1,5 mål	Stavanger kommune	Skadet i toppen og et lite "skar" i siden p.g.a. gl. lysthus og tysk kanonstilling. Balløkke tett inntil.	Park/lek	Ingen spesielle for haugen faktisk. Er "glem" / ligger innunder bestemmelser for spesialområder for øvrig som regulerer tillatte tiltak på vernet bebyggelse	Ingen for området for Park/lek!
Reg.plan for Stavanger Domkirke og Kongsgård med tilstøtende arealer. 29.06.1992	Domkirke, Kongsgård + omgivelser (bl.a. middelalderse kulturlag)	15,6 mål	Stavanger kommune, RFK og Staten???	Bygningene bevart. Kulturlagene ganske variert bevart	Gågateområde, Park, Næringsbygg	§2: "Formål med bestemmelsene er å sikre det historisk- og antikvarisk verdifulle miljø rundt Stavanger Domkirke og Kongsgård, mellom Breiatnet og sentrumsbebyggelsen. §3: "Alle bygninger, gjerder og steinmurer bevares og vedlikeholdes i samråd med antikvarisk myndighet." §4: "Endret bruk eller ny opparbeidelse av ikke bebygde arealer, kan bare finne sted i h.h.t. planer forelagt antikvarisk myndighet og godkjent av Bygningsrådet som bebyggelsesplan."	Ikke klart.
Reguleringsplan for deler av Nedre Tasta, Gnr. 29, bnr. 10 19.06.1986	3 røyser	Ca. 1 mål	? Stavanger kommune?	Lå i skogsholt, sannsynligvis bra bevart.	Park og jordbruk	Ingen!	Ingen!
Gauselskogen naturverneservat. Plan 918. EGK 08.10.79 Stadf. 10.08.81	Røyser, gardfår, hustufter, hulvei	ca. 51 mål	Stavanger kommune?	Ikke ØK-reg. Ikke i Annis I!! Kun 1 røys 3075.G10-R2.	Bolig og veg	NB. Ikke et bevaringsområde vern i f.h.t. KML men et naturreservat. § 5: For forminner i området gjelder Lov om kulturminner."	Ikke så interessante.
Tastaveden Gnr. 28. Plan 453 Egengodkjent 29.04.53	Gravrøys. 3075.C12-R1	NB! friområde. Røys helt i NV kanten	Stavanger kommune?	Kun bunnlaget bevart	Off. park og friareal rundt røysa.	I friområde kan byplanrådet tillate at det opparbeides barnehager(!) og mindre bygninger i tilknytning til lek og idrett og dessuten trafokiaosker. Disse skal være arkitektonisk tilfredsstillende.	Ligger langt unna i denne planen.

Navn på planen og dato for egenerkjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Østre Kampen. Gnr. 59. Plannr. 1685. EGK 01.10.01	Helleristningsfelt Rudlå	0,3 mål	Stavanger kommune?	Noe skadet men en del bra bevart	Park, Aldershjem, Off. formål (lager)	Spesialområde bygninger og anlegg. Avgrenset av sti mot NØ, veg i S og lager i V og SV. § 8.0: Forvaltning og pleie av helleristningsområdene må skje i nært samarbeid med AmS.	Uvisst om egenerkjent
Reguleringsplan for Gnr. 41, bnr. 7. Plannr. 808. Vedtatt 28.02.79 Stadf.27/9-77	Steinalderboplass Naust og gravrøys (3075.C10-R1)	3 mål	Stavanger kommune?	Bevart i bakken, men Naust og haug sannsynligvis skadet av parkmessig opparbeiding	AmS krevde spesialområde for Naust og haug. Mener de fikk det i behandlingen 12/3-76. Men i vedtatt plan ble det bare friluftsområde. Forminnet er i 1987 ødelagt av parkanlegg.	Absolutt ingenting i bestemmelsene om hverken arkeologien eller bestemmelser for friluftsområdet	Bare regler om antall etsajer etc. hus. bevaring av vegetasjon og steingjerder på tomtegrenser.
Reguleringsplan for Knudamyra på Gausel. Gnr. 14. Plan nr. 867 EGK 11.12.78 (1978/79) stadf. 26.03.79	Bygdeborg (Ulsberget)	Ca. 22 mål	?Stavanger kommune?	Sjekk Amis I 3075.G8-r4	AmS ba om at Ulsberget ble vist som spesialområde bevaring. I planen er reguleringsformålet Park, men med forminnet avmerket med navn og stiplet linje.	§ 4: I området inngår 1 fortidsminne. Eventuelle arbeider og anlegg som berører fortidsminnet skal: a. På forhånd godkjennes av Stavanger museum. b. Forelegge Parksjefen til uttalelse c. Utføres slik at de foruten å sikre fortidsminnet også tilgodeser bruken som friareal.	§ 4 i friområder kan det tillates oppsatt bygninger og anlegg/konstruksjoner som har tilknytning til og øker verdien som friområde. Det kan anlegges tur-, gang- og sykkelveier....
Gauselbakken Sør Gnr. 14 20.05.1996	Gravrøys 3075.G8-R7	ca. 0,8 mål. NB i friområde!!	?	Sterkt skadet jfr. ØK-reg.	Ligger i friområde, ikke spesialområde . Vi krevde det ikke. Boliger inntil friområdet	I friområder kan det gis tillatelse for oppføring av bygninger, anlegg og konstruksjoner som har forbindelse med og øker bruksnytt og opplevelsesverdien av arealet og de aktivitetene en kan drive i området. Eksisterende vegetasjon og steingjerder skal bevares. All opparbeiding, nyplanting osv. skal godkjennes av parksjefen.	Ikke noe vesentlig utover to etasjers høyde.

Navn på planen og dato for egenerkjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reguleringsplan for Malthaug Gnr. 40. Vedtatt 29/9-75	Helleristningsfelt (Aubeberget – 3075.D6-R17), Naust + båtopp-trekk (R18), Naust, gardfår etc. (R23), Stein med skålgroper (R32)	Ikke definert da AFK ligger spredt i større område	?Stavanger kommune?	Noen skadet (R18 og R23) og andre OK (R17 og R32)	AmS ville i 1974 ha spesialområde. Stille seg tilfreds med spesialområde med spesialområde friluftsområde for og rundt AFK (ble resultatet på planen).	I f.h.t. 3075.D6-R18 som ligger i område for småbåthavn: §14: Alle arbeider og innredninger i tilknytning til fortidsminne skal: a. På forhånd godkjennes av AmS b. Forelegges Parksjefen c. Tilgodese både fortidsminne og bruk som havn/friområde I f.h.t. de øvrige AFK i friområdet: Diverse mindre konstruksjoner og anlegg i tråd med bruken som friområde kan tillates.	Ikke noe spesielt
Reg.plan for Godeset. Gnr. 14 og 15. Egengodkjent? (høring medio 1983)	Hustuft, gravhaug og gjerder (3075.G8-R1)	12 til 15 mål	?Stavanger kommune?	Litt skadet/omrotet men enkle å gjenkjenne.	Friområde for og rundt AFK AmS anbefalte spesialområde bevaring i prosessen. T. Haraldsen anbefalte tilrettelegging av forminnene før utbyggingen tok til for at de ikke skulle bli skadelidende p.g.a. at de er lite lette å erkjenne for legfolk. Dette skjedde ikke Offentlig formål/boliger ellers.	§7 om forminner i friområdet: "I friområde inngår flere forminne. Disse skal vernast. Planer for evt. arbeider og anlegg i området der det ligg forminne skal: a. Foreleggast AmS til godkjenning. b. Foreleggast Parksjefen til uttale. c. Arbeidet må utføres på ein slik måte at forminna vert sikre og auker området's bruk som friareal.	Ikke noe spesielt interessant
Reg.plan for Limahaugen og tilstøtende arelaer. (Jernaldergården – red.) 16.10.1969	Gardsanlegg (delvist utgravd og gjenoppbygd), gravhauger, geil, steinalderboplass	Ikke oppgitt men noen mål	?Stavanger kommune?	For det meste god.	Friområde for og rundt AFK Veger og boliger som naboer.	§ 3a-c: "Området kan nyttas til ball-løkker, friidrettsaktivitet og lekeplass så lenge det ikke virker skjjemmende eller forstyrrende sett frå Jernaldergården" §4a: Opparbeidelses- og beplantingsplaner for friområdet skal godkjennes av parksjefen, AmS og evt. bygningsrådet.	§ 2: Innenfor de regulerte boligområdene tillates kun vanlig vedlikehold av og mindre tilbygg til eksisterende bolighus. Antall leiligheter innen hver enkelt tomt tillates ikke øket.

Navn på planen og dato for egenerklæring	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Austbø næringsområde m.m. Plan nr. 1629 Gnr. 7. Er på veg til å bli egenerklæring.	Steinalderboplass og yngre bosettingsspor under flat mark	ca. 10 mål NB! kombinasjon med friområdene	Stavanger kommune?	Bevarte spor under marknivå.	Friområde, kontor/forretning og veg. Det er utgravd mange AFK rundt verneområdene.	Ikke endelig utformet. Vårt krav var at her gjelder KML og ingen inngrep er tillatt uten forutgående tillatelse fra oss. Forslag fra kommunen om gangsti gjennom området anlagt på eksisterende tråkk. Vårt krav var da at man ikke skulle gå ned under matjorden og at vi skulle overvåke selve arbeidet. For øvrig forslag fra kommunen om at ingen inngrep tillatt i område spesialområde i kombinasjon friområde	Ikke endelig utformet. Friområde kan det anlegges ballbane i kontor/forretning maks 3 etasjer.
Tastarustå Gnr. 28. Ikke godkjent ennå!!	Bosettingsspor under marken	Krevd store områder	Private grunneiere	Fra veldig bra med tykke jordlag oppå (her også spor etter gjerdesystemer som på Husabø), til relativt tynt jorddekke. Dessuten sterkt skadet gravrøys	Våre krav: Kombinasjonsformål spesialområde/friområde for store deler = ikke inngrep. Skjebne ennå uvisst.	Ikke avklart. Vi har krav til ikke inngrep samt til byggehøyder for hus i nærområdene	Krav fra oss til maks. byggehøyde for hus i nærheten.
Madla skytebane med tilliggende arealer. Gnr. 38. Ikke godkjent ennå.	Gravrøys, rydningsrøys, gardfær og tuft	Mange mål krevd som spesialområde	Stavanger kommune? Forsvaret?	Sterkt skadet av militære aktiviteter og noe godt bevart	Ennå uregulert. Vi har krav om spesialområde. Kommunene vil kalle det park. Forsvaret vil ha lov å øve, hvilket medfører vesentlige inngrep i AFK. Noe det allerede har gjort.	Ingen ennå	Ingen ennå

VEDLEGG NR. 19

SPESIALOMRÅDE FORMÅL BEVARING MED FORNNINNER I KLEPP KOMMUNE

Navn på planen og dato for egenreklament	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetsovr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Kleppevarden 06.11.1989 Gnr. 1, bnr. 19 og 54	Gravhaug	1,2 mål	? Klepp kommune?	Gresskledd, godt markert rundhaug i dyrket mark. S-del fjernet. Vannreservoar i V-del. (Reg. i 1965)	Tursti, friområde/lek nærmest, ellers boligområde rundt. Disse reguleringer fremkommer i to planer, da reg. plan "Kleppevarden sør" fra 1996 regulerer området inntil forminnet	"Innen forminneområdene skal det ikke gjøres terrenginngrep av noe slag uten tillatelse fra AmS og kommunens bygningsråd" Planer for anlegging av stier etc. nært inntil forminnet i slutten av 1990-tallet. Vi godtok disse i tilpasset form.	"Bygningsrådet kan tillate at det oppføres bygninger for kommunaltekniske anlegg og trafokiosker innen friområdene". § 14: "Høydecote 75 utgjør byggeinjen mot Kleppevarden. Dessuten skal ingen hus ha mønehøyde over 81 m o.h.
Kleppelunden Gnr. 1, bnr. 40 01.12.1997	Gravhaug	1,5 mål	? Klepp kommune?	Gresskledd, godt markert rundhaug. Forstyrrelser i toppen. (Reg. i 1965)	Friområde/Park.	"Inngrep i spesialområde forminner, må ikke finne sted uten samtykke fra AmS".	§ 7: "Ved videreutvikling og tilrettelegging i Kleppelunden som friområde skal det legges vekt på å bevare områdets karakter og egenart".
Øksnevad Nedre. Gnr. 7, bnr. 17. Egenreklament før 1990.	Gravhaug	?	?Privat?	Lav haug med skiftesgjerte henover. Utgravd i midten 514.B8-R3	Boligområder Opprinnelig var et område med røyser inne i planen. AmS ba om spesialområde, men kommunen trakk hellere området ut av planen		Ingennting som innvirker på forholdet til røyser. Frittliggende eneboliger i to etasjer.

Navn på planen og dato for egengodkjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inn til området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Orstadbakken-Ormadalen Gnr. 9, bnr. 22 Plan med endringer: 11.09.2000	Gravrøyser, rydningsrøyser	19 mål fordelt på 2 områder	?Klepp kommune?	Ved seneste omregulering var status på røysene i spesialområdene hhv. i god forfatning (S2) og at det var kastet ut noe stein samt samlet greiner på dem i felt S1.	S1: Boligområde, friområde og friområde/iddrett. S2: Offentlig bebyggelse, friområde/iddrett og uregulert. NB: Røyser i både offentlige områder og friområde/iddrett i tillegg til i spesialområdene.	§5: "I områder der det er påvist aut. fredete kulturminner kan utbygging bare skje dersom dispensasjonsmyndigheten har gitt tillatelse til dispensasjon fra fredningsbestemmelsen, samt gjennomført og avsluttet egne undersøkelser. Det er påvist AFK innenfor områdene S1, S2, O2, F1 og F3" §19: "Spesialområde bevaring/friområder er fredet etter lov om kulturminner av 9. juni 1978 § 3 og § 4. Terrengelementer inngrep tillates ikke. I område S1 skal eksisterende skog skjøttes som friområde/tur-område. Skogsbunnen skal holdes ryddig. Det skal ikke plantes nye trær i området, heller ikke når gamle trær dør ut. I område S2 skal det legges opp blomstereng. Noe som krever minimalt med stell. Det er kulturetaten ved parkavdelingen som har ansvaret for skjøtsel av friområdene. Skjøtsel skal skje i samråd med kulturseksjonen ved RFK."	§5: (som for spesialområde bevaring). MEN det faktum at man ikke kan bygge noe i O2, F1 og F3 før utgraving gjenstas ikke under de enkelte feltenes egne reguleringsbestemmelser (§§ 17, 21 og 22). Her står det bare om andre tekniske ting. For O1 som grenser til spesialområde S1 er det ikke sagt noe om byggegrense, byggehøyde etc. i f.h.t. S1. Det skal utarbeides en egen plan for bygningenes plassering etc., men denne skal ikke godkjennes av antikvariske myndigheter. For B1 som grenser til S2 skal det lages egen bebyggelsesplan, men ikke at den skal godkjennes av antikvariske myndigheter.
Orstad Aust, Gnr. 9, bnr. 8, 9 og 15. Vedtatt 1986(?) Endringer: 1989 og 09.12.1991	Del av gårdsanlegg	1,1 mål (0,8 mål etter endring nr 2)	?	Synlige, tålig bra markert i terrenget men mange av enkeltelementene delvist ødelagte/skadet mye.	Boliger, veg, friområder	§ 16 (etter endring nr. 2 § 14): "Inngrep i spesialområdet for bevaring, må ikke finne sted uten samtykke fra AmS." NB. Endring nr. 2 er et inngrep i spesialområdet (som avsnører det fra resten av gårdsanlegget). Godkjent av AmS med krav om forutgående graving av to røyser, som lå i selve vegen.	§ om mønehøyde på maks 7,5 m i boligområdet. § om mulighet for å anlegge lekeplasser etc. i friområdene.

Navn på planen og dato for egenerkjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Kvednadal Gnr. 10, bnr. 2 Sept. 2001	Spor etter bebyggelse under markoverflaten i del av planen (område B1)	4,2 mål	? Privat utbygger?	Ikke synlige. Funnet ved registrering i forbindelse med reguleringsplanen.	Ble tatt ut av planen fordi vi hadde innsigelse til egenerkjennning. Avtale på møte 10.05.2001 at B1 tas ut av planen, men at det skal lages en egen reguleringsplan for dette området før resten av planområdet er ferdig utbygd. Ellers omgitt av boligområde.	Ingen, unntatt avtale om bestemmelse i planen for resten av området om at egen plan for B1 skal lages før resten av området er endelig utbygd.	Se under "reguleringsbestemmelser"
Reguleringsendring nr. 7 Klepp stasjon 07.02.2000 Gnr. 14, bnr. 18	Gravhaug med sikringssone (NB ikke hele haugen da østligste del ikke er innenfor planen)	0,4 mål	?	Dårlig stand. Flere ulovlige inngrep i form av terrasseplattning og redskapsskjul..	Friområde/lek og bolig. Deler av haugen ligger i uregulert nabotomt	"Inngrep i spesialområdet for bevaring, må ikke finne sted uten samtykke fra AmS."	Hus ikke høyere enn 7,5 m Ikke noe i reguleringsbestemmelse om forholdet mellom spesialområdet og friområde/lek, men i kommentar fra teknisk sjef til saksbehandling sies at det skal settes opp en hekk slik at haugen ikke "invaderes".
Tuhagen. Gnr. 17, bnr. 2 (off. ettersyn 14/11 til 14/12 2001, siste brev fra oss datert 23.11.01). Ikke vedtatt ennå, men eneste endring vil sannsynligvis bli om utnyttelsesgrad.	Gravhaug, med vernet område rundt. Blant annet for å sikre opplevelsesverdien og landskapsvirkningen: verneområde eller friområde rundt (AmS)	1,9	? Privat utbygger?	Ganske bra. Vitenskapelig potensiale vurdert som stort	Friområde/lek og boliger	§8: "Innenfor området LEK 2 finnes det en gravhaug av kulturhistorisk interesse som skal bevares" NB kombinasjonsområde bevaring/friområde VI KREVDE i siste brev en TILFØYELSE til § 8: "Det er ikke tillatt med tiltak i bakken innenfor bevaringsområdet".	Boligbebyggelsen i nærheten av haugen kan være opptil 8,5 m høy.

Navn på planen og dato for egengodkjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetsomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Tu – Frøylandsvatnet Gnr. 17, bn. 1 og 42. Vedtatt 30.01.95	Gravhauger, tufter rydningsrøyser, gardfar	30 mål	? Klepp kommune?	Bra	Landbruksområder	§ 4: "Innenfor disse områdene gjelder Lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminnet"	§ 2 "Områdene skal nyttes til tradisjonell landbruksdrift"
Hytteområde på Sele Gnr. 51, bnr. 17. Egengodkjent i slutten av 1991 eller starten av 1992	Steinalderlok.	0,08 mål	? Privat?	Bra (ligger i bakken)	Hyttefelt	§9: "Innenfor forminnområdet kan det ikke foretas utgravning eller oppfylling uten samtykke fra de arkeologiske myndigheter. Denne bestemmelsen skal tinglyses som hefte på de hyttetomtene som blir berørt."	Generelt om størrelse etc. og at plasseringen av bygninger skal godkjennes av bygningsrådet og situasjonsplan skal vise hvordan tomten tenkes plassert.

VEDLEGG NR. 20

SPESIALOMRÅDE FORMÅL BEVARING MED FORNMINNER I TIME KOMMUNE

Navn på planen og dato for egengodkjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetsovr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reg. Plan for Brynelunden Gnr. 1, bnr. 3 Egengodkjent 03.04.2001	Gravhauger og Gårdsanlegg Fordelt på tre felter	I alt ca. 24 mål	Private/kommunen?	2 av gravhaugene, lengst NV var i veldig god stand. Gårdsanlegget var i tålelig bra stand bak et nyere steingjerde. NB dog et lite skjul bygd oppi. Siste gravhaug lengst øst er ganske ødelagt.	Utgravd ikke-synlige AFK i naboområdene, etter disp. Bolognråder er naboområdene. NB kombinasjonsformål spesialområde bevaring og friområde.	§ 4: Det kan ikke tillata oppført bygningmessige installasjoner i disse områdene. Områda inneheld kjente AFK (gravhauger) og har svært stort potensiale for slike under bakkenivå. Alle tiltak som medfører inngrep i bakken i disse områda krev godkjenning frå arkeologiske stryresmaktar. Opparbeiding av turvegjar gjennom områda kan godkjennast etter særskilt søknad. Planar for slik opparbeiding må godkjennast av fylkeskommunen i kvar enkelt sak.	For byggeområder inntil spesialområdet: B2: Maks. 2 etasjer (6,8 m til mønet) B3f: Ingenting B4: Siste bueining mot SFI kan bryte kote +53. B10: Det må utarbeides egen busetnadsplan. Ved plassering av bygningsvoluma skal det jeggjast særleg vekt på dei topografiske forholda på tomta, særleg mot grøntdraga i nord...
I ettertid har det vært problemer i f.h.t. ønske om å skille ut en tomt mellom SFI og SF2. Dette går RFK imot p.g.a. skjemmende virkning i f.h.t. opplevelsen av helheten i området.	Gravrøys (vest i området) Gardfar (nordøst i området)	7,5 mål	?	For gjerdene bra, men lite markerte og synlige i terrenget. For røysa: Ganske skadet med inngrep i Ø og NØ(?). Kammer delvist synlig, pent oppmurt, lekehytte for barn i kammeret!(ØK-reg. 1965)	Bolognråder. En mengde husspor og jordbruksspor under marknivå utgravd før frigiving.	§13. En kvar form for opparbeiding og skjøtsel i området må avklares med kulturminnemyndighetene.	Krav til integrasjon av eksisterende vegetasjon og terrengform i boligområdet K2 som grenser inntil spesialområdet mot NØ.
Reg.plan for vestre del av Håbakken. Gnr. 19, bnr. 11	Gardfar og gravrøys	?	?	Bunnlag av røys bare (iflg. optegnelser i AmS arkiv – NB ikke ØK). Gardfar?	Ligger egentlig i friområde. Avtalt møte i oktober 1998. Uvisst hva som skjedde. Ingenting i våre arkiver om revisjon eller noe sånt. Ganske rotete!	Ingen grunnet det faktum at AFK skulle ha vært friggitt etter utgraving, men i stedet ble avtalen at Time k. skulle tilrettelegge for vern via spesialområde. Møte, men "ingen" vet om det førte til noe. Eneste bestemmelse om friområdene: Lekeplasser skal ferdigstilles som en del av den kommunale opparbeiding av tomtene! (§7)	Byggeområdene: Maks gesimshøyde 6 m.

Navn på planen og dato for egegodekjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reguleringsendring for Hauabakken-Riset. Gnr. 28 Godkjent 15.11.1996	Gravroys	0,5 mål	?	Sterkt skadet p.g.a. vegbygging. Kun 2/5 deler igjen som ble restaurert.	Boliger og veg	?	Ikke så interessant da boligfeltet lå der før haugen ble gjort til spesialområde
Reg-plan for massetak på Sørø Kalberg. gnr. 29	Gardsanlegg: Rydningsrøyser Stakktufter Hustuft(er) Gardfar	237 mål	?	Befaringsrapport md rydningsrøysekspekt: "Særdeles godt bevart felt p.g.a. tykt torvlag" Amis I: Slå opp under gnr 29: R11210029007 R11210029011 R11210029012 Bra stand bortsett fra enkelte utkastete rydningsrøyser. Mulig bevart ildsted i hustuft!	Massetak Friluftsliv Jordbruk	§ 6 Området skal sikre bevaring av forminner og kulturlandskapet rundt disse. det er ikke tillatt å igangsette tiltak som endrer områdets terreng, vegetasjon eller landskap. For øvrig gjelder Lov av 9. juni 1978, nr. 50 om kulturminner med de til enhver tid siste endringer.	Område for massetak: En masse om støy- og støvskjerming etc. Område for friluftsliv: Kun beite, gjødsling og fjerning av kratt er tillatt ellers ikke tillatt med endring av kulturlandskapet. Område for jordbruk: Bygninger etc. i forbindelse med landbruksdrift tillates.
Reg-plan fro Store Nubben. Gnr. 4, bnr. 66 EGK: 3/11-1976	Gravhaug	Ca. 1 mål	Privat	Synes å være denne som er påført skader av tennisbane i østre del p.g.a. tennisbane (ØK-reg 1992). NB bnr. 25	Lek og bolig	§ 10: Området kan nyttes til sandlekeplass. Evt. opparbeiding av området skal foregå i samarbeid med AmS! En del diskusjon om oppfattingen av denne bestemmelsen mellom AmS og grunneier.	Hus kan kun bygges i 1 etasje.
Reguleringsplan for Njåskogen. EGK 20/6-1995 MEN: Mange forminner og innsigelse fra planseksjonen om friluftslivsområde. Saken tas opp igjen 1998. Innsigelse opprettholdt	Mengder med AFK. 25 forekomster med i alt 150 enkeltminner	?	?	Ingen innberetning men skal være ØK-reg. iflg. AmS sine arkiver. Er i Amis I som en lang rekke enkeltreg. under gnr. 24, bnr. 7 og gnr. 25, bnr. 1,4.	Forslag om masseuttak. Ellers friluftsområde. Ingenting i våre arkiver om dette ble noe av eller om de aktuelle AFK "bare" ligger som nettopp AFK. Ring AmS (Per Haa) og Time k.	?	?

VEDLEGG NR. 21

SPECIALOMRÅDE FORMÅL BEVARING MED FORNMINNER I STRAND KOMMUNE

Navn på planen og dato for egenerkjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetsomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reg.plan for Vervik. Gnr. 9, bnr. 6 m.fl. EGK 22.05.95.	Steinalderlok.	0,5 mål	Privat?	Under bakken i dyrket mark	I landbruksområde	§5: I spesialområdet for forminner må terrengingrep utover nåværende dyrking forelegges antikkvarisk myndighet.	§ 3 Landbruksområdet skal anvendes til trad. landbruksdrift. det kan tillates oppført 2 bolighus med tilhørende anlegg, herunder sjøhus/naust i området...
Reg.plan for del av gnr. 16, bnr. 4, Tau EGK 18.06.97	3 Røyser	1,8 mål	privat?	To røyser er noe omrotet.	Omkranset av boliger	§ 3 I spesialområde for forminner må det ikke foretas inngrep uten i samråd med antikkvariske myndigheter.	§ 2: Bygg i 2 etasjer og med en byggeprosent (BYA) på maksimalt 25 %.
NB: Sak på Gnr. 16, bnr. 5 og 48	Steinalderlok.		Norstone?	Intakte i bakken.	Tidl. aksept av frigiving etter utgraving av steinalderboplasser – utsatt. Deretter ødelagt mye frem til 1997.	I 1998 satte Norstone endelig gjerde opp rundt lokalitetene. Bør sjekkes jevnlig.	
Reg.plan for Lynghaug, Bjørheim Gnr. 25, bnr. 32 EGK 26.06.85	23 gravrøyser 25 rydningsrøyser 1 gardiar	2 felt i alt 20 mål	privat?	En røys delvis ødelagt av driftsbygningen på 26/1. En del av de andre noe omrotet. Rydningrøysene og gardfaret synes intakte. To gravrøyser i eget felt er bra bevart.	Jordbruk. Enkeltliggende hus (eksisterende). Områder for brønnboring etc.	Absolutt ingenting om forminnene	Ingenting om jordbruksområdet.
Reg.plan for Fururingen II, Gnr. 31, bnr. 1 EGK 27/8-1986	7 gravrøyser	2,5 mål	?	De fleste røyser lite synlige og sterkt skadete	Boliger, veg, Friområde(?)	§ om at inngrep i formindefeltet må bare skje i samarbeid med Arkeologisk museum i Stavanger.	?
Reg.plan for Tau skole- og idretts-område. Gnr. 31 EGK 16.12.87.	Steinalderlok.	Ca. 2 mål	Privat?	Under matjorden i omrotet kulturlag	Boligområde Offentlig formål Friområde	§ 6 I spesialområde for forminner må det ikke foretas inngrep uten i samråd med AmS.	§ 2 Offentlig bebyggelse tillates oppført i 3 etasjer § 3 Hus tillates oppført i opptil 2 etasjer.

Navn på planen og dato for egenrevisning	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reg.plan for del av Tau – fra båthavnen til Erikstranden Gnr. 31, bnr. hhv 35, 36 og 130/134 EKG 27.04-1994	2 steinalderlok.	ca. 1 mål	privat?	Ligger i dyrket mark. Ved ene lok. er det brent bein og trekull.	Boliger og veg	§ 7 I spesialområdene for forminner må det ikke foretas inngrep uten i samråd med Arkeologisk museum i Stavanger.	§ om maksimalt to etasjer og om 20 eller 30 % BYA
Reg.plan for Håbakk Sør Gnr. 32, div. bnr. EKG 30.12.86	1 Gravrøys 1 naust med båtoppbygg	2,5 mål i alt	Kommunen?	Gravrøys skadet av veg og mye utgravd i midten. Naust nok så godt bevart.	Bolig. NB. i 1987/88 endring av byggeplan i i vernezone for naustet!! Hus ligger ganske nært!!! Godtatt av AmS. Friområde. NB!! Tursti i bakkant av verneområde for naust godtatt.	§ 13: I spesialområde for forminner må det ikke foretas inngrep uten i samråd med AmS.	§11 + 12: Naust kan oppføres i området etter nærmere spesifiserte retningslinjer. Friområdet opparbeides og behandles etter særskilt plan. § 3-9 om boligområdene: 20% BYA.
Reg.plan Nedre Strand ved Strand kirke. Gnr. 32 Stadfestet 29.09.81	Gravrøys	?	Kommunen	Røysa skal ligge innenfor utvidelse av kirkegården!!!	Kirkegård. Detaljerte planer for opparbeiding. Herunder en del inngrep nær til røysen.	?	?
Reg.plan for Grønevoll, Barka. Gnr. 42, bnr. 71. Stadfestet 09.12.76	2 røys	0,8 mål	Privat?	Ene røys med stort krater i midten som er gjenfylt med masse. Også hytte helt inntil denne.	Ikke spesialområde. Røysen ligger i boligområde men Fylkesmannen hadde merknad i forb. med stadfesting (før Lov av 9. juni)	I FM sin stadfesting sies: "For enhver utbygging innenfor planområdet innenfor en rimelig avstand fra forminnet er det en forutsetning at denne vurderes i samråd med AmS!"	?
Reg.plan for strandsonen på Barka. Gnr. 42, 43 og 44. EKG 20.06.01	4 forskjellige felt. I alt: 9 røys og 1 bautastein samt stort boplassområde under marknivå.	ca. 20 mål	Blandet mellom kommunen og private?	Alle røysene har det vært rotet i. Bautasteinen har vært del av et trädgerde. Boplass-sporene ligger under matjorden og et flygesandslag. Men en P-plass er anlagt i og en veg går gjennom området!	Friområde Jordbruk (F4-R20) Bolig (F6-R8 = boplass-spør)	§ 24: Området er vernet etter lov om automatisk fredede kulturminner	§ 20 og 21 Det skal tas godt vare på terreng, vegetasjon etc. Mindre tiltak som styrker bruken som friområde/rekreasjon kan det gis tillatelse til. Sjøkanøse stengsler tillates ikke. § 11 Boliger: Ikke flere boliger enn de eksisterende på nabogrunn til F6-R8.

Navn på planen og dato for egenrevisning	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reg.plan for Nedre Fjelde Gnr. 44, bnr. 6 Ennå ikke egen-godkjent, men sannsynligvis på veg.	Bosettingsspor under marknivå	ca. 1,1 mål	?	Ligger under marknivå. Få inngrep	Boliger og frområde NB noe større område med AFK rett vest for planen. Her er reguleringen foreløpig stilt i bero. Kommunen kommer sannsynligvis til å søke om disp.	§ 4: Området inneholder spor av forhistorisk bosetting og er fredet etter Lov om kulturminner.	Boliger: Ingenting spesielt om hensyn til naboområdet. Fritiltsområdet: Området langs bekken, inkludert rydningsrøyser og eksisterende vegetasjon, skal friholdes fra inngrep og kan nyttes til lek og turgåing. Det kan ikke oppføres bygg i området, det kan anlegges tursti.
Reg.plan for Førland-Brautene. Gnr. 47. Div. bnr. EGG 20.01.82.	1-2 hustufter 45 grav- og rydningsrøyser	Ca. 25 mål	Privat?	Mange av gravrøysene er omrotet og nyere rydningssteiner kastet oppå dem. Ellers bra bevart men lite markante.	Er helt omkranset av boligformål. Inngrep ETTER regulering: -Ball-løkke (82-84) -Fradeling av tomter (84) -Tomter i V-del (85) -Busstrase gjennom hele området!!(88) -Vegstubbe i Ø-kant (2002)	§ 13 om forminnetfeltet: All videre utnyttelse av forminnetfeltet må skje i samråd med AmS. Sykkelveg gjennom området kan aksepteres.	§-er om byggeprosent etc.
Reg.plan for Jonsokberget. Gnr. 49, bnr. 116. NB. Reguleringsendring på 90-tallet.	Røys		Kommunen?	Bra bevart i 1975 (enkelte stein tatt ut)	Offentlig bebyggelse.	Ikke regulert til SB, men visse "krav" til utbyggingen. Røysa bevares innenfor off. område noen meter SV for bygget	-
Reg.plan for strandsonen på Tungland. Gnr. 53 div. bnr. EGG 19.05.98	Bautastein som har hatt røyser rundt seg (mulighet for spor i bakken)	1,2 mål	?	Bare bautasteinen bevart men mulighet for spor av gravene pluss annet i bakken	Bolig og landbruk	§ 4: Hensikten med reguleringsformålet er å bevare det særpregede og kulturhist. bygningsmiljøet samt forminner... Før det gis tillatelse til oppføring av nybygg eller eksteriørforandringer skal det foreligge uttalelse fra antikvarisk myndighet. I f.h.t. forminnet som består av bautastein og mulige rester etter gravminner, gjelder kulturminnelovens bestemmelser.	Ingen her da etablerte boliger og landbruksområde som naboer

Navn på planen og dato for egenrevisning	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reg.plan for Preikestolen camping. Gnr. 55, bnr. 12 Egenrevisning 28.04.1993. Det har siden vært fremmet mange endringsforslag til planen for å bygge bolig i forskjellige deler av SB. Saken endte hos MD som avviste alle endringer.	Gravrøys, forh. åker, gardsanlegg med hustuft, 7 rundrøys og 12 rydningsrøys	ca. 7 mål	Privat	Hustuft og en del av gravhaugene er noe omrotet/delvist fjernet. En gravrøys er i god stand. NB. Kloakkledning (og oppå denne en veg) er lagt gjennom området nordlige del etter vedtak av regplanen!!	Campingplass og skogbruk	§ 5 I spesialområdet for forminner og i spesialområdet for camping mellom eksisterende atkomstveg og elven kan det ikke foretas inngrep uten etter forutgående frigivingsvedtak fra AmS	Diverse om estetikken ved bygg på campingplassen
Reg.plan for del av Gnr. 61, bnr.5,10 Egenrevisning 14.06.2000	Steinalderboplass under flat mark.	ca. 0,7 mål	Privat?	Ligger under markoverfalletn antas godt bevart, bortsett fra brønn/ledning gravd gjennom.	Område for fritidsbebyggelse, herav to hytteomter tett inntil spesialområdet.	§ 3: Innenfor området er det registrert et AFK i form av en steinalderlokalitet. Kulturminnet er fredet i hht. Kml §§ 3 og 4 (jfr. §8). Terrengmessige inngrep og andre tiltak innenfor formålsgrensen, som nevnt i Kml § 3, er ikke tillatt.	§ 2 en del om hytteplassering, høyde fargebruk etc.
Reg.plan for Idse/Øksnaberg gnr. 63, bnr. 21 Egenrevisning 14.06.2000	Heller	Ca. 0,8 mål	Privat?	Muligheten for kulturlag i bunn. Brukt som smie i nyere tid	Skogbruk og hytteområde	§4 Innenfor området er det registrert et AFK i form av en heller. Kulturminnet er freda etter Lov av 9. juni 1978 om kulturminner (KML) §§3 og 4 (jfr. §8). Terrengmessige inngrep og andre tiltak innenfor formålsgrensen, som nevnt i KML § 3, er ikke tillatt.	§ 3 I området kan det drives jord- og skogbruksvirksomhet. Det kan oppføres bygg og anlegg som er nødv. for trad. landbruksdrift f.eks. skogsveg, tømmeropplagsplass, driftsbyggn., Landbruksveger og nydyrking er søknadspiklige jfr. egne forskrifter. Inntil fem hytter kan bygges.
Reg.plan for Skårneset Gnr. 68, bnr. 1,8 og 17 Egenrevisning 27.04-1994	6 gravrøys	ca. 18 mål	Privat?	Godt bevart. Bare utkastning fra en av røyserne. Mange forskjellige typer røys. AmS/RFK slo til lyd for skilting. Tilbud fra AmS på skilt. Ikke svar.	Kombinasjonsformål Forminne/friluftsområde Hytteområde og friluftsområde som naboer	§3 I spesialområde bevaring / friluftsområde kan det ikke foretas inngrep uten etter forutgående tillatelse fra fylkeskultursjefen.	Bygg som forbedrer bruken som friluftsområde kan settes opp.

VEGLEGG NR. 22

SPECIALOMRÅDE FORMÅL BEVARING MED FORNMINNER I HJELMELAND KOMMUNE

Navn på planen og dato for egenrevisning	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reg.plan for området rundt Fister kyrkje og langs Fv 634 til Solberg snar-kjøp. EKG 13.02.96	Gravhaug og Middeldalderkirke gård	Hhv 0,4 mål og 2,1 mål	Privat? Offentlig	Gravhaug: El-mast oppi, uteplass med plen på toppen. En del skadet. Kirkegård: Intakt sansynligvis, men man har glatt sett bort fra at det både N og S for kirkegården var gravhauger. Her er det nå hhv. jordbruk og ny gravplass!!	Gravhaugen ligger innenfor et område med eksisterende bolig samt litt inn i fareområde for hogspenning	§ 12 For gravhaug: Lov om kulturminne gjeld for området. Ingen form for inngrep kan gjerast utan etter løyve frå aktuell myndighet etter lova. § 12 For gravplass: Lov om kulturminne gjeld for området. Det må ikkje opprettast nye festekontraktar innafor den gamle kyrkjegarden utan løyva frå aktuell myndighet etter lova. Eksisterande graver kan nyttast ut festetida.	Ingenting spesielt om disse.
Reguleringsplan for Kobbasteinen Gnr. 1 bnr. 28 EKG 03.05.00	gravrøys	2 mål (inkl. verne-sone rundt)	Privat	Lett omrotet utrast mot sjøen.	Bolig, naust turområde. Men stort areal rundt selve røysa regulert til spesialområde	§ 2. Innenfor området er det registrert AFK i form av en gravrøys fra jernalderen. Kulturminnet er freda i medhald av Lov av 9. juni 1978 om kulturminne (kml) §§ 3 og 4 (jfr. § 8). Terrengmessige inngrep og andre tiltak innanfor formålsgransen, som er nevnt i kml §3, er ikke tillatt.	Diverse om utnyttelsesgrad og byggehøyde.
Reg.plan for Øygarden. Gnr. 12, bnr. 2, 3, 4; Jøsneset EKG 12.12.01	2 gravrøysar, 4 steinlegningar	2,2 mål på to felt	Privat?	Den ene røysen: bare to-tredjedeler av fotkjeden igjen. I det annet felt er bar en steinsamling urørt resten er ganske omrotet.	Spesialområde innenfor friluftsområde. Hyttefelt som nabo	§ 3 : På planen er det vist 2 bevaringsområder, gravrøysar fra jernalderen, som er freda etter Lov om kulturminner av 9. juni 1978.	§ 2 om antall (begrenset) hytter og om maksimal stedstilpassing (minst mulig planering etc.) liten gesimshøyde (2,4 m.)
Reg.plan for Breidablikk, gnr. 62, bnr. 3,8 EKG 24.06.98	1 røys	?	Offentlig?	Veldig lite bevart (bare totredjedeler av en krans av stein).	Ligger i friområde. Vi rakk ikke å klage den inn i 1998. Naboområde: Skole	Friområde. § 6: Friområda skal leggast til rette for rekreasjon, opphald og leik. Planting opparbeiding og anlegg som auker verdien til dette bruk er tillette. Større trær og eksisterende vegetasjonstyper bør få stå.	Offentlig område: Noe om grensen for byggeflater (opp til ca. 4000 kvadratmeter).

Navn på planen og dato for egenrevisjon	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reg.plan for Viganeset industriområde. Gnr. 71, bnr. 7. EGK 11.02.1998	tre steinalderlok.	I alt ca 5.7 mål	?	For den nordligste del: Heller med funn fra yngre steinalder. Utgravd. For den sørligste: Påvist 2 lokaliteter i 1973 med hhv. 3 og 5 funnførende prøvestikk. I den nordlige av disse lokalitetene er det trekkull i prøvestikkene.	Offentlig område, fyllplass. Friområde Industri	Absolutt intet om bevaringsområdet	Kun bestemmelser om industriområdet ikke noe om fyllplassen og friområdene!! Industriområdet: Maksimalt 13 m høyde på bygg. etc.
Reg.plan for bustadområde på Eikehaugen. Gnr. 75, bnr. 1 EGK 11.05.84	5 røyser, 1 gravhaug, 2 steinlegninger, 2 åkerreiner	Ca. 12.5 mål	Privat?	De fleste røyser og haugen er noe omrotet eller med grop i midten.	Boligområde Friområde	§ 7: Forminnsområdet er verne etter Lov om kulturminne. Forminnsområdet består av 5 gravrøyser, 2 gravhauger, 2 åkerreiner og 2 steinsamlinger fra jernalderen.	Boligområde: 9 m høye bygg og 25% bebyggelse. Friområde: del av dette betraktes som potensielt utvidelsesområde for boligområdet fremfor del av friområde som er friområde-natur!!
Reguleringsplan for Nordskår reiselivsområde. Gnr. 82, bnr. 1 EGK 08.09.99	1 gravrøys og en steinlegging	0.25 mål	?	To krater gravd helt til bunn, og noe mer omrotet.	Friluftsområde Lekeplass	§ 10. innenfor avgrenset område er det registrert forminner.	§ 11 om friluftsområde: Det tillates tilrettelegging av gangstier, trappetrinn og lignende. Ingenting for lekeområdet!
Reg.plan for Gnr. 85, bnr. 5 EGK 01.04.98	1 gravrøys	0.2 mål	Privat?	Krater i midten	Friluftsområde Hytter	§ 12: Forminne flyfoto 5157.L2-R12. Forminnsnr. R11330085008, innenfor regulerte område skal ikke rørst.	§ 4 En god del om størrelse og høyde på hyttene. Ingenting om friluftsområdet.
Reg.plan for Kådvågen. Gnr. 88, bnr. 1 og 2. Uvisst om EGK	1 gravrøys	0.4 mål	Privat?	Bevokst, men synes urørt!	Fareområde høgspenning (stolpe synes i røyse iflg. plankart!). Friluftsområde	Ingenting?	§ 7. i friområdene er det ikke tillatt med noen form for bebyggelse, gravering eller utfylling, eksisterende vegetasjon skal bevares.

Navn på planen og dato for egengodkjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reg.plan for Mælsøyane industriområde. Gnr. 100 og 101. E GK. 16.02.00	Gravrøysfelt 17 rundhauger 5 langhauger 2 nausttuffer	ca. 11 mål	?	tydelige. De fleste med grop i toppen. En langhaug gjennomskåret av markveg (ellers er det to rundhauger).	Jordbruk (som buffer), deretter industri. NB hytte i østkant av feltet.	§ 19 Forminneoområdet er verna etter Lov om kulturminne	§ 16 Området skal nyttast til jordbruk. Bygningar og faste anlegg eller innretningar kan berre tillatast når dei har direkte tilknytning til drift av jordbruksareala. NB. Har ikke inøtekommet våre ønsker om mer detaljerte bestemmelser om tiltak innenfor bufferzonen.
Reg.plan for Bøen-Kirkhus Gnr. 103, bnr. 14 E GK 14.05.97	5 røyser	2 mål	privat	2 "hauger 2 bare lave utpøyde humper i terrenget. 3 andre med vid grop i midten, den ene med trådgjerde henover og ny stein + gjødsel i midten!	Boliger hele vegen rundt, samt litt lekeområde	§ 7 Området skal ikke på nokon måte opparbeidast, men kan haldast open for fri ferdsel.	§ 2 : Bustader kan oppførast 4 m frå nabogrense, 8 m høge og med 25 % BYA §8: Leikeområde skal ikkje bebyggast, men kan utstyrast med leikeapparat.
Reg.plan Høiland Gard, Ardal Gnr. 109, bnr. 1, 2, 3 E GK 06.09.00	Fjernet gravhaug, bosettingsspor under bakkenivå	ca. 2 mål på 3 felt	Privat	Spør etter bosetting under bakkenivå. I strid med godkjent plan har grunneier foretatt planering og husbygging innenfor verneområdene og bevislig skadet forminnene. Ikke anlagt sak!	Kombinasjonsformål med bygningsvern og reiselivsvirksomhet. Landbruksområde som nabo	§ III 6.4: Det er innafor planavgrensinga av satt tre forminneo område. Innafor desse område er det registrert AFK i form av bosettingsspor fra jernalderen. Kulturminna er freda i medhald av Lov av 09.06.78 om kulturminne (kml) §§ 3 og 4 (jfr. §8). Terrengemessige inngrep og andre tiltak innafor formålsgrensa, som nemnt i kml §3, er ikke tillate. Trad. landbruk med ei pløvedjupn på maksimum 30 cm er tillate.	§ III 6.3 om bl.a. nye bygningar: Bygningane skal plasserast som vist i reguleringsplanen. Kommunen fastsett detaljplassering og høge på bygningane. § IV b (Fellesføresegner): For spesialområde "bygningvern/reiseliv: Før søknader om byggeøyve i h.t. § 93, jfr. § 87 (eller meldingar etter § 84 eller § 86a) i PBL, - blir handsama av kommunen – skal sakene vera førelagt antikvariske styresmakter til uttale.
Reg.plan for utleigebytter Gnr. 142, bnr. 10. Stadfestet 06.04.82	Del av bygdeborg innenfor reg.planen	Ca. 3 mål	Privat?	Lite bevart. Mye utraust.	Ligger ikke i SB. Ligger i skogbruksområde av planen. Kan tas med som "kontrollobjekt".	Ingenting	Hytter plasseres etter plan. (Dvs. langt fra AFK).

VEDLEGG NR. 23

SPESIALOMRÅDE FORMÅL BEVARING MED FORNMINNER I LUND KOMMUNE

Navn på planen og dato for egenerkjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inn til området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reg.plan for Prestegarden. Gnr. 25, bnr. 1 Stadfestet i endret form av MD 11.02.91 Sammenfatter to tidligere planer.	7 gravrøys og en naustuft. 1 gravrøys	5,4 mål 0,2 mål	Offentlig? ?	Naustuftene er urørt, mens alle røysene er omrøstet og med inngrep i V-side. NB. I 1996 ble tursti anlagt henover enden på naustuftene. Senere fjernet. Krater i toppen ellers OK	Renseanlegg Parkering Park Tatt ut av opprinnelig reguleringsplan. Park og bolig som naboer	§ 16 I spesialområde for fornminner (S1) kan det ikke oppføres byggverk og foretas tiltak i strid med reguleringsformålet.	§ 15 Bygg, anlegg eller andre varige konstruksjoner som strider mot frionrådets formål tillates ikke. Off. ledningsanlegg kan etter plan godkjent av bygningsrådet oppføres. I boligområdet som er nabo til den enkeltliggende røysen kan det oppføres eneboliger i 1 etasje.

VEDLEGG NR. 24

SPECIALOMRÅDE FORMÅL BEVARING MED FORNMINNER I KARMØY KOMMUNE

Navn på planen og dato for egengodkjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetsomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reg.plan for Siljeberg-Krokhaugen. Gnr. 3, 4 og 5 EGK??	Bautastein.	0,08 mål	Privat	Steinen ligger i gjerde. Dvs. ute av plass. Ikke no befaringsobjekt	Boliger	§ 39 På gnr. 4, bnr. 10 er regulert bevaringsområde for bautastein med en diameter på 10 m. Området er automatisk fredet i hht. kulturminneloven, og tiltak innenfor området er lovstridig.	-
Reguleringsplan for Indre Vikevågen gnr. 47 og 50. Ennå ikke EGK, men på veg.	Rundhaug med bautastein på, heller nedemfor haugen + omgivelser.	ca. 3,5 mål	Privat? (bnr. 33?)	Ganske skadet rundhaug. Intakt bautastein.	Spesialområde bevaring, kirke Friområde Spesialområde naturvernomsrå- de	§ 17 Det er ikke tillatt å gjøre inngrep i området.	Kirke7kirkegårdsområde: Her kan man bare bruke området til begravelser. Naturvernomsråde: Ingen inngrep tillatt
Reg.plan for holmene i innseilingen til Skudeneshavn Gnr. 57, bnr. 2 EGK 05.05,98	Steinalderlok.	Ca. 0,2 mål	Kommunen?	Under bakkenivå, antatt intakt.	Friområde rundt	§ 14 Steinalderlokaliteten (S2) er automatisk fredet etter Lov om kulturminner. Inngrep er derfor ikke tillatt jfr. kml § 3.	Friområde skal brukes til rekreasjon og fri lek. §10 og 11 Friområdene skal brukes til bading, lek, sport og felles sosiale aktiviteter. det tillates ikke oppført ny bebyggelse i området.
Reg.plan for Melstokke. Gnr. 61 div. bnr.. EGK 13.06.00	Steinalderlok., bautastein og steinlegginger	I alt 1,4 mål, herav 0,9 st.a. som ikke er SB	Kommunen og private	Steinalderboplass under bakkenivå i dyrket mark. Bautastein flyttet, står ved skolen i dag. Steinlegginger: 2 av opprinnelig 4 synlige i 1981. disse to var da sterkt omrotet og overgrodd.	Steinalderlok: Tatt ut av planen. Ligger som hvitt område mellom boliger!! Bautasteim: I skolegården Steinlegginger: Friområde rundt	INGEN reguleringsbestemmelser om spesialområdene bevaring!!!	§§1-7 Boliger: Noe om eneboliger, maks. 7-9 m høye 25% BYA §15 Friområder: Friområder skal nyttes til sport og lek. Nødv. byggeverk og anlegg for dette, som ikke er til hinder for områdets bruk som friområde kan oppføres. Nødv. bygg for områdets infrastruktur kan oppføres i friområde dersom dette etter kommunens skjønn ikke er til hinder for bruken som friområde.

Navn på planen og dato for egegodkjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reg.plan for Midtstokke Sør. Del av Gnr. 61 P.t. til mekling	Bosettingsspor under bakkenivå og naust + langrøys	I alt ca. 7 mål	?	Intakte under bakkenivå Naust velbevart (litt utrast), langrøys svært omrøtet.	Boliger og lekeplass Friområde	§ 23 og 24 For område spesialområde vern – forminne gjelder fredningsbestemmelsene i hht. forminneloven. Det er ikke lovlig for noen andre enn kulturminnemyndighetene å gjøre inngrep på forminnet eller innen området	§ 3-14 (boliger): Tomt utskilles bare etter tomtinndelings- og bebyggelsesplan. Garasje må vises samtidig med bolig. To etasjer (6m), 25% BYA. § 21-22 om Friområder: Områdene skal benyttes til rekreasjon og skjerming. Det tillates ikke fjerning av vegetasjon eller steingarder i friområdene. Kommunaltekniske anlegg <i>kan</i> tillates.
Reg.plan for Rehaugene. Gnr. 81, 85 m.fl. Stadfestet FM 17.10.78	5 gravhauger 1 bautastein	ca. 37 mål	Staten?	Alle haugene har inngrep i toppen og delvist i siden. Varierende grad av bevaring.	Jordbruksområde med byggeforbud	§ 6: Området skal være tilgjengelig for publikum og vernes p.g.a. dets historiske verdi. Vermingen omfatter også vegetasjon. I området må ingen tiltak iverksettes uten etter planer godkjent av de arkeologiske myndigheter og bygningsrådet.	§ 7 Området skal benyttes til landbruk, bebyggelse eller faste anlegg eller innretninger tillates ikke. Heller ikke bortfesting eller fradeling av tomt til utbyggingsformål. Også restriksjoner på gjenoppbygging av hus!
Reg.plan for Avaldsnes kulturvernområde Alt. A. EKG 28.03.00	Middelalderkirke gård og kirke 12 gravhauger 2 bautasteiner 1 gravrøys åkerreiner 1 lønngang 1 hulvei 1 nausttuft Tallrike spor av bosetting under bakkenivå	650 til 700 mål	Staten?	Graden av bevaring av de enkelte elementene varierer mye. Ta med egne beskrivelser fra Amis !!!	Kombinasjonsområde bevaring med: -Landbruk -Offentlig bebyggelse -Friområde -Leirskole -Trafikkområde	§ 1-4 om komb. med off. bygg: En del bestemmelser om utseende som skal sikre at nytt bygg underordner seg omgivelsene. Ark. undersøkelser sikres utført før bygging. §5-7 om komb. Landbruk: ikke pløye dypere enn 25 cm. Ikke storarbeite ved Flagghaugen. Stier anlegges kun for å hindre markslitasje, beplantingsplan. Alle planer godkjennes av kulturvernmyndighetene. § 10 komb. friområde: Område F1 og F2 skal nyttes til friluftsliv spesielt i f.h.t. båtufart. Anlegg for denne bruk kan oppføres. Godkjennes først etter uttale fra kulturminnemyndighetene. § 11-13: Parkeringsareal, skal innordne seg omgivende arealer. Ikke asfalt.	

Navn på planen og dato for egegodkjent	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunnetter	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetsovr. inntil området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reg.plan for Velde Nord-Øst. Endring for bedre tilpasning til registrerte forminner. Gnr. 86, bnr. 2 EGK 13.06.00	Steinalderboplasser under flat mark	2 lok. i alt ca. 1,4 mål	Privat?	Intakte boplassområder under bakkenivå	Friområde Bolg en del andre steinalderlok. utgravd i nærheten.	Ingen!!	-Noe om boligstørrelse og høyde. 20-30% BYA -Anlegg for fortøying kan anlegges i friområdene
Reg.plan for Gnr. 86, bnr. 7 og 23. EGK 04.02.97	Steinalderlok.	1,3 mål	Privat?	Boplassområde under bakkenivå	Friområde Eksisterende boliger Småbåthavn	§ 11: området for bevaring er regulert til formålet av hensyn til kulturminnet beliggende innenfor området. Ingen former for terrengingrep er tillatt uten at det er gitt tillatelse av vedkommende myndighet jfr. Kml.	§ 12 om småbåthavn. I spesialområdet skal det anlegges småbåthavn med tilhørende anlegg. I samband med utbygging i området skal det utarbeides plan som viser: Båtplasser og brygger, opplagsplasser og parkeringsplasser. Dimensjonering av funksjonene tas stilling til av bygningsrådet.
Nordre del av Husøy og Stutøy. Gnr. 86, bnr. 1 og 53.	Steinalderlok.	Ca. 8 stk lok.	?	Boplasser under marknivå	Regulert til friområde.	Friområdet skal fungere som en visuell buffersone mellom Avaldsnes og Husøy	§ 10 Friområde: byggverk for lek og kommunaltekniske anlegg tillates. Kraftig industriutbygging tillates.
Reg.plan for Hydro Aluminium Karmøy Gnr. 96 EGK 04.02.97	2 gravhauger og nausttuft; Gravrøys(er) (utgravd og restaurert) 3 steinalderlok. 1 gravrøys + en del rydningsrøys	i alt ca. 28 mål	Hydro	Krater i midten samt fjernet stein i siden av røysene. Restaurert Under marknivå i 1995 Intakte i 1995	To førstnevnte ligger inne i Parkbelte Steinalderlok. og sistnevnte røysfelt inne i industriområde	§12 feltene S2 og S3 reguleres til spesialområde -forminne, område skal sikre bevaring av forminner og kulturlandskapet rundt disse, slik det foreligger i dag, det er ikke tillatt å igangsette tiltak som endrer områdets terreng, vegetasjon eller landskap.	§ 13-15 om Parkbelte: Mets mulig urørt i f.h.t. naturlig terreng og miljø. Likevel tillatt med noen atkomstveger. § 1-12 Industri: Her kan oppføres industribygg og havn dertil oppi en høyde av 30 m.

Navn på planen og dato for egenreklament	Type aut. fredet kulturminne	Areal	Grunneier	Status ved regulering	Reguleringsformål og aktivitetssomr. inn til området. Er områder med AFK tatt ut av opprinnelig plan?	Reguleringsbestemmelser	Reguleringsbestemmelser for nærområdet
Reg.plan for Vorre/Austvik Gnr. 99, bnr. 6 EKG 28.03.00	2 gravrøyser og en bautastein, samt en gravrøys liggende i brygge	ca. 1,1 mål	Privat	Bautastein og røyser. Litt omrotet/krater i røysene ellers Ok. Andre bauta er flyttet til brygge. Tidl. registrert røyser lenger øst.	Boliger Bevaringsverdige naust og kaier	§16 Det tillates ingen form for tekniske inngrep innen regulert verneområde for fornminner.	§ 1-13: Noe om byggehøyder (6 m gesims) og BYA 25%, eneboliger.
Reg.plan for Skuggaberg Gnr. 147, bnr.3 EKG22.09.98	Del av røys	0,03 mål	?	Rausn: Avflatt midparti, omrotet (ti lekehytter i), nettgjerde henover. Andre røysa (R10): ganske omrota. Under marknivå	Friområde Travbane	Ingen! NB den andre halvdel av røysa er med i naboplanen (vedtatt 9/6-87) som spesialområde travbane, men K-styre vedtak om at det skal vises som spesialområde for gravrøys. Gjelder også en annen gravrøys litt lenger nord.	Installasjoner for fremme av områdets bruk som friområde tillates anlagt.
Reg.plan for Hålandshøgda og Nygård Gnr. 42 og 43. Stadfestet (70- eller 80-tallet) slik at steinalderlok. på gnr. 43, 17 ligger i landbruksomr.	Steinalderlok.	0,7 mål	Privat?		Landbruksområde rundt (etter endringskrav fra museet). Ellers boligområde	Ingen	-
Reg.plan for del av Storesund. Gnr. 142 Stadfestet 29.07.74	Felt med 5-6 gravhauger	3,6 mål	Privat?	to ganske skadede hauger, 3 intakte og en "haugrest"	Boligområde rundt	Stavanger museum forutsatte i sin tid omregulering av haugfeltet til friområde. Stadfestingen sier at opparbeiding av områder med fornminner skal skje i samråd med Stavanger museum.	?
Regplan for Storesund Gnr. 142, bnr. 651 m. fl. EKG 12.06.01	1 gravrøys	1,7 mål	?	Uvisst ikke til å slå opp i Amis!!!!	Industriområde Friområde	§ 26 Område vist i planen som spesialområde bevaring er å betrakte som et AFK Jfr. Lov om kulturminner	§ 24 I friområder kan bygningsrådet med formannskapet samtykke tillate oppført bygninger som har naturlig tilknytning til friområder og som ikke vil være til hinder for områdets bruk som friområde. For fornminner gjelder Lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50.

VEDLEGG NR. 25

Haavaldsen, Per: Status for automatisk fredete kulturminner i Gjesdal kommune 1999. NIKU: Oppdragsmelding 097 i serien Fortidens minner i dagens landskap. Oslo 1999.

Johansen, Kristine og Sandvik, Frode (red.): Veileder, Kulturminner og kulturmiljøer, Plan og Bygningsloven. Riksantikvarens rapporter Nr. 29. Oslo 2001.

Lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner

Norges Offentlige Utredninger 2002:1. Fortid former framtid. utfordringer i en ny kulturminnepolitikk. Oslo 2002.

Norwich City Council: City of Norwich – Replacement Local Plan (Utdrag fra hjemmesiden til Norwich City Council:
<http://www.norwich.gov.uk/norwichcc/homepage.nsf/framesets/council.htm>
Norwich 2002.

Riksantikvaren: Alle tiders kulturminner. (Hefte om hvorfor og hvordan verne kulturminner og kulturmiljøer).

VEDLEGG NR. 26

SAKSBEHANDLER
Rådigrav May Brita Håbjørg
09142759-005
VIA E-POST
2007/36-
mbh
Ar. 300.5 § 8 og § 10

INNVÅRSTELEFON
22 94 03 76
KONS.DATO
15.12.00
VIA E-POST
13 NOV. 2001

TELEFAX
22 94 04 04

Kogaland fylkeskommune
Regionalutviklingsavdelingen
Postboks 130
4001 Stavanger

Att: Egil Harald Grude

REGJERINGENS FORSKRIFTSKOLE	
Saksnummer: 01/06709-002	
Dato: 7. 12. 00	Arkivnummer: 651

EVALUERING AV TILSTANDEN FOR ARKEOLOGISKE KULTURMINNER INNEFOR OMRÅDER REGULERT TIL SPESIALOMRÅDE BEVARING

Vi refererer til søknad av 15.12.00 fra Kogaland fylkeskommune angående midler til et prosjekt der tilstanden for arkeologiske kulturminner innen regulerte områder avsatt som spesialområde bevaring, skal klarlegges.

Riksantikvaren vil finansiere et prosjekt som nærmere beskrevet nedenfor og innen en øvre ramme på kr. 150.000,- under forutsetning av at våre interne FoU-midler opprettholdes i 2002.

Prosjektet skal ha som mål å kartlegge tilstanden for automatisk fredete kulturminner som ligger innenfor områder regulert til spesialområde bevaring, samt evaluere nytteverdi knyttet til virkemidlet.

Det skal gjennomføres en evaluering, mht. hva som skjer med automatisk fredete kulturminner som gjennom bruk av Plan- og bygningssloven sikres gjennom regulering til bevaring. På bakgrunn av evalueringen skal det vurderes om tilstanden for automatisk fredete kulturminner er tilfredsstillende sett fra kulturminneforvaltningens side. Der som situasjonen vurderes som utilfredsstillende skal bakgrunnen for dette klarlegges, og forslag til tiltak for å oppnå en tilfredsstillende situasjon foreslås.

Riksantikvaren vil bruke resultatene fra prosjektet i forbindelse med veiledning og utviklingsarbeid i tilknytning til Plan- og bygningssloven, samt i arbeidet med kommunesatsingen og utformingen av en nasjonal vernepolitikk.

Vi forsetter at Riksantikvaren ved Planavdelingen, og Kulturmiljøavdelingen trekkes aktivt med i prosjektet etter nærmere avtale mellom Kogaland fylkeskommune og Riksantikvaren. Riksantikvaren forsetter også at Arkeologisk museum i Stavanger (AMS) trekkes inn i prosjektet etter nærmere avtale mellom Kogaland fylkeskommune, Riksantikvaren og AMS. Kostnadene knyttet til AMS' deltagelse (inkludert eventuell merverdiavgift på tjenester uløst av AMS) skal være inkludert i forprosjektet og innen den øvre rammen på kr. 150.000,-. Det samme gjelder kostnader, for alle prosjektdeltagere, knyttet til reiser mellom Oslo og Stavanger.

Det skal utarbeides en rapport som beskriver gjennomføringen av og resultatene fra prosjektet. Rapporten skal også beskrive problemstillinger som det bør arbeides videre

med og skissere en eventuell videreføring av prosjektet. Det skal fremgå at prosjektet er utført med midler fra Riksantikvaren. Et utkast av rapporten skal oversendes Riksantikvaren og AMS for kommentering før endelig sluttrapport foreligger. Frist for ferdigstilling av slutt rapporten er 01.05.02. Rapporten skal oversendes Riksantikvaren i elektronisk form i tillegg til en kopieringsoriginal og 10 eksemplarer av rapporten. Eventuell publisering av rapporten kan skje etter aksept fra og etter nærmere avtale med Riksantikvaren.

Prosjektet forventes igangsatt senest 01.12.01 og avsluttet innen 01.05.02. Dersom det oppstår forsinkelser i prosjektet som gjør at framdriftsplanen ikke kan overholdes, eller at prosjektet av andre grunner ikke kan gjennomføres som avtalt, skal Riksantikvaren straks underrettes skriftlig om dette. Skriftlige henvendelser rettes til May Britt Håbjørg.

Det skal føres særskilt regnskap for prosjektet. Riksantikvaren har til enhver tid rett til å kontrollere at midlene nyttes etter forutsetningene.

Rogaland fylkeskommune defakturerer Riksantikvaren for påløpte og beregnede kostnader pr. 31.12.01. Delfakturaen må være Riksantikvaren i hende senest 07.12.01. Slutt faktura vil bli utbetalt etter godkjenning av slutt rapport. Prosjektregnskap med spesifisert kostnadsoversikt, vedlegges slutt faktura. Betaling skjer pr. 30 dager etter faktura fra Rogaland fylkeskommune.

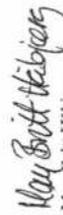
Riksantikvaren har til enhver tid rett til å avbryte prosjektet eller foreta avkorting i avtalebeløpet, dersom oppdraget ikke gjennomføres i samsvar med vilkårene i dette brevet.

Riksantikvaren ber om en skriftlig bekreftelse på at betingelsene som er stilt ovenfor, aksepteres av Rogaland fylkeskommune.

Lykke til med gjennomføringen av prosjektet.

Vennlig hilsen

Anna-Lena Eriksson (e.f.)
Seksjonssjef

May Britt Håbjørg

Gjenpart: Jan G. Auestad, Rogaland fylkeskommune
Riksantikvaren ved Planavdelingen og Kulturminneavdelingen

